

Razlikovni rječnici hrvatskoga i srpskoga jezika

Horvat, Mirko

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:770102>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-21**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Filozofski fakultet

Odsjek za kroatistiku

MIRKO HORVAT

**RAZLIKOVNI RJEČNICI HRVATSKOGA
I SRPSKOGA JEZIKA**

Diplomski rad

Pula, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet
Odsjek za kroatistiku

MIRKO HORVAT

**RAZLIKOVNI RJEČNICI HRVATSKOGA
I SRPSKOGA JEZIKA**

Diplomski rad

JMBAG: 0303064834

Studijski smjer: Hrvatski jezik i književnost

Kolegij: Hrvatski standardni jezik u 20. stoljeću

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Kroatistika

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Teodora Fonović Cvijanović

Pula, 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani **Mirko Horvat**, kandidat za **magistra (edukacije) hrvatskoga jezika i književnosti** ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskoga rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, **Mirko Horvat** dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom ***Razlikovni rječnici hrvatskoga ili srpskoga jezika*** koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskoga djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli _____ godine

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. JEZIČNI IDENTITET HRVATSKOGA JEZIKA.....	2
3. PERIODIZACIJA HRVATSKE JEZIČNE POVIJESTI	8
3.1. PERIODIZACIJA PREMA D. BROZOVIĆU	8
3.2. PERIODIZACIJA PREMA B. TAFRI I P. KOŠUTAR.....	10
4. O POVIJESTI HRVATSKOGA STANDARDNOG JEZIKA U 20. STOLJEĆU.....	11
4.1. PRVO RAZDOBLJE (OD 1901. DO 1918.)	11
4.2. DRUGO RAZDOBLJE (OD 1918. DO 1941.)	14
4.3. TREĆE RAZDOBLJE (OD TRAVANJA 1941. DO SVIBNJA 1945.).....	17
4.4. ČETVRTO RAZDOBLJE (OD SVIBNJA 1945. DO PROLJEĆA 1990.).....	19
4.5. PETO RAZDOBLJE (OD PROLJEĆA 1990. DO DANAS).....	22
5. RAZLIKOVNI RJEČNICI HRVATSKOGA I SRPSKOGA JEZIKA.....	24
5.1. U KOJI NORMATIVNI PRIRUČNIK SMJESTITI RAZLIKOVNIKE?.....	30
6. ANALIZA RAZLIKOVNIH RJEČNIKA HRVATSKOGA I SRPSKOGA JEZIKA	33
6.1. <i>SERBIZMY I KROATYZMY</i> JULIJA BENEŠIĆA.....	33
6.2. <i>RAZLIKE IZMEĐU HRVATSKOGA I SRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA</i> PETRA GUBERINE I KRUNE KRSTIĆA	35
6.2.1. RASPRAVE O GUBERINA-KRSTIĆEVIM RAZLIKAMA	39
6.3. <i>RAZLIKOVNI RJEČNIK SRPSKOG I HRVATSKOG JEZIKA</i> VLADIMIRA BRODNJAKA.....	43
6.3.1. RASPRAVE O BRODNJAKVU RAZLIKOVNOMU RJEČNIKU	48
6.4. <i>SRPSKO – HRVATSKI OBJASNIDBENI RJEČNIK</i> MARKA SAMARDŽIJE ..	51
6.4.1. RASPRAVE O SAMARDŽIJINU RJEČNIKU	55
7. USPOREDBA RAZLIKOVNIH RJEČNIKA HRVATSKOGA I SRPSKOGA JEZIKA	58
8. ZAKLJUČAK.....	108

9. LITERATURA	109
10. POPIS TABLICA.....	113
11. POPIS SLIKA	114
SAŽETAK	115
SUMMARY	116

1. UVOD

Jezik je ključni element identiteta i kulture svake zajednice. Unutar jedne regije ili države postoje različiti dijalekti i varijante jezika koji se koriste. Takav je slučaj bio i s hrvatskim i srpskim jezikom na području bivše Jugoslavije. Od više se jezika pokušao načiniti jedan, a iako su ti jezici razvijeni iz zajedničkoga južnoslavenskog jezika i dijele mnoge lingvističke karakteristike, postoji niz razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika koje se očituju u leksiku, gramatici i izgovoru. Jedna je od važnih oblasti u proučavanju tih razlika analiza i uspoređivanje razlikovnih rječnika hrvatskoga i srpskoga jezika. Upravo je to uspoređivanje i analiza sličnosti i razlika razlikovnih rječnika ovih dvaju jezika i cilj ovoga diplomskog rada.

Da bismo došli do primarnoga zadatka, prije toga moramo ukazati i „razriješiti probleme“ koji se javljaju u vezi s ovom temom. Radi li se zapravo o jednome jeziku ili o više njih, saznat ćemo u prvome dijelu rada kroz aspekte koji određuju jezični identitet hrvatskoga jezika. Nakon toga prikazat ćemo periodizaciju povijesti hrvatskoga jezika, a sistematskim ćemo prikupljanjem i proučavanjem dostupnih izvora opisati povijest hrvatskoga standardnog jezika u 20. stoljeću. Uvidjet ćemo položaj hrvatskoga jezika te razloge nastajanja razlikovnih rječnika s kojima ćemo nastaviti ovaj rad. U drugome ćemo dijelu prikazati i analizirati razlikovne rječnike hrvatskoga i srpskoga jezika. Osvrnut ćemo se i na prethodna istraživanja koja su se bavila razlikama, dok ćemo se u završnome dijelu koncentrirati na konkretne primjere razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika. Uspoređivat ćemo lekseme iz odabranih razlikovnih rječnika te ćemo iznijeti zaključke dobivene analizom i usporedbom razlikovnih rječnika navedenih dvaju jezika.

Istraživanje razlikovnih rječnika ne samo da pruža uvid u lingvističke aspekte već i u šire društvene i kulturne dimenzije koje se isprepliću s jezičnim fenomenima. Kritičkim sagledavanjem dostupnih izvora i objavljene literature pokušat ćemo doprinijeti većemu razumijevanju jezičnih karakteristika ovih jezika te njihovomu kontekstu i kulturnomu značaju.

2. JEZIČNI IDENTITET HRVATSKOGA JEZIKA

Granice je među jezicima vrlo teško odrediti. Ne čudi stoga da na pitanje koliko na svijetu postoji jezika nemamo konkretan odgovor. Tek se procjenjuje da je riječ između 3000 i 6000 jezika. Jedan od razloga zašto je teško doći do jasnoga odgovora je taj što još uvijek ima domorodačkih plemena koja u vrlo maloj mjeri dolaze u dodir s civilizacijom pa je njihove jezike teško prebrojiti. S druge strane postoje jezici kod kojih je lingvistima teško odrediti jesu li dva idioma (ili više njih) dijalekti istoga jezika ili je riječ o dvama različitim jezicima.¹

Kako svaka jedinka na svijetu ima svoj osobni identitet, tako i svaki jezik ima određena obilježja koja su mu svojstvena, ima svoj identitet po kojemu je prepoznatljiv. No što određuje taj identitet i po čemu se razgraničuje od ostalih? Možemo govoriti o nekoliko aspekata koji ga određuju, a mi ćemo se baviti genetskim, tipološkim/strukturnim i sociolingvističkim aspektom hrvatskoga jezika.² Kroz te ćemo se aspekte dotaknuti odnosa hrvatskoga standardnog jezika prema ostalim standardnim jezicima izgrađenima na istoj, novoštokavskoj jezičnoj osnovici s obzirom na to da se prema njima i razgraničuje hrvatski jezični identitet. Misli se najviše na odnos prema srpskome jeziku, ali i prema bosanskome/bošnjačkome i prema crnogorskome jeziku. U vezi s time postoje dva oprečna stajališta. Jedno je, kojemu se u najvećoj mjeri priklanjaju hrvatski jezikoslovci, da se radi o autonomnim standardnim jezicima između kojih postoji visok stupanj razumljivosti, ali su ti jezični standardi oformljeni u različitim povijesnim okolnostima, kao i u različitim društvenim i nacionalnim zajednicama. Zbog toga možemo govoriti o zasebnim jezicima, iako se radi o genetski srodnim jezicima. Drugo stajalište, kojemu se uglavnom priklanjaju strani lingvisti i pokoji domaći, ide od pretpostavke da je riječ o jednome, zajedničkome standardnom jeziku. Obično se naziva srpskohrvatski, a bitna mu je značajka policentričnost.³ U slučaju da su sva tri aspekta podudarna, možemo govoriti o jedinstvenome identitetu. Međutim, jezik se može razlikovati spram drugih s obzirom na genetski, tipološki i vrijednosni vid. Kada se ovi kriteriji suprotstave, nije moguće

¹ Matasović, Ranko: *Uvod u poredbenu lingvistiku*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001., str. 15.

² Usp. Mićanović, Krešimir: *Standardni jezik i razgraničavanje jezika*, Fluminensia, Vol. 16, No. 1-2, 2004., str. 95–104.

³ Badurina, Lada: *Standardizacija ili restandardizacija hrvatskoga jezika u 90-im godinama 20. stoljeća*, u: Vuković, Tvrtko (ur.): *Jezične, književne i kulturne politike*, Zagrebačka slavistička škola, Zagreb, 2015., str. 57–76.

postići jednoznačan odnos između tri vida aspekata, što rezultira različitim klasifikacijama jezičnih varijeteta.⁴

Kod genetskoga se aspekta promatraju jezične porodice te se proučava povijest i podrijetlo jezika koji su bitni elementi identiteta pojedinoga jezika. Matasović u svojoj monografiji navodi da su dva jezika genetski srodna ako su se razvili iz zajedničkoga prajezika, dok jezičnom porodicom možemo nazvati skup svih jezika za koje postoji dokaz da su se razvili iz istoga prajezika. Taj je prajezik zajednički prajezik svih jezika toga skupa i samo tih jezika. Jednu od takvih jezičnih porodica čine indoeuropski jezici čiji je zajednički prajezik indoeuropski prajezik koji je bio pretkom svih njih, i samo njih. Unutar indoeuropske jezične porodice postoji nekoliko grana na koje se dijele, npr. anatolijski jezici, indoiranski jezici, grčki jezik, italski jezici, germanski jezici, keltski jezici, armenski jezik, baltoslavenski jezici, albanski jezik i dr. Svaka grana ima još moguće dodatne podijele, a mi ćemo se zaustaviti na baltoslavenskim jezicima koji se dijele na baltijsku i slavensku granu. Baltijski se jezici dijele na zapadne (izumrli staropruski i jatvinški) i istočne (litavski i latvijski, koji se još naziva i letonski). Slavenski se jezici dijele na istočne (ruski, ukrajinski i bjeloruski), južne (slovenski, makedonski, bugarski i srednjojužnoslavenski, odnosno kompleks hrvatskoga, srpskoga, bosanskoga/bošnjačkoga i crnogorskoga) i zapadne (izumrli polapski i slovinski te poljski, kašubski, češki, slovački, gornjolужиčki, donjolужиčki i eventualno rusinski). Različiti su se slavenski jezici razvili iz zajedničkoga praslavenskog jezika.⁵

Nakon što smo uvidjeli gdje se klasificira hrvatski jezik i koji jezici su mu genetsko srodni, ostaje nam prikazati njegov odnos prema tim ostalim srodnim jezicima (uključivši samo srednjojužnoslavenske jezike). Promatramo li ovaj slučaj s genetskoga aspekta, Brozović navodi da osnovne genetskolingvističke činjenice možemo iznijeti s historijsko-poredbenoga i dijalektološkoga stajališta. S historijsko-poredbenoga stajališta, dijalekti na prostoru između hrvatsko-slovenske granice s jedne strane i srpsko-makedonske te srpsko-bugarske granice s druge strane u genetskome smislu predstavljaju jedan slavenski jezik, odnosno jezik-dijasistem. To bi značilo da se radi o jednome dijasistemu slavenskih dijalekata koji među jezicima-dijasistemima sačinjava posebnu cjelinu. Za taj se jezik-dijasistem obično uzima termin *hrvatskosrpski* ili *srpskohrvatski*. S dijalektološke perspektive, na prostoru hrvatskosrpskoga dijasistema imamo prvobitno pet osnovnih narječja: kajkavsko,

⁴ Mićanović, Krešimir (2004.), op. cit.

⁵ Matasović, Ranko (2001.), op. cit., str. 22., 75., 119–124.

čakavsko, zapadnoštokavsko, istočnoštokavsko i prototorlačko (Hrvati govore prvim trima, dok Srbi govore drugim dvama). Zatim je od 13. do 15. stoljeća nastupio konvergentan razvoj obiju štokavština, s time da se zapadna štokavština udaljila od kajkavsko-čakavskoga narječnog kompleksa, dok se istočna udaljila od torlačkoga narječja. Tako su oko 15. stoljeća u jugozapadnima istočnoštokavskim i jugoistočnima zapadnoštokavskim dijalektima nastale novoštokavske inovacije (tzv. hercegovačke) koje su se počele širiti na sve četiri strane. Time smo dobili novoštokavizirane dijalekte istočnoštokavskoga i zapadnoštokavskoga podrijetla, ali su po strani ostali i njihovi nenovoštokavizirani dijalekti. U ovakvoj zamršenoj situaciji više nije bilo riječ o dvjema štokavštinama, nego ili o trima (novoštokavski dijalekti bez obzira na podrijetlo i nenovoštokavski dijalekti zapadnoštokavskoga i istočnoštokavskoga podrijetla) ili o jednoj (novoštokavski dijalekti), a obično se govori o jednoj. Ti se novoštokavski dijalekti razlikuju po refleksu staroga *jata* (*i*, *ije* i *e*) pa ih stoga zovemo ikavskima, ijekavskima i ekavskima.

Hrvatska su onda narječja kajkavsko, čakavsko i dio štokavskoga. Kajkavskim i čakavskim govore samo Hrvati, torlački je prisutan samo u Srbiji, dok se štokavštinom služe i Srbi, Crnogorci i bosanskohercegovački Muslimani. Tako su Hrvati među štokavcima manjina, ali su među Hrvatima štokavci većina, a to je po Brozoviću vrlo bitna činjenica. S obzirom na to da je od 13. do 15. stoljeća došlo do konvergencije dviju štokavština, odnosno do njihova približavanja kao posljedica intenzivnih dodira među njima te su nastali kao posljedica novoštokavski dijalekti, udaljili su se od ostala tri narječja (kajkavskoga, čakavskoga i torlačkoga). Tako je došlo do stvaranja jedne nove ravnoteže središnjega karaktera: nova zajednička dijalektalna područja, a općeštokavski je narječni kompleks postao po svojoj fizionomiji tipičan za cijeli dijasistem. Rezultat su hrvatskosrpskih dijalekata i njihova suvremena fizionomija velike migracije i miješanje stanovništva u trećemu (novohrvatskosrpskom) razdoblju te izvanredno širenje novoštokavskih inovacija (nastali pri kraju drugoga razdoblja). Takve činjenice, kaže Brozović, treba shvatiti kao posljedicu unutarnjih jezičnih prilika i u hrvatskome i u srpskome narodu.⁶

Prema takvome genetskom kriteriju, zaključuje Kapović, štokavski se razvio kao jedan, zajednički jezik svim četirima narodima pa bi onda prema tome i standardni jezici nastali na osnovi novoštokavskoga dijalekta bili jedan jezik. Dodaje još da i takav

⁶ Brozović, Dalibor: *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 158–165.

kriterij može biti kompliciran jer je genetske veze teško precizirati ili uspostaviti, odnosno rijetko je jasno gdje jedan dijalekt prestaje, a drugi počinje.⁷ Ovdje imamo i tipološki/strukturalni aspekt koji razlikuje jezike prema njihovome gramatičkom sustavu. Moramo napomenuti da je strukturalni aspekt unutarnji „jer kad na osnovi njega identificiramo jezike, činimo to na osnovi njihovih inherentnih svojstava, a ne na osnovi izvanjezičnih, tj. pragmatičkih, socioloških i drugih svojstava.“⁸ Tako strukturalni kriterij promatra unutarnje jezične strukture nekog jezika da bi se utvrdilo čine li dva ili više idioma jedan ili više jezika. Kod hrvatskoga je i srpskoga standardnog jezika, kako tvrdi Kapović, fonološki sustav više-manje isti, kao i morfološki uz neke razlike, dok ni u sintaksi nema pretjeranih razlika. Ako promatramo ovaj aspekt, po njemu je riječ o dva idioma koji tvore jedan jezik.⁹ Kapović tu govori o standardnim jezicima, a Pranjković upozorava da treba biti oprezan kada je riječ o standardološkoj razini. On ne niječe da Hrvati, Srbi, Bošnjaci i Crnogorci govore jednim jezikom kada se radi o genetskoj i tipološkoj razini (tj. s obzirom na temeljno gramatičko ustrojstvo), no nije isto kada govorimo o standardizaciji idioma.¹⁰ Ovdje već lagano prelazimo u sociolingvistički aspekt koji proučava odnose između ljudskoga jezika, društvenoga kolektiva i kulture. Tu svakako spada standardni jezik koji je autonoman, uvijek normiran, funkcionalno polivalentan, stabilan u prostoru i elastično stabilan u vremenu.¹¹ On s genetskom lingvistikom ima zajedničku dijalektalnu osnovicu, i samo nju. Standardni jezik ne može nastati nego na nekakvoj organskoj jezičnoj podlozi, što znači da od određenoga dijalekta mora uzeti glasove, naglaske, oblike, osnovna tvorbeni i sintaktička pravila, kao i leksički fond.¹² Došlo je do toga da je ta dijalektalna osnovica, točnije novoštokavska dijalektalna osnovica zajednička i Hrvatima i Srbima. Zato su ta dva idioma podudarna u osnovnim segmentima (broj padeža, glagolski

⁷ Kapović, Mate: *Čiji je jezik?*, Algoritam, Zagreb, 2011., str. 136.

⁸ Matasović, Ranko (2001.), op. cit., str. 16.

⁹ Kapović, Mate (2011.), op. cit., str. 134.

¹⁰ Pranjković, Ivo: *Sučeljavanja*, Disput, Zagreb, 2008., str. 132.

¹¹ Autonoman znači da je neovisan, ne podudara se ni s jednim od triju hrvatskih narječja, ni s jednim od šesnaest dijalekata, kao ni s jednim od mnogobrojnih mjesnih govora. Normiran znači da je uređen pravilima (pravopisom i gramatikom) i popisom (normativnim rječnikom). Funkcionalno polivalentan znači da je njegova funkcija višestruka, odnosno da se raslojava na funkcionalne stilove. Mora biti stabilan u prostoru da može zadovoljiti sve komunikacijske potrebe svih govornika hrvatskoga jezika bez obzira na njihovo zemljopisno podrijetlo. Kako se jezik mijenja kroz vrijeme, tako i standardni jezik mora dopustiti neke promjene koje dolaze kroz određeno vremensko razdoblje, mora biti elastično stabilan u vremenu. Detaljnije o tome u: Frančić, Anđela, Hudeček, Lana, Mihaljević, Milica: *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 22–28.

¹² Brozović, Dalibor (2006.), op. cit., str. 166.

oblici, osobne zamjenice i sl.) jer zbog istoga, novoštokavskoga dijalekta ni ne postoji mogućnost izbora, pa ni takvih razlika.¹³ Po strani ostaju civilizacijsko-jezična nadgradnja poput norme, pisma, pravopisa, grafije, intelektualnih rječnika, funkcionalnih stilova, nove jezične navike itd.¹⁴, a to je svaki od navedena dva naroda razvijao zasebno i drugačije. Upravo su tu najuočljivije razlike (kroz standardizaciju) koje su rezultat, uz lingvističke, i izvanjezični čimbenici (društveno i/ili političko pitanje). Tako se hrvatski standardni jezik temelji na zapadnima štokavskim govorima (govorima dalmatinske Zagore, Like, zapadne Hercegovine i dijelova Bosne), dok se srpski temelji na istočnoštokavskima (šumadijskim i vojvođanskim) te južnoštokavskima govorima (istočnohercegovačkim i crnogorskim).¹⁵

Bitno je spomenuti da su hrvatski i srpski standardni jezici imali posve dva različita procesa standardizacije. Standardizacija je hrvatskoga jezika vrlo dug proces koji se odvijao od 16. stoljeća kada je objavljen prvi hrvatski rječnik (Vrančićev 1595. godine), a 1604. godine prva hrvatska gramatika (Kašić), a o pravoj se standardizaciji govori onda od polovice 18. stoljeća (v. sljedeće poglavlje). U Srbiji je taj proces krenuo znatno kasnije i naglo, u 19. stoljeću, točnije 1814. godine reformom Vuka Karadžića. Možemo onda reći da je standardizacija hrvatskoga jezika evolucijskoga tipa, dok je za srpski jezik riječ o revolucijskome tipu.¹⁶ Iz toga je proizašao velik broj razlika koje ćemo vidjeti analizom i usporedbom razlikovnih rječnika u daljnjemu tekstu ovoga rada. Takvim smo razvitkom dobili nekoliko oblika standardne novoštokavštine u različita doba i pod različitim uvjetima.¹⁷ Ima tu još mnogih teza kao što je različita izloženost stranim jezicima preko kojih su se primale posuđenice - hrvatski je bio pod utjecajem (novo)latinskoga, njemačkoga, talijanskoga, češkoga i mađarskoga, dok je srpski jezik bio pod utjecajem novogrčkoga, ruskocrkvenoslavenskoga, ruskoga te donekle francuskoga i turskoga jezika. Zbog toga imamo razlike kao što su: *kaos – haos, Atena – Atina, ocean – okean, regulirati – regulisati, svećenik – sveštenik* i sl. Zatim različita vjerska pripadnost, različit refleks *jata*, razlike na leksičkoj, morfološkoj, semantičkoj razini itd.¹⁸ Ima takvih razlika još, a zbog nedovoljnoga smo prostora samo ukazali na neke od njih. U skladu s time više ne možemo nikako govoriti o jednome jeziku, nego

¹³ Pranjković, Ivo (2008.), op. cit., str. 60.

¹⁴ Brozović, Dalibor (2006.), op. cit., str. 166.

¹⁵ Pranjković, Ivo (2008.), op. cit., str. 60., 132.

¹⁶ Ibid., str. 61.

¹⁷ Brozović, Dalibor (2006.), op. cit., str. 169.

¹⁸ Pranjković, Ivo (2008.), op. cit., str. 61–67.

o dva ili više njih (tu su još i bosanski/bošnjački i crnogorski).

Za kraj ćemo još prikazati tezu o policentričnim standardnim jezicima kakvu najglasnije zagovara Snježana Kordić. Riječ je o standardnome jeziku koji se „definira kao jezik s nacionalnih standardnih varijanata, koje se doduše u pojedinim točkama međusobno razlikuju, ali ne toliko jako da bi mogle konstituirati zasebne jezike“¹⁹. Prema tome bi hrvatski i srpski standardni jezici bili dvije varijante istoga jezika. Takvome se stavu, iako u manjini, priklanjaju uglavnom strani lingvisti. Kordić kao glavnu tezu takvoga stava daje usporedbu s američkim, britanskim i australskim engleskim. Isto tako navodi i europski i američki španjolski kao dvije varijante istoga jezika. Tu treba napomenuti da su i Velika Britanija i Španjolska imale svoje kolonijalne sile na koje su onda prenijele svoj jezik, dok to nije slučaj s Hrvatskom i Srbijom. Takva je usporedba onda neutemeljena. Za usporedbu se uzima i njemački jezik koji se govori na području Njemačke, Švicarske i Austrije, ali se ne uzimaju kulturne, nacionalne, političke, pa i vjerske razlike koje su posve različite na području bivše Jugoslavije. Prema tome Peti-Stantić i Langston zaključuju da su hrvatski lingvisti „u pravu kad tvrde da sociolingvistički čimbenici trebaju biti odlučujući prilikom određivanja statusa standardnoga varijeteta kao posebnog jezika“²⁰. Detaljno proučavanje nastanka standardnih jezika na srednjojužnoslavenskome prostoru pokazuje da su ti jezici rezultat različitih izbora tijekom dugih razdoblja, a da su na tome području ti jezici oblikovani uz pomoć različitih kulturnih i jezičnih praksi tijekom svojih povijesti.²¹

¹⁹ Usp. Kordić, Snježana: *Jezik i nacionalizam*, Durieux, 2010., str. 77.

²⁰ Peti-Stantić, Anita, Langston, Keith: *Hrvatsko jezično pitanje danas. Identiteti i ideologije*, Srednja Europa, Zagreb, 2013., str. 85.

²¹ Ibid.

3. PERIODIZACIJA HRVATSKE JEZIČNE POVIJESTI

Kada govorimo o povijesti hrvatskoga jezika, onda možemo reći da je razvitak hrvatskoga (standardnog) jezika podijeljen kroz nekoliko razdoblja. O tome su između ostalih pisali i Dalibor Brozović i Branka Tafra u suautorstvu s Petrom Košutar. Stoga ćemo u daljnjemu tekstu i prikazati njihovu podjelu. Bit će prikazana samo osnovna podjela i vremenski tijek s par najosnovnijih informacija. U idućim ćemo poglavljima onda iscrpnije prikazati povijest hrvatskoga standardnog jezika u 20. stoljeću, s obzirom na to da se u tome razdoblju pojavljuju razlikovni rječnici na kojima se temelji ovaj rad.

3.1. PERIODIZACIJA PREMA D. BROZOVIĆU

Dalibor Brozović razvitak je hrvatskoga jezika podijelio na šest razdoblja. Prva su tri razdoblja označena kao predstandardna, dok su preostala tri razdoblja povezana s razvojem jezičnoga standarda. Za svoju podjelu kaže da se prvenstveno temelji na razvojnim parametrima u užem jezičnom smislu, tj. na evolucijskim i neevolucijskim promjenama materijalne osnovice pismenoga jezika te na pojavama koje možemo nazvati razvojem jezične norme. Napominje da u tu podjelu spadaju i druge pojave što su usko povezane s razvojem pismenoga jezika, npr. problematika pisma, grafije i pravopisa s jedne i frazeološko-terminološka nadogradnja s druge strane.²²

a) Predstandardna razdoblja

Prvo razdoblje (od 9. do kraja 15. stoljeća) – najduže je razdoblje i može se dodatno podijeliti na tri faze. Ono započinje sa srednjovjekovnom pismenošću i obuhvaća razdoblje od prihvaćanja glagoljice u 9/10. stoljeću pa sve do kraja 15. stoljeća. U pisanju je prisutna čakavština, snažan utjecaj hrvatskocrkvenoslavenskoga jezika, pojava ćirilice u sredini 12. stoljeća te latinice u 14. stoljeću.²³

Drugo razdoblje (16. stoljeće) – u njemu nastaju i razvijaju se hrvatske pokrajinske književnosti s njihovim dijalektalnim jezičnim izrazima. U pisanju dolazi do

²² Brozović, Dalibor: *Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2008., str. 33–35.

²³ Ibid., str. 33., 36.

ravnoteže između čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga narječja, što dovodi do nastanka dvaju hrvatskih teritorijalnih kompleksa: sjeverozapadnoga (sjevernočakavsko-kajkavskoga) i jugoistočnoga (južnočakavsko-štokavskoga). Tijekom toga razdoblja oblikuje se nekoliko pokrajinskih pisanih jezika i književnosti te dolazi do povlačenja glagoljice.²⁴

Treće razdoblje (od 17. stoljeća do prve polovice 18. stoljeća) – dolazi do evolucije i povećanja broja hrvatskih pokrajinskih književnosti i pisanih jezika koji su se razvili u prethodnome razdoblju. Postoji jačanje međusobnih veza unutar oba teritorijalna kompleksa, a štokavština preuzima vodeću ulogu u jugoistočnome hrvatskom kompleksu. S druge strane, čakavština i zapadna cirilica doživljuju nazadovanje u prvoj polovici 18. stoljeća.²⁵

b) Razdoblja razvoja jezičnoga standarda

Četvrto razdoblje (od druge polovice 18. st. do 30-ih godina 19. st.) – ikavska i ijekavska novoštokavština postaje jedini pismeni jezik u jugoistočnome kompleksu. Počinje standardizacija u tome jeziku i jačanje njegova utjecaja na sjeverozapadni kompleks, ali i sporiji početak standardizacije kajkavskoga pismenog jezika i njegova (orto)grafijska stabilizacija. Dolazi do pobjede latinice na jugoistočnome kompleksu.²⁶

Peto razdoblje (od 30-ih godina 19. st. do kraja 19. st.) – dolazi do spajanja sjeverozapadnoga kompleksa jugoistočnomu, napretka novoštokavskoga standarda kao jedinoga hrvatskoga standardnog jezika te do općehrvatske grafijske reforme. Postupno se uklanja prisutnost ijekavsko-ikavskoga dijalektalnog dvojstva, a javlja se natjecanje između morfonološkoga i fonološkoga načela u pravopisu s pobjedom fonološkoga pravopisa na razmeđu 19. i 20. stoljeća.²⁷

Šesto razdoblje (od 20. st. do danas) – dolazi do učvršćivanja standarda, iako se javljaju prividne oscilacije u pravopisu. Sredinom šezdesetih godina prevladava svijest o potrebi stabilne hrvatske novoštokavske jezične norme, dok na početku stoljeća dolazi do rađanja novočakavske i novokajkavske dijalektalne beletristike i njihov stalan razvoj.²⁸

²⁴ Ibid., str. 33.

²⁵ Ibid., str. 34., 58.

²⁶ Ibid., str. 34., 67.

²⁷ Ibid., str. 34., 90.

²⁸ Ibid., str. 34–35., 110.

3.2. PERIODIZACIJA PREMA B. TAFRI I P. KOŠUTAR

Branka Tafra i Petra Košutar ističu da se u svojoj periodizaciji ne bave evolucijom hrvatskoga jezika, nego ih zanima samo književni jezik. Osvrću se na Brozovićevu periodizaciju te navode da nije jasno opisao kada je riječ o početku standardizacije, a kada se radi o standardnome jeziku. Po njima zbog toga dolazi do krivih shvaćanja i interpretacija kada počinje izgradnja standardnoga jezika. Napominju da se njihovom periodizacijom ne osporava Brozovićeva, nego da samo primjenjuju drugi pristup periodizaciji književnoga jezika.²⁹ Autorice stoga nude novu periodizaciju povijesti hrvatskoga jezika gdje predlažu kronološki slijed po stoljećima:

- „1. od prvih pisanih spomenika do kraja 15. stoljeća – kameni temeljci hrvatske književnojezične pismenosti
2. 16. stoljeće – zrelo književno doba, pluralizam književnih jezika, protestantski pokušaj stvaranja općega jezika
3. 17. stoljeće – počeci hrvatskoga jezikoslovlja i počeci normiranja, a s njim i počeci standardizacije
4. 18. stoljeće – širenje polifunkcionalnosti književnoga štokavskoga i kajkavskoga jezika i normiranje pravopisa
5. 19. stoljeće – vrijeme kodifikacije
6. 20. stoljeće – stoljeće konvergencije i divergencije
7. na razmeđi tisućljeća – vrijeme samostalnosti i globalizacije“.³⁰

Za svoju periodizaciju ističu da je nedosljednost u tome što su srednjovjekovlje smjestile pod jedno razdoblje iako obuhvaća nekoliko stoljeća, a druga je nedosljednost u tome što su se zaustavile na prijelazu tisućljeća. Opravdanje je to što su prikazale periodizaciju povijesti, a ne budućnosti.³¹

Iščitavajući literaturu uvidjeli smo da u praksi češće prevladava Brozovićeva podjela te se uglavnom nju uzima kada se opisuje povijest hrvatskoga jezika.

²⁹ Tafra, Branka: *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012., str. 414–417.

³⁰ Ibid., str. 426.

³¹ Ibid., str. 426–427.

4. O POVIJESTI HRVATSKOGA STANDARDNOG JEZIKA U 20. STOLJEĆU

Prema Brozoviću 20. stoljeće spada u šesto razdoblje iliti u treći veliki odsječak povijesti hrvatskoga standardnog jezika. Glavna su obilježja novi, suvremeni pogledi na hrvatski standardni jezik kao i na njegove početke, pojedine etape u njegovu oblikovanju (početak standardizacije) i na njegovo mjesto među drugim jezicima. Osim tih stručnih mijena na hrvatski su jezik u 20. stoljeću utjecale i brojne političke mijene. Tako se izmijenilo pet državnih tvorevina s različitim režimima i ideologijama: Austro-Ugarska Monarhija, Prva Jugoslavija, Nezavisna Država Hrvatska, Novija Jugoslavija te Samostalna Hrvatska. S obzirom na obilježja i put kroz koji je prošlo, ovo se pak razdoblje dodatno može podijeliti na pet (pod)razdoblja:

1. od 1901. do 1918.
2. od 1918. do travnja 1941.
3. od travnja 1941. do svibnja 1945.
4. od svibnja 1945. do proljeća 1990.
5. od proljeća 1990. do danas.³²

U idućim ćemo poglavljima prikazati povijest hrvatskoga standardnog jezika u 20. stoljeću kroz navedenih pet razdoblja. U svakome poglavlju iznijet ćemo najbitnije karakteristike koje su obilježile svako pojedino razdoblje, a nakon toga veću pozornost pridat ćemo pojavi i razlozima nastanka prvih, pa i narednih razlikovnih rječnika hrvatskoga i srpskoga jezika s kojima ćemo nastaviti te završiti ovaj rad.

4.1. PRVO RAZDOBLJE (OD 1901. DO 1918.)

Glavna je značajka ovoga razdoblja učvršćivanje utjecaja hrvatskih vukovaca.³³ Hrvatski su vukovci bili sljedbenici Vuka Stefanovića Karadžića, odnosno zastupali su njegovu koncepciju hrvatskoga standardnog jezika. Postoje dva naraštaja vukovaca – u prvi (stariji) naraštaj spadaju Tomo Maretić, Ivan Broz te Franjo Iveković, dok drugome (mlađemu) naraštaju pripadaju Vatroslav Rožić i Nikola Andrić. Iako su zaslužni za učvršćivanje i ujednačivanje hrvatskoga standardnog jezika na osnovi

³² Samardžija, Marko: *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika u XX. stoljeću*, udžbenik za 4. razred gimnazije, Školska knjiga, Zagreb, 1995., str. 105–114.

³³ Bičanić, Ante i dr.: *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*, Croatica, Zagreb, 2013., str. 90.

štokavskoga narječja, imaju i slabosti poput poistovjećivanja standardnoga jezika s novoštokavskim dijalektom te prekidanje tradicionalnoga razvoja književne štokavštine. Usto, poštokavljivali su izvorna kajkavska i čakavska imena naselja, npr. *Delnice* su mijenjali u *Dionice*, *Čakovec* u *Čakovac*, *Split* u *Spljet* te *Tisno* u *Tijesno*. Jednako su tako izmjenjivali jezik suvremenih hrvatskih književnika, npr. *Pod starimi krovovi* mijenjali su u *Pod starim krovovima* i sl.³⁴

Zaslugom hrvatskih vukovaca, točnije izlaskom *Hrvatskoga pravopisa* Ivana Broza 1892. godine, postupno prevladavaju načela fonološkoga³⁵ pravopisa. Nakon Brozove smrti *Hrvatski pravopis* nastavlja priređivati Dragutin Boranić. Osim spomenutoga pravopisa, 1899. godine Tomo Maretić objavljuje gramatiku pod nazivom *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* s kojom se učilo u visokome školstvu, a za srednju školu objavljuje *Gramatiku hrvatskog jezika za niže razrede srednjih škola*.³⁶ Prva sadržava i *Dodatak stilistici (Antibarbarus)* u kojemu se nalaze *barbarizmi*, odnosno leksičke pogreške abecednim redom – savjeti kako je bolje govoriti i pisati. Iako njegova gramatika ima nedostataka poput toga što u nju nije uključio djela hrvatske književnosti i što se u njoj nije bazirao na dotadašnji hrvatski jezični razvoj, gramatika je prihvaćena jer se njome trajno afirmirala organska novoštokavska osnovica standardnoga jezika.³⁷ Konkurentan je priručnik Maretićevoj srednjoškolskoj gramatici *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole* Josipa Florschütza iz 1905. godine. Smatrala se najboljom gramatikom toga doba te je bila u uporabi u školi punih četrdeset godina.³⁸ Na samome početku stoljeća izlazi i *Rječnik hrvatskoga jezika* Franje Ivekovića i Ivana Broza. To je prvi dovršeni jednojezični rječnik hrvatskoga jezika koji ima dosta nedostataka jer je izrađen „gotovo isključivo na potvrdama iz jezika usmene narodne književnosti i uz potpuno prešućivanje jezika pisane hrvatske književnosti i novije leksikografije [...] jer zbog toga u ovom rječniku nema mnogih sasvim običnih hrvatskih riječi“.³⁹

³⁴ Moguš, Milan: *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2009., str. 182–188.

³⁵ O temeljnim pravopisnim načelima već smo pisali u radu *Anić-Silićev pravopis* koji je objavljen na Digitalnome repozitoriju Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli 2020. godine pa se nećemo opet osvrnuti na tu temu.

³⁶ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 90.

³⁷ Maretić, Tomo: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, <http://ihjj.hr/iz-povijesti/tomislav-tomo-maretic-gramatika-i-stilistika-hrvatskoga-ili-srpskoga-književnog-jezika/41/> (pristupljeno 13. srpnja 2023.).

³⁸ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 91.

³⁹ Samardžija, Marko (1995.), op. cit., str. 106.

Na početku stoljeća dolazi i do obnove hrvatske dijalektalne književnosti. Tako Antun Gustav Matoš 1900. godine objavljuje *Hrastovački nokturno*, prvu kajkavskim spjevanu pjesmu dijalektalne književnosti. Uz njega, na kajkavskome piše i Dragutin Domjanić, a na čakavskome Vladimir Nazor.⁴⁰ Poslije će se njima pridružiti i drugi književnici, među kojima će se posebno isticati Miroslav Krleža i njegovo djelo *Balade Petrice Kerempuha*.⁴¹

Ovo je razdoblje obilježila i pojava dvaju jezičnih savjetnika. Prvi je onaj Vatroslava Rožića pod nazivom *Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku* iz 1904. godine. Rožić je bio pod snažnim utjecajem Tome Maretića pa se svojim savjetnikom oslanja na Maretićev *Antibarbarus* te zagovara tzv. štokavski/vukovski purizam u kojemu je prisutan negativan odnos prema novotvorenicama te kajkavskim i čakavskim riječima. Zagovaraju se isključivo ona rješenja koja nude govori novoštokavskoga dijalekta. Svoj rad posvećuje čišćenju hrvatskoga jezika od barbarizama gdje kaže da su barbarizmi sve što nije čisti štokavski književni jezik – novotvorenice, dijalektizmi, arhaizmi, posuđenice i provincijalizmi. Neki su njegovi savjeti prihvaćeni, npr. *aktualan*, a ne *aktuelan*, *dosadno*, a ne *dugočasno*, *djelovati*, a ne *dejestvovati*, *susjed*, a ne *komšija*, dok mu mnogi savjeti nisu prihvaćeni, npr. *mahač/mahalica* za *lepezu*, *uzglavnica* za *jastuk*, *pisaljka* za *olovku*, *voz* za *vlak*, *odreka* za *otkaz* i sl.⁴² Drugi je jezični savjetnik *Branič jezika hrvatskoga* Nikole Andrića objavljen 1911. godine. Iako je Andrić bio vukovac i uglavnom je uvažavao vukovsku koncepciju standardnoga jezika, ipak ju ne slijedi potpuno nekritički te joj se gdjekad i suprotstavlja. Smetala su mu sve brojnija zastranjivanja i nečistoće u pravilnosti hrvatskoga jezika, stoga je napisao jezični savjetnik.⁴³ U savjetniku se naslućuje odmak od vukovaca te želja za afirmacijom rješenja potvrđenih i prihvaćenih u hrvatskoj jezičnoj praksi.⁴⁴ Tako su mu mnogi prijedlozi prihvaćeni te su postali dijelom hrvatskoga jezičnog standarda, npr. *točka* umjesto *tačka*, *zrak* umjesto *vazduh*, davanje prednosti izvedenicama sufiksom *-ičar* (*botaničar*, *gramatičar*, *kritičar*) pred onima sa sufiksom *-ik* (*botanik*, *gramatik*, *kritik*) i sl.⁴⁵

⁴⁰ Samardžija, Marko: *Hrvatski jezik od početka 20. stoljeća do godine 1945.*, u: Bičanić, Ante (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika*, 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio, Croatica, Zagreb, 2018., str. 13.

⁴¹ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 91.

⁴² Ibid., str. 90–92.

⁴³ Ibid., str. 92.

⁴⁴ Samardžija, Marko (1995.), op. cit., str. 106.

⁴⁵ Samardžija, Marko (2018.), op. cit., str. 16.

Krajem prvoga razdoblja srpski književni kritičar Jovan Skerlić polazi od postavke da su Hrvati i Srbi jedan narod te da ih treba ujediniti u jeziku i pismu. Hrvati bi tako trebali napustiti ijekavicu i prihvatiti ekavicu, dok bi Srbi trebali napustiti ćirilicu i prihvatiti latinicu. Po Skerliću su argumenti koji idu u prilog ekavici ti da brojem veći i kulturom jači dio srpsko-hrvatskoga naroda govori istočnim narječjem, da je ekavsko narječje bilo književno narječje i ranije i danas te da je istočno narječje lakše i jednostavnije, da je ono najzgodnije za poeziju. Kao rezultat predavanja nastaje *Anketa o južnom ili istočnom narječju u srpskohrvatskoj književnosti*, tzv. Skerličeva anketa iz 1914. godine. Podršku su mu pružili i mladi hrvatski književnici – Antun Branko Šimić, Vladimir Čerina, Gustav Krklec, Tin Ujević, Mate Balota, Nikola Andrić, Ivo Vojnović, Antun Barac i dr. iz čega se kasnije razvio pokret mladohrvatskih ekavaca.⁴⁶ Anketa nije dala rezultate, završena je bez zaključka, nastupa Prvi svjetski rat, a Skerlić umire.⁴⁷

4.2. DRUGO RAZDOBLJE (OD 1918. DO 1941.)

Početak se drugoga razdoblja podudara sa završetkom Prvoga svjetskog rata, raspadom Austro-Ugarske Monarhije i osnutkom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.⁴⁸ Kraljevina SHS nastala je 1918. godine, a 1929. mijenja ime u Kraljevina Jugoslavija, dok je unutar nje 1939. godine osnovana Banovina Hrvatska kao autonomna politička jedinica.⁴⁹

Položaj hrvatskoga jezika u novoj državi bio je znatno nepovoljniji i teži nego dotad. Nedugo nakon osnutka Kraljevine SHS u kojoj je Beograd bio središtem i mjerilom svega, započeto je širenje procesa tzv. ćirilizacije čime je srpska ćirilica prodrla u sve slovenske i hrvatske krajeve te se time potiskivala latinica. Godine 1919. Nikola Andrić na glavnoj skupštini Društva hrvatskih književnika iznosi tezu: „Jedan narod treba i jednu književnost da ima.“. Podržala ga je i većina drugih hrvatskih književnika, a Vidovdanskim ustavom 28. lipnja 1921. utemeljena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca te službenim jezikom postaje srpsko-hrvatsko-slovenački.⁵⁰ Iza toga se jezika u praksi krio zapravo srpski jezik kojim je nametnuto srbijansko nazivlje,

⁴⁶ Ibid, str. 16–17.

⁴⁷ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 91.

⁴⁸ Samardžija, Marko (1995.), op. cit., str. 107.

⁴⁹ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 93.

⁵⁰ Samardžija, Marko (2018.), op. cit., str. 19–23.

a potiskivano hrvatsko. Zbog takvoga položaja došlo je do snažnoga utjecaja na hrvatski jezik. Osnovana je centralna državna agencija za prikupljanje vijesti pod nazivom *Avala* iz Beograda „preko koje se odašilju službene vijesti državnih tijela i dvora i u koju se slijevaju vijesti iz inozemstva, ondje se prevode i jezično obrađuju i potom šalju novinskim uredništvima, što u prvi mah, bar u zagrebačkim novinama, izaziva zbunjenost, jer su mnogi tako u izravan dodir došli s postupno novim, neobičnim i nerazumljivim jezikom“.⁵¹ Posljedice toga su da je srpski jezik postao službenim jezikom u svim dijelovima javnoga i kulturnoga života, u vojsci, sudstvu, školstvu te državnoj upravi.⁵²

Trebamo spomenuti i pokret mladohrvatskih ekavaca. Skerlićevo stajalište iz prvoga razdoblja prihvatilo je dosta književnika, a bili su mišljenja da je prisutan jedan jezik s dva različita imena te jedan narod s dva plemenska imena. Pokret je trajao od 1917/1918. do 1928. godine, a razlozi takvoga opredjeljenja bile su političke prilike te otpor prema tradiciji. Najviše su članaka objavljivali u *Književnome jugu*, a poznat je i Šimićev programatski članak u *Jurišu* pod nazivom *E*. Kao posljedica njihova izbora ekavice otvorio se put preuzimanju leksičkih srbizama. Svoje mišljenje mijenjaju i ekavicu odbacuju nakon atentata na hrvatske zastupnike u Beogradu.⁵³

Nakon atentata na hrvatske zastupnike u Narodnoj skupštini u Beogradu 11. lipnja 1928. gdje je ranjen hrvatski političar Stjepan Radić, hrvatsko-srpski odnosi znatno se pogoršavaju.⁵⁴ U Hrvatskoj je na snazi tada bio *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* Dragutina Boranića iz 1921., dok je u Srbiji bio *Pravopis srpskohrvatskog književnog jezika* Aleksandra Belića iz 1923. godine.⁵⁵ Ministarstvo prosvjete sastavilo je, nakon atentata, stručnu komisiju čiji je zadatak bio ukloniti razlike između hrvatskoga i srpskoga pravopisa te izraditi zajednički pravopis. Iako su u izradi toga pravopisa sudjelovali i hrvatski jezikoslovci (T. Maretić, M. Rešetar, D. Boranić i S. Ivšić), u zajednički pravopis prihvaćena su rješenja samo iz srpskoga pravopisa.⁵⁶ Tako 1929. godine izlazi *Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole u Kraljevini S. H. S.* koji je postao obveznim prema Ministarstvu prosvjete. Sljedeća

⁵¹ Ibid., str. 23.

⁵² Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 93.

⁵³ Jonke, Ljudevit: *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 203–205.

⁵⁴ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 93.

⁵⁵ Samardžija, Marko (2018.), op. cit., str. 24.

⁵⁶ Samardžija, Marko (1995.), op. cit., str. 108.

Boranićeva izdanja prilagođena su nametnutomu *Uputstvu* (bar dok je na snazi) pa objavljuje pod naslovom *Pravopis hrvatskosrpskoga jezika*.⁵⁷

Od normativnih su priručnika na snazi bili i Maretićeva *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* te njegov *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom* iz 1924. godine. Taj je jezični savjetnik posljednje savjetodavno djelo vukovskoga tipa, a oblikovan je u obliku rječnika.⁵⁸

U Beogradu je 1931. godine osnovano Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost koje iduće godine počinje izdavati časopis *Naš jezik*, gdje je na čelu bio Aleksandar Belić. U časopisu su se sve hrvatske jezične posebnosti proglašavale provincijalizmima. Zbog toga brigu o čistoći i jezičnoj kulturi hrvatskoga jezika pokazuje sve veći broj hrvatskih jezikoslovaca, npr. Jozo Dujmušić u dnevniku *Obzor*, a u časopisu *Hrvatska straža* objavljuje više od 2000 jezičnih savjeta.⁵⁹ Zbog općega nezadovoljstva i radi poboljšanja društvenoga položaja hrvatskoga jezika, 1936. godine skupina književnika, jezikoslovaca i srednjoškolskih profesora osniva Društvo Hrvatski jezik. Društvo počinje izdavati časopis *Hrvatski jezik* 1938. godine čiji je glavni urednik bio Stjepan Ivšić. Časopis je izlazio samo jednu godinu, ali „ima važno mjesto u novijoj povijesti hrvatskoga standardnog jezika zbog članaka koji su u njemu objavljeni o povijesti hrvatskog jezika, o njegovu pravopisu, pravilnosti i stilskoj iznijansiranosti“.⁶⁰

S obzirom na to da je krajem tridesetih godina prošloga stoljeća hrvatski otpor postao vrlo jak, beogradska je vlada bila prisiljena na popuštanje te se sporazumjela s hrvatskom oporbom. Nastao je tzv. Sporazum Cvetković-Maček 1939. godine o rješavanju hrvatskoga pitanja. Sporazumom je osnovana i Banovina Hrvatska čime se bitno poboljšava položaj hrvatskoga jezika. Te iste godine objavljen je *Jezični i stilistički savjetnik* Marka Soljačića, a u školstvo je vraćen Boranićev *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* iz 1928. (4., ponovljeno izdanje objavljuje 1939.). Izlazi i prerađena Florschützova *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1940. godine. Objavljuju se radovi i iz hrvatske dijalektologije, npr. *Jezik Hrvata kajkavaca* Stjepana Ivšića, a izlazi

⁵⁷ Samardžija, Marko (2018.), op. cit., str. 25.

⁵⁸ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 93., 95.

⁵⁹ Ibid., str. 93.

⁶⁰ Samardžija, Marko (1995.), op. cit., str. 108.

i prvi hrvatski suvremeni slikovni rječnik autora Nikole Andrića i Ise Velikanovića *Šta je šta* 1938. godine.⁶¹

Usto, zbog konstantnoga prodora srbizama i općega nezadovoljstva koje je nastupilo, javlja se i *Pokret za hrvatski književni jezik* gdje se skupina mladih jezikoslovaca bavi odnosima između hrvatskoga i srpskoga jezika. Smatraju da su hrvatski i srpski dva svojesmjerna jezika te je pogrešno smatrati ih jednim *srpskohrvatskim* ili *hrvatskosrpskim* jezikom.⁶² U okviru *Pokreta* Petar Guberina i Kruno Krstić sastavili su 1940. godine razlikovnik pod nazivom *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* „kojom su, unatoč nesigurnostima i pretjerivanjima, bitno doprinijeli afirmaciji i legitimiranju te nedvojbeno važne sociolingvističke, dotično standardološke teme u jezikoslovnoj kroatistici“.⁶³ To je prvi pravi razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga jezika koji ćemo detaljno analizirati i uspoređivati s ostalim razlikovnim rječnicima u idućim poglavljima.

Prije Guberina-Krstićeva rječnika, Julije Benešić u svoju je *Gramatyku języka chorwackiego czyli serbskiego* 1937. uvrstio poglavlje *Serbizmy i kroatyzmy* gdje se prije Guberine i Krstića također bavi razlikama hrvatskoga i srpskoga jezika.⁶⁴

4.3. TREĆE RAZDOBLJE (OD TRAVANJA 1941. DO SVIBNJA 1945.)

Početak i kraj ovoga najkraćega razdoblja podudara se s postojanjem Nezavisne Države Hrvatske (NDH). Stvaranjem NDH i dolaskom ustaša na vlast, došlo je do značajnih promjena u hrvatskome jeziku. Ustaše su pokazale veliko zanimanje za jezična pitanja te su koristili jezik kao sredstvo za širenje i učvršćivanje svoje ideologije zbog čega dolazi do radikalnoga zaokreta u standardizaciji hrvatskoga jezika. Glavni je cilj njihove jezične politike bio zamijeniti hrvatske riječi onima koje nisu pripadale hrvatskomu jeziku. Također, velika pažnja bila je posvećena pravopisu. Tako su osnovali Hrvatski državni ured za jezik 1941. godine koji se bavio odobravanjem i zabranjivanjem izdavanja knjiga, izradom udžbenika i priručnika te izdavanjem jezičnih savjeta. Bez njegova odobrenja nije se smjelo objaviti nijedno djelo koje bi sadržavalo jezične propise. Potpuno je nadzirao hrvatski jezik u javnoj usmenoj i pisanoj uporabi. Pomoću radijske emisije *Hrvatski jezik* i pisane materijale promovirali su jezične

⁶¹ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 94.

⁶² Samardžija, Marko (2018.), op. cit., str. 32–33.

⁶³ Ibid., str. 36.

⁶⁴ Ibid.

promjene. Tijekom toga razdoblja vlasti su iz rječnika izbacile riječi iz kajkavskoga i čakavskoga narječja, a raspravljalo se i o upotrebi stranih riječi, pri čemu su postojali različiti stavovi. U pogledu pravopisa, uvedene su promjene, a morfonološki (tzv. korijenski) pravopis postao je službeni. Ustaške vlasti težile su strogoj čistoći hrvatskoga jezika pa su promicali purizam i poticali stvaranje novih riječi. Hrvatski se jezik trebao „očistiti“ od posuđenica iz drugih jezika, a ponajviše od srbizama time što su se oživljavale riječi iz hrvatske jezične baštine (npr. *imovnik* umjesto *inventar*, *mirisnica* umjesto *parfumerija*, *pismar* umjesto *arhiv*, *središnjica* umjesto *centrala* i sl.) ili su se zamjenjivale novotvorenicama (npr. *krugoval* za *radio*, *munjovoz* za *tramvaj*, *hrvatka* za *kravata*, *uredovnica* za *kancelarija*, *slikokaz* za *kino* i sl.). Došlo je i do promjena u vojnome nazivlju, pri čemu su preuzete riječi iz povijesnih izvora, a bila je i zabranjena uporaba ćirilice. Oni koji se ne bi pridržavali naredbi Hrvatskoga državnog ureda, bili bi kažnjeni. Ustaške jezične politike bile su kratkotrajne, ali agresivne, usmjerene na izbacivanje riječi povezanih s prethodnim režimima i na širenje vlastite ideologije. Nakon raspada NDH te su riječi odbačene, ali su kasnije obnovljene u suverenoj Hrvatskoj.⁶⁵

U to vrijeme Franjo Cipra, Petar Guberina i Kruno Krstić pripremaju novo izdanje *Hrvatskoga pravopisa* (1941.) temeljenoga na fonološkome načelu. Njihov je cilj bio vratiti se prvobitnim pravopisnim pravilima koje je odredio Ivan Broz. Međutim, zbog nepoštivanja pravopisnih propisa, posebno zbog pisanja prema fonološkome načelu, pravopis nije bio tiskan i uništen je. Kasnije je ponovno objavljen u obliku pretiska 1998. godine. Stoga, godine 1942. Adolf Bratoljub Klaić u suradnji s članovima Hrvatskoga državnog ureda za jezik objavljuje pravopis *Koriensko pisanje* koji sadrži sva pravila te je pisan prema morfonološkome načelu. Pravila poštuje i sljedeći *Hrvatski pravopis* iz 1944. godine autora Franje Cipra i Adolfa Bratoljuba Klaića. U nastavi je hrvatskoga jezika u srednjim školama kao priručnik na snazi bilo prerađeno izdanje Florschützove gramatike pod nazivom *Hrvatska slovnica* (1943.), a za fakultetsku nastavu *Nacrt hrvatske slovnice* (1944.) Blaža Jurišića.⁶⁶

⁶⁵ Samardžija, Marko: *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1993.

⁶⁶ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 97–98.

4.4. ČETVRTO RAZDOBLJE (OD SVIBNJA 1945. DO PROLJEĆA 1990.)

Završetkom Drugoga svjetskog rata i uspostavom nove jugoslavenske države počinje nova faza u standardizaciji hrvatskoga jezika. Ponovno oživljava ideja o hrvatskome i srpskome jezičnom jedinstvu pa se suočava sa sličnim problemima kao i u prijeratnoj Jugoslaviji.⁶⁷

Najprije su na početku ovoga razdoblja nastupila tzv. avnojska načela u kojima je hrvatskome jeziku zajamčena ravnopravnost sa srpskim, slovenskim i makedonskim jezikom. To je izglasano u dokumentu od 15. siječnja 1944. godine što su ga u ime Antifašističkoga vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije potpisali Ivan Ribar i Rodoljub Čolaković. Dokument je objavljen 14. veljače 1945. godine u *Službenome listu* pod naslovom *Odluka o objavljivanju odluka i proglašenja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije, njegovog Predsjedništva i Nacionalnog komiteta na srpskom, hrvatskom, slovenačkom i makedonskom jeziku*. U tekstu toga dokumenta stoji da se sve odluke spomenutih institucija trebaju objavljivati na svim spomenutim četirima jezicima te da su ti jezici ravnopravni na cijelome području Jugoslavije. U skladu s time nije postojao zajednički pravopis, već je Boranić 1947. objavio deveto, a 1951. deseto izdanje svojega *Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Već se 1952. godine počinju nazirati promjene kada izlazi Belićev *Pravopis srpskohrvatskog jezika*. Iako je Belić pored *istočnoga* obradio i *južni govor* (tj. i *liljekavske likove*), predlaže da se njegov *Pravopis* uzme za privremeno rješenje i za hrvatsku i za srpsku književnost te da se njegov pravopis uzme kao polazna točka pri sastavljanju zajedničkoga pravopisa.⁶⁸ Time možemo primijetiti postupne naznake ujednačivanja hrvatskoga i srpskoga jezika.

Unatoč zajamčenoj ravnopravnosti u praksi je bio zamjetan rast utjecaja srpskoga kao državnoga jezika u vojsci, sudstvu, državnoj upravi, diplomaciji, administraciji i policiji. U politici su počele jačati unitarističke ideje te su novotvorenice i oživljenice iz prethodnoga razdoblja bile zabranjene, a umjesto njih su se uveli mnogi internacionalizmi kojima su se zamijenile hrvatske riječi te su u hrvatski jezik ponovno ušli mnogi srbizmi.⁶⁹ Tako je uredništvo *Letopisa Matice srpske* iz Novoga Sada u rujnu 1953. pokrenulo *Anketu o pitanjima srpskohrvatskog jezika i pravopisa* o ujednačivanju

⁶⁷ Ibid., str. 99.

⁶⁸ Pranjčić, Ivo: *Hrvatski jezik od godine 1945. do kraja 20. stoljeća*, u: Bičanić, Ante (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika*, 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio, Croatica, Zagreb, 2018., str. 59–60.

⁶⁹ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 99.

hrvatskoga i srpskoga jezika. Anketa je potrajala do prosinca 1954. godine te je na osnovi rezultata od 8. do 10. prosinca 1954. godine organiziran Novosadski sastanak. Na sastanku su sudjelovali predstavnici Matice srpske i Matice hrvatske na kojemu su doneseni zaključci o hrvatskome i srpskome jeziku. Zaključci su s toga sastanka objavljeni u deset točaka, a u njima se ističe da je jezik Srba, Hrvata i Crnogoraca jedan jezik s dva izgovora, ijekavskim i ekavskim, čija su glavna središta Beograd i Zagreb. Također je dogovoreno da taj jezik ima dva ravnopravna pisma, ćirilicu i latinicu.⁷⁰ U skladu s time izrađivali su se zajednički jezični priručnici. U Hrvata je Boranićev *Pravopis* zamijenio *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika* (tzv. novosadski pravopis) koji je objavljen 1960. godine u dva izdanja, hrvatskom ijekavskim i latiničnim pismom te srpskim ekavskim i ćiriličnim pismom. U tome se pravopisu primjećuje težnja za srbizacijom i internacionalizacijom pa se hrvatske riječi kao što su *sklonidba, sprezanje, umanjenica, uskličnik, točka* zamjenjuju riječima *deklinacija, konjugacija, deminutiv, uzvičnik, tačka*. Izrađuje se i rječnik suvremenoga jezika pod nazivom *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika* Matice hrvatske i Matice srpske. Rječnik je pisan u dvije inačice – hrvatskoj latiničnoj i srpskoj ćiriličnoj. Razlike su se u tome rječniku svjesno umanjivale i zanemarivale pa je nastala iskrivljena slika o odnosu hrvatskoga i srpskoga jezika. Stoga je Matica hrvatska, nakon prva dva objavljena sveska (od slova A do F i od G do K – poznatiji naziv *Adok*) odustala od daljnjega izdavanja, dok je Matica srpska objavila cjeloviti rječnik. Nakon 1960. godine, tj. nakon Novosadskoga dogovora bio je pojačan pritisak na medije, školu i državnu upravu te je došlo do zabranjivanja i sustavnoga potiskivanja tzv. kroatizama, odnosno svih hrvatskih razlikovnih značajaka. Položaj je hrvatskoga jezika bio sve nepovoljniji, a samim je time raslo nezadovoljstvo Hrvata.⁷¹ Zbog toga su hrvatski intelektualci okupljeni oko Matice hrvatske i Društva književnika Hrvatske sastavili *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*. *Deklaracija* je objavljena u *Telegramu* 17. ožujka 1967. godine. U povjerenstvo su sa zadatkom da sastave tekst *Deklaracije* izabrani Miroslav Brandt, Slavko Mihalić, Dalibor Brozović, Slavko Pavešić, Tomislav Ladan, Radoslav Katičić te (vjerojatno) Vlatko Pavletić. *Deklaracijom* je traženo da se ustavnim propisom utvrdi jasna i nedvojbeno jednakost i ravnopravnost četiriju standardnih jezika: slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga i

⁷⁰ Pranjković, Ivo (2018.), op. cit., str. 63.

⁷¹ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 99–100.

makedonskoga te da se osigura dosljedna primjena hrvatskoga standardnog jezika u školama, novinstvu, javnome i političkome životu, na radiju i televiziji kad god se radi o hrvatskome stanovništvu. *Deklaracija* je naišla na opće odobravanje u pojedinim hrvatskim kulturnim, sveučilišnim i znanstvenim ustanovama te se smatra jednim od važnijih dokumenta za cijelu povijest hrvatskoga jezika u drugoj polovici 20. stoljeća. No, odmah nakon njezina objavljivanja, naišla je na vrlo žestoke reakcije i političke osude (osim već spomenutih hrvatskih ustanova). Potpisnici *Deklaracije* bili su optuženi za nacionalizam, za narušavanje bratstva i jedinstva te su proganjani i osuđivani.⁷²

Deklaracijom je hrvatski jezik ponovno počeo slijediti vlastiti smjer jezičnoga razvitka te nastupaju sedamdesete godine, a čiji početak obilježava razdoblje koje se obično naziva *hrvatskim proljećem*. Tih je godina Matica hrvatska odustala od Novosadskoga dogovora, odustalo se od zajedničkoga pravopisa i daljnje izrade zajedničkoga rječnika te su neki hrvatski potpisnici povukli svoje potpise. Prišlo se izradi novoga hrvatskoga pravopisa koji se temeljio na fonološkim načelima. Odbacila se praksa dvodijelnoga naziva jezika (hrvatskosrpski) pa se hrvatski jezik konačno tako naziva u školama, udžbenicima, leksikografskim djelima i priručnicima, a novi je naziv pravopisa *Hrvatski pravopis*. Autori su mu Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš, a pravopis se trebao pojaviti početkom rujna 1971. godine. Međutim, započeo je oštar i obuhvatan politički obračun s hrvatskim „nacionalizmom“ pa su se progonili javni i kulturni hrvatski djelatnici, zabranjivale su se knjige koje su u naslovu ili sadržaju imale naziv *hrvatski jezik*,⁷³ zabranio se rad Matice hrvatske, a *Hrvatski je pravopis* bio zabranjen, dok su već otisnuti primjerci bili uništeni. Pravopis trojice autora ipak se uspijeva otisnuti i objaviti u Londonu 1972. godine pa mu odatle naziv *londonac*. U Hrvatskoj je objavljen u pretisku 1990. godine.⁷⁴

Unatoč problemima kroz koje je prošao protuunitaristički jezikoslovni smjer u Hrvatskoj ipak je pobijedio – dolazi do bitnoga jezično-političkoga napretka u odnosu na prethodno stanje. U ustavne amandmane 1971. i u hrvatski Ustav 1974. ušao je naziv *hrvatski književni jezik*. Tako se i udžbenici počinju objavljivati pod naslovima koji

⁷² Pranjković, Ivo (2018.), op. cit., str. 71–74.

⁷³ Samardžija, Marko (1995.), op. cit., str. 113.

⁷⁴ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 101.

sadrži taj naziv, npr. 1974. godine objavljen je udžbenik za srednje škole Josipa Silića i Dragutina Rosandića *Osnove fonetike i fonologije hrvatskog književnog jezika*.⁷⁵

Treba spomenuti i mnoga djela koja su pripomogla u očuvanju posebnosti hrvatskoga jezika. Još je od 1952. godine Hrvatsko filološko društvo u Zagrebu počelo izdavati *Jezik*, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika u kojemu su objavljeni mnogi vrijedni radovi o čistoći i pravilnosti hrvatskoga jezika. Objavljeno je i nekoliko gramatika: *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika* Ivana Brabeca, Mate Hraste i Sretena Živkovića (⁴1961.), Stjepko Težak i Stjepan Babić objavljuju ¹1966. *Pregled gramatike hrvatskosrpskog jezika*, a potom *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika* ⁶1973., a skupina autora 1979. *Priručnu gramatiku hrvatskoga književnog jezika*. Pri kraju četvrtoga razdoblja, 1986. godine objavljene su *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* Radoslava Katičića i *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku* Stjepana Babića. Iste je godine objavljen i *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* Vladimira Anića i Josipa Silića. Ljudevit Jonke u djelu *Književni jezik u teoriji i praksi* (1964.) te Zlatko Vince u *Putovima hrvatskoga književnog jezika* (1978.) najopširnije pišu o povijesti hrvatskoga standardnog jezika. Od najvažnijih jezičnih savjetnika možemo izdvojiti *Jezični savjetnik s gramatikom* (1971.) čiji je glavni urednik Slavko Pavešić. Pored tih jezikoslovnih djela tu je i Leksikografski zavod *Miroslav Krleža* u kojemu je izrađen niz općih i specijaliziranih enciklopedijskih djela, npr. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva* Rikarda Simeona.⁷⁶

4.5. PETO RAZDOBLJE (OD PROLJEĆA 1990. DO DANAS)

Početak je petoga razdoblja obilježen političkim promjenama koje su, nakon Domovinskoga rata, dovele do neovisnosti i međunarodnoga priznanja Republike Hrvatske. Novim je Ustavom Republike Hrvatske u službenoj uporabi hrvatski jezik i latinično pismo. Time je govornicima hrvatskoga jezika omogućeno posve slobodno govorenje i pisanje, a jezikoslovcima neometano istraživanje hrvatskoga jezika. Objavljeni su brojni novi udžbenici hrvatskoga jezika za osnovne i srednje škole, leksikoni, enciklopedije, terminološki rječnici i sl. Oživjela su zanimanja za jezična pitanja, posebno za razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika. Tako su objavljeni

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Samardžija, Marko (1995.), op. cit., str. 113–114.

brojni razlikovni rječnici⁷⁷, a pored njih i mnogi jezični savjetnici.⁷⁸ Pisanu je praksu određivao Babić-Finka-Mogušev *Hrvatski pravopis* koji je ranije bio zabranjen. Stjepan Babić i skupina autora 1991. objavljuju *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* koja zajedno sa *Sintaksom* R. Katičića i *Tvorbom* S. Babića čini *Akademijinu Gramatiku*. Iste je godine objavljeno i prvo izdanje prvoga jednojezičnog rječnika hrvatskoga jezika Vladimira Anića pod naslovom *Rječnik hrvatskoga jezika*.⁷⁹ Od jezičnih se savjetnika opsegom i sadržajem izdvaja *Hrvatski jezični savjetnik* (1999.) skupine autora, a tu su još i Stjepko Težak s djelima *Hrvatski naš svagda(š)nji* (1991.), *Hrvatski naš osebuji* (1995.), *Hrvatski naš (ne)zaboravljeni* (1999.), Ivan Zoričić sa savjetnicima *Hrvatski u praksi* (1998.) i *Tragom jezičnih nedoumica* (2004.) te Nives Opačić s djelima *Reci mi to kratko i jasno: Hrvatski za normalne ljude* (2009.) i mnogi drugi. Objavljeni su i mnogi pravopisi, rječnici i gramatike od kojih ćemo izdvojiti Anić-Silićev *Pravopis hrvatskoga jezika* (2001.), Babić-Mogušev *Hrvatski pravopis* (2010.), *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik (2013.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik* skupine autora (2002.), VRH (*Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*) skupine autora (2015.), *Gramatika hrvatskoga književnog jezika* Eugenije Barić i skupine autora (1995.), Silić-Pranjkovićeve *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* (2007.) itd. Mnogi su jezični priručnici doživjeli više izdanja koja ovdje sada nećemo nabrajati, kao i oni priručnici koje uopće nismo ni spomenuli.

U 21. se stoljeće ušlo s izgrađenim standardnim jezikom, ali i s još ponekim neriješenim problemima. Takvo stanje pokazuje da je standardizacija trajan i neprekidan proces.⁸⁰

⁷⁷ O razlikovnim ćemo se rječnicima detaljnije baviti u nastavku rada.

⁷⁸ Pranjković, Ivo (2018.), op. cit., str. 89.

⁷⁹ Samardžija, Marko (1995.), op. cit., str. 114.

⁸⁰ Bičanić, Ante i dr. (2013.), op. cit., str. 105–106.

5. RAZLIKOVNI RJEČNICI HRVATSKOGA I SRPSKOGA JEZIKA

Razlikovni rječnik iliti razlikovnik leksikografsko je djelo u kojemu se leksemi jednoga standardnog jezika kao razlikovni suprotstavljaju leksemima drugoga.⁸¹ Procesi standardizacije ovih dvaju, a i ostalih naroda nisu trajali jednako te su različiti. Zbog duge tradicije vlastitoga pismenog jezika s tri dijalekatske stilizacije i s njihovim međusobnim prožimanjem, kod Hrvata je proces standardizacije bio postupan pa zato i nešto duži. Kod Srba i drugih naroda proces je standardizacije započeo tek pojavom narodnoga jezika u književnosti, što je relativno kasno. Iako i Hrvati i Srbi imaju istu novoštokavsku osnovicu, oni su se zbog društveno-povijesnih okolnosti razvili svaki u svome smjeru.⁸²

Dakle, imaju istu osnovicu, a izrada razlikovnih rječnika lingvistički je opravdana i moguća samo za one standardne oblike jezika koji su se razvili iz istoga organskog idioma, ali su u specifičnim povijesnim okolnostima postali različiti. Upravo je to slučaj s hrvatskim i srpskim standardnim jezikom.⁸³ Onda se postavlja pitanje, zašto je nastala potreba za izradom takvih rječnika? Oni nastaju svaki put kad se probudi interes za jezična pitanja i naglašeno su purističke naravi. Cilj im je skrenuti pažnju na velik i nepotreban unos riječi iz kojega drugog jezika u hrvatski jezik te istovremeno podsjetiti i upozoriti na „ugrožene“ hrvatske riječi.⁸⁴ Na prostoru se dviju bivših Jugoslavija od više jezika pod svaku cijenu pokušao načiniti jedan, gdje bi srpski jezični element bio dominantan. Stoga je na hrvatskoj strani izrada takvih rječnika bila potaknuta željom da se u situaciji gdje postoji snažno usklađivanje jezika i pritiska sa srpske strane, istakne postojanje posebnoga hrvatskoga jezičnog standarda koji se kao legitiman izraz specifičnih potreba hrvatske sociokulturne sredine razlikuje od srpskoga. Za razliku od hrvatske, na srpskoj je strani izrada razlikovnih rječnika bila motivirana „potrebom dokidanja postojećih razlika i njihova pretvaranja u sinonime toga jednoga zamišljenoga standardnog jezika, uz obrazloženje da je riječ o njegovu leksičkom obogaćivanju“⁸⁵. Kasnije, dok je nestao politički interes da se od dvaju

⁸¹ Peti, Mirko: *Razlikovni rječnici*, u: Hekman, Jelena (ur.): *Hrvatski jezik u XX. stoljeću* (zbornik radova), Matica hrvatska, Zagreb, 2006., str. 507.

⁸² Moguš, Milan (2009.), op. cit., str. 189.

⁸³ Peti, Mirko (2006.), op. cit., str. 507.

⁸⁴ Frančić, Anđela, Hudeček, Lana, Mihaljević, Milica: *Normativnost i višefunktionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 35.

⁸⁵ Peti, Mirko (2006.), op. cit., str. 507.

(različitih) jezika načini jedan, polako je nestajala i potreba za daljnjom izradom razlikovnih rječnika.

Razlikovni se rječnici hrvatskoga i srpskoga jezika javljaju tek u prvoj polovici 20. stoljeća. S obzirom na to da su se hrvatski i srpski jezik do toga doba razvijali u različitim društveno-povijesnim okolnostima, razlike se nisu uočavale. Jezici su bili međusobno odvojeni te je svaki jezik obilježen specifičnim i samo njoj svojstvenim razvojem. Razlike se počinju uočavati tek kada se ti jezici u drugoj polovici 19. stoljeća pokušavaju kodificirati kao jedan jezik. Ni Hrvati se ni Srbi nisu htjeli odreći „svojega“ u svrhu da se načini jedan jezik, a to je rezultiralo sve vidljivijim razlikama između tih dvaju jezika.⁸⁶

U nastavku će teksta biti navedeni svi autori, kao i njihova djela, koji su se bavili razlikama između hrvatskoga i srpskoga jezika. O značajnijim razlikovnim rječnicima bit će posebna poglavlja gdje će ih se analizirati i uspoređivati, dok će o ostalima biti navedena riječ-dvije u ovome poglavlju.

Ozbiljnije se razlikama među ovim dvama posebnim standardnim jezicima prvi počeo baviti srpski lingvist crnogorskoga podrijetla Radosav Bošković u svojem radu pod naslovom *O leksičkoj i stilskoj diferencijaciji srpskoga i hrvatskoga književnog jezika* koji je objavljen u časopisu *Naš jezik* 1935. godine. Na početku članka pažnju skreće na to da postoje razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika pa spominje Maretićev *Jezični savjetnik* za koji kaže da sadrži više od tisuću hrvatskih riječi te se nadovezuje i govori da isto tako u praksi postoji i podosta srpskih riječi koje Hrvati uopće ne upotrebljavaju. Zbog toga iznosi razlikovne primjere koje je raspodijelio u tri grupe. U prvoj se grupi nalazi odnos između hrvatske i srpske riječi koja je leksičke prirode, npr. *urota* – *zavera*, *vlak* – *voz*, *uvjet* – *uslov*, *tjedan* – *nedelja*, *očevid* – *uviđaj*, *čimbenik* – *činilac*, *smion* – *smeo* itd. Navodi da bi takvih primjera moglo biti tri do četiri tisuće. U drugoj su grupi primjeri gdje Hrvati imaju svoju domaću riječ, a Srbi tuđicu, npr. *pristojba* – *taksa*, *streljivo* – *municija*, *brojka* – *cifra*, *skladatelj*, *skladba* – *kompozitor*, *kompozicija*, *ovrha* – *egzekucija*, *pismohrana* – *arhiv*, *topništvo* – *artiljerija*, *ishod* – *rezultat* itd. Bošković ove hrvatske primjere ironično naziva *domorotkinje* te ističe da su takve riječi ili proizvod umjetne *domaće produkcije* ili njemačke kopije prijevoda pojedinih europeizama. Još navodi da *domorotkinje* sve češće izlaze iz uporabe i u Zagrebu za što je kriv ili utjecaj Beograda ili duh vremena. U trećoj se grupi

⁸⁶ Ibid., str. 508.

nalaze primjeri gdje je kod Hrvata jedna riječ, kakva kovanica, a kod Srba cijeli sintaktički izraz, npr. *vozilo – prevozno sredstvo, munjara – električna centrala, stotinka – stoti deo, uspavalo – sredstvo za uspavlivanje, dragulj – dragi kamen, uobziriti – uzeti u obzir* itd. U završnome je dijelu članka Bošković stajališta da je na hrvatskoj strani standardni jezik prožet kovanicama. Nastavlja da je to jezik umjetne prirode, dok je srpski više zadržao svoj prirodni, tj. narodni lik. Također, tvrdi da hrvatski standardni jezik mnogo lakše *proizvodi* nove riječi nego srpski te da se mehanizirao u svojoj produktivnosti, a da takve riječi razumiju samo oni što su ih skovali.⁸⁷ Slobodno možemo reći da je Boškovićeva ocjena takvih riječi preoštra, ali i pogrešna. Mnogi su leksemi u njegovim primjerima, koji su po njemu sporni, i danas normativno neupitan sastavni dio hrvatskoga standardnog jezika.

Nedugo nakon Boškovićeve rasprave pojavljuje se s hrvatske strane hrvatsko-srpski popis jezičnih razlika na 45 stranica. Riječ je o poglavlju pod naslovom *Serbizmy i kroatyzy* iz *Gramatike jezika hrvatskoga ili srpskoga* Julija Benešića koja je objavljena 1937. godine. Iako se ne radi o pravome razlikovnom rječniku, nego samo o poglavlju iz gramatike, ali ima veliki značaj za jezičnu kulturu i hrvatskoga i srpskoga jezika, *Serbizmy i kroatyzy* zaslužuju posebno poglavlje u nastavku ovoga rada. Prvi je pravi razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga jezika onaj Petra Guberine i Krune Krstića pod naslovom *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* objavljen 1940. godine. Nakon te godine razlikovne rječnike nitko nije objavljivao gotovo pedeset godina. Bila je nastupila politika bratstva i jedinstva jugoslavenskih naroda u socijalističkoj Jugoslaviji te se nisu stekle realne društvene pretpostavke za izradu takvih rječnika. U javnoj je uporabi bio jedan jezik kojim su govorili Hrvati, Srbi, Crnogorci te bosanskohercegovački Muslimani. Da se i napisao koji takav rječnik u to vrijeme, vrlo lako bi ga okvalificirali kao neprijateljsku rabotu. Godine 1989. u Beogradu ipak nastaje jedan razlikovni rječnik pod naslovom *Hrvatsko-srpski rječnik inačica – Srpsko-hrvatski rečnik varijanti* čiji je autor Jovan Ćirilov. To je jedini pravi razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga jezika sa srpske strane, a Ćirilovo je stajalište da su hrvatski i srpski jedan jezik te rječnik nije nastao da prikaže razlike, nego da ih neutralizira. Pritom je rječnik pun pogrešaka, a leksikografska mu je vrijednost vrlo mala. U oprekama prema srpskim riječima uvodi hrvatske žargonizme, dijalektizme i arhaizme te ih prikazuje kao standardne hrvatske riječi što je metodološki posve

⁸⁷ Bošković, Radosav: *O leksičkoj i stilskoj diferencijaciji srpskoga i hrvatskoga književnog jezika*, u: *Odabrani članci i rasprave*, Titograd, 1978., str. 45–48. [= *Naš jezik*, V., 1935., str. 277–282.]

pogrešno, npr. *bedak* za *budala*, *cukar* za *šećer*, *durašan* za *izdržljiv*, *kostanj* za *kesten*, *ledičan* za *neoženjen*, *zafrig* za *zaprška*, *tovar* za *magarac* itd. Rječnik je nastao u sam osvit raspada bivše države, a to je vjerojatno bio jedan od posljednjih pokušaja da se spasi što se spasiti da, iako bezuspješno.⁸⁸

U devedesetim godinama prošloga stoljeća raspad Jugoslavije pospješio je političke promjene što su dovele do uspostave samostalne hrvatske države. Zabrana više nije bilo pa su se na jezikoslovnome planu stekli povoljni uvjeti za objavljivanje mnogih priručnika, pa tako i razlikovnih rječnika. Tada izlazi *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika* Vladimira Brodnjaka 1991. godine. Taj je rječnik najopsežniji pa se očekivalo da će i naredni rječnici opsegom biti pisani na toj razini, no nije bilo tako. Iste su godine izašle *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika* čiji su autori Ivan Branko Šamija i Dražen Lukačić. Rječnik je dosta loš, leksičke se razlike razmatraju s malo stručnosti, preuzimaju se pogrešna i dvojbena rješenja od prethodnika Jovana Ćirilova te se stvaraju nove riječi u hrvatskome jeziku koje se bez ikakva stvarnoga uporišta u jeziku dovode u razlikovne opreke sa srpskima, npr. *turizam* – *odmoridba*, *šleper* – *prikolnjak*, *helikopter* – *samovrtjelica*, *kaciga* – *tjemenac*, *vreme* – *očasje* itd. Takvim se postupkom ne čini ništa dobro hrvatskomu jezičnom izražaju, nego dolazi do stvaranja suvišnih riječi. I. B. Šamija objavio je i rječnik pod naslovom *Razlikovnica hrvatskoga i srpskog jezika* 1992. godine, a iste je godine objavljen i *Mali jezični priručnik* Gordane Linke koji se sastoji od dva dijela. U prvome se dijelu nalazi odnos među riječima zasnovan na opreci *dobro* – *nije dobro*, a u drugome dijelu obratno, na opreci *nije dobro* – *dobro*. U tim oprekama autorica gdje gdje i sama griješi. Tako je za opreku *nije dobro* svrstala riječi *igra*, *nevaljao*, *suglasan*, *udžbenik*, *značajan* itd., a *skriptu* je autorica obilježila i kao *jd.* i kao *mn.*, iako znamo da ima samo množinu kao *pluralia tantum*. Ovaj priručnik uglavnom prikazuje savjete o tome kojom se hrvatskom riječju standardnoga jezika valja zamijeniti kakva posuđenica iz europskih jezika ili kojom se riječju standardnoga jezika treba zamijeniti određeni hrvatski dijalektizam. Godine 1992. izlazi i drugo, džepno izdanje Brodnjakova razlikovnoga rječnika pod nazivom *Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika*, a iste godine Marijan Krmpotić objavljuje i svoj *Jezični priručnik*. Krmpotićev se priručnik sastoji od dva dijela. Prvi dio sadrži srpsko-hrvatsku kontrastivnu gramatiku normativnoga tipa. Krmpotić je taj dio uglavnom dobro formulirao te pravila prikazao jednostavno, pregledno i sažeto,

⁸⁸ Peti, Mirko (2006.), op. cit., str. 514., 519., 523–524.

ali i uz neke propuste. Drugi dio sadrži srpsko-hrvatski rječnik u kojemu ipak dolaze do izražaja slabosti. Stanka Pavuna 1992. godine objavljuje prvo izdanje razlikovnika pod nazivom *Razlikovni rječnik. Govorimo li ispravno hrvatski?* u kojemu je donijela oko 2000 riječi. Neke najuobičajenije razlikovne opreke koje su već dovoljno dobro utvrđene preuzima od Guberina-Krstića i Brodnjaka. Iako postoje, u ovome se razlikovniku nalazi manji broj omašaka.⁸⁹

Zdenko Vazdar 1993. godine objavljuje *Razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga graditeljskoga nazivlja*. Vazdar je u svome rječniku u lijevome stupcu, iznad kojega piše *nije dobro*, poredao srpske riječi koje ne pripadaju hrvatskomu graditeljskom nazivlju, dok su s desne strane hrvatske riječi, odnosno nazivi koji su naslovljeni *dobro*.⁹⁰ Zatim, godine 1994. Mate Šimundić objavljuje *Rječnik suvišnih tuđica u hrvatskomu jeziku*. Da u svemu treba naći mjeru, pokazuje i ovaj rječnik. Autor je pretjerivao s purističkim nastojanjima pa je, uz potiskivanje tuđica, rječnik pisao korijenskim pravopisom. U rječniku je za najučestalije tuđice pronalazio gotovo onoliko hrvatskih zamjena koliko ih i posjeduje hrvatski jezik. Tako je npr. za riječ *elegancija* ponudio na izbor jednu od riječi kao što su *ukus, ukusnost, ljepota, otmjenost, uglađenost, dotjeranost, pristalost, biranost, odabranost, probranost, pristojnost, uljudnost, izpraznost, udvornost, udvorljivost*, a u takvome bogatstvu ponuđenih zamjena prijetila je opasnost udaljavanja od osnovnoga značenja riječi. Kada nije imao odgovarajuću zamjenu za pojedine riječi, posegao je za opisnim rješenjem, npr. za riječ *epruveta* nudi zamjenu *kušalica* te znajući da ta riječ ne nudi najbolju zamjenu, dodatno ju objašnjava: *uzka staklenka za kemijske pokuse*. Autorice Savić smatraju da takav način ne vodi nigdje te da nije rješenje za stvaranje ovakvoga leksikografskog djela.⁹¹ Posljednji koji se bavio razlikama između hrvatskoga i srpskoga jezika bio je Marko Samardžija. Objavio je *Srpsko-hrvatski objasnidbeni rječnik* 2015. godine.

Na kraju, radi lakše preglednosti, donosimo kronološki popis svih razlikovnih rječnika hrvatskoga i srpskoga jezika u tabličnome formatu.

⁸⁹ Ibid., str. 524–528.

⁹⁰ Protuđer, Ilija: *Povijesni kronološki pregled hrvatskih jezičnih savjetnika (od početka) 1904. do 2004.*, <https://www.matica.hr/kolo/296/povijesni-kronoloski-pregled-hrvatskih-jezicnih-savjetnika-od-pocetka-1904-do-2004-20260/> (pristupljeno 25. kolovoza 2023.)

⁹¹ Savić, Jadranka, Savić, Lidija: *Razlikovni rječnici u hrvatskoj jezičnoj praksi*, u: *Književna revija*, Matica hrvatska, Osijek, 1996., str. 40–41.

Tablica 1. Kronološki popis razlikovnih rječnika hrvatskoga i srpskoga jezika

Godina izdanja	Autor(i)	Naziv rječnika
1940.	Petar Guberina i Kruno Krstić	<i>Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika</i>
1989.	Jovan Ćirilov	<i>Hrvatsko-srpski rječnik inačica – Srpsko-hrvatski rečnik varijanti</i>
1991.	Vladimir Brodnjak	<i>Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika</i>
1991.	Ivan Branko Šamija i Dražen Lukačić	<i>Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika</i>
1992.	Ivan Branko Šamija	<i>Razlikovnica hrvatskoga i srpskoga jezika</i>
1992.	Gordana Linke	<i>Mali jezični priručnik</i>
1992.	Marijan Krmpotić	<i>Jezični priručnik</i>
1992.	Stanka Pavuna	<i>Razlikovni rječnik. Govorimo li ispravno hrvatski?</i>
1993.	Zdenko Vazdar	<i>Razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga graditeljskoga nazivlja</i>
1994.	Mate Šimundić	<i>Rječnik suvišnih tuđica u hrvatskomu jeziku</i>
2015.	Marko Samardžija	<i>Srpsko – hrvatski objasnidbeni rječnik</i>

5.1. U KOJI NORMATIVNI PRIRUČNIK SMJESTITI RAZLIKOVNIKE?

Na postavljeno se pitanje iz naslova ovoga poglavlja možemo također dodatno pitati jesu li i sami razlikovni rječnici normativni priručnik? Trebamo li ih svrstavati možda pod jezične savjetnike ili su, ono što djeluje i najlogičnije, vrsta rječnika? Ni na jedno pitanje nije jednostavno odgovoriti ako pogledamo ono što nam praksa donosi.

Za prvi primjer možemo uzeti članak Vlaste Rišner pod nazivom *Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću* gdje se autorica bavi jezičnim savjetnicima kroz četiri razdoblja. U drugo razdoblje smješta Guberina-Krstičeve *Razlike* navodeći: „Upravo će razlikovni opis hrvatskoga jezika prema srpskomu odrediti drugo razdoblje jezičnoga savjetništva, obilježeno izlaskom knjige Petra Guberine i Krune Krstića 'Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika' 1940. godine, dvodijelno koncipirane.“⁹², dok ostale razlikovne rječnike nije navodila. Isti razlikovni rječnik Bernardina Petrović u svojem radu svrstava pod dvojezične rječnike. Usto, od postojećih razlikovnika, na popis je dodala i *Hrvatsko-srpski rječnik inačica – Srpsko-hrvatski rečnik varijanti* Jovana Ćirilova, Brodnjakov *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, kao i njegov *Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika*, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika* I. B. Šamije i D. Lukačića te Šamijevu *Razlikovnicu*.⁹³ Ilija Protuđer u svojem članku spominje gotovo sve razlikovnike iz naše tablice i u tekstu napominje da se radi o razlikovnim rječnicima, no na kraju ih svejedno sve svrstava u kronološki popis jezičnih savjetnika od početka 1904. do 2004. godine.⁹⁴ U taj popis jedino nije uvršten razlikovnik Jovana Ćirilova te Samardžijin *Srpsko – hrvatski objasnidbeni rječnik*, što je i razumljivo jer je objavljen kasnije, 2015. godine. Zadnji primjer koji ćemo prikazati članak je Ivana Markovića pod nazivom *Važniji hrvatski rječnici*. U njemu je autor ponudio popis svih rječnika ne odvajajući ih po vrstama već po stoljećima. Tako je u 20. stoljeće na popis uvrstio gotovo sve razlikovne rječnike koje smo i mi prikazali.⁹⁵

⁹² Rišner, Vlasta: *Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću*, u: Hekman, Jelena (ur.): *Hrvatski jezik u XX. stoljeću* (zbornik radova), Matica hrvatska, Zagreb, 2006., str. 376.

⁹³ Petrović, Bernardina: *Hrvatski dvojezični i višejezični rječnici u 20. stoljeću*, u: Bičanić, Ante (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika*, 6. knjiga: 20. stoljeće – drugi dio, Croatica, Zagreb, 2019., str. 52., 55–56.

⁹⁴ Protuđer, Ilija, op. cit.

⁹⁵ Marković, Ivan: *Važniji hrvatski rječnici*, <https://zagrebacka-slavisticka-skola.com/article.php?id=1794&naslov=vazniji-hrvatski-rjecnici> (pristupljeno 25. kolovoza 2023.)

U ovih nekoliko primjera, a ima ih zasigurno i još, možemo uočiti da neki autori razlikovne rječnike svrstavaju pod (dvojezične) rječnike dok neki pod jezične savjetnike. Dakle, možemo primijetiti da autori u praksi oko razlikovnih rječnika nisu usuglašeni te nam odgovor na pitanje gdje ih svrstati i dalje ostaje otvoren. Pitamo se je li razlog tomu možda to što su pojedini razlikovni rječnici pisani u stilu savjetodavnoga djela, kao što je to primjerice *Mali jezični priručnik* Gordane Linke ili prvi dio Guberina-Krstićeva razlikovnika. Također i Brodnjakov *Rječnik* nekim svojim sastavnicama upućuje na savjetodavno djelo, a nekim na dvojezični rječnik, dok Samardžijin u naslovu sadrži pojam *objasnidbeni*. Je li tu onda riječ o nekoj novoj vrsti rječnika? Neka nam pitanja i dalje ostaju nejasna, dok ćemo na neka odgovoriti u idućim poglavljima.

Nadalje, Babić-Finka-Mogušev *Hrvatski pravopis* iz 1971. godine (tzv. londonac) u sebi je sadržavao narav razlikovnoga rječnika. Sadržavao je riječi koje su bile označene zvjezdicom i znakom upućivanja, npr. *očari>naočale, *vježbanka>vježbenica, *zaćutati>zašutjeti i sl. To je značilo da je riječ uz koju stoji zvjezdica srbizam te se upućivalo na hrvatsku riječ.⁹⁶ Moramo napomenuti da takvi primjeri nisu prevladavali, kao što ni ne prevladavaju jezični savjeti Petra Guberine u Guberina-Krstićevim *Razlikama*. Unatoč svemu tome za Babić-Finka-Mogušev pravopis ne govorimo da je razlikovnik ili jezični savjetnik te postavljamo pitanje zašto se onda u praksi javljaju nedoumice oko razlikovnih rječnika? Jedan od razloga koji je moguć je taj što je recimo Babić-Finka-Mogušev pravopis dotjeraniji, što baš i nije slučaj kod razlikovnika koji nekim svojim odrednicama mogu zbuniti čitatelja. Analizom ćemo odabranih razlikovnih rječnika vidjeti o čemu se točno radi. Drugi mogući razlog zašto neki autori razlikovnike svrstavaju pod dvojezične rječnike je taj što su koncepcijski vrlo slični. I dvojezični i razlikovni rječnici na lijevoj strani donose određen leksem jednoga jezika, a na desnoj značenjski ekvivalent drugoga jezika, npr. njemački *die Insel* i hrvatski *otok*. Po čemu se onda razlikuje prvi par opreka, npr. *die Insel-otok* od drugoga para kakav je recimo u jednome razlikovniku (npr. srpski *azot* i hrvatski *dušik*)? Je li i kod prvoga para riječ o razlikovnicama? Mirko Peti tvrdi da nije. Objašnjava da je u prvome slučaju riječ „samo o značenjskim ekvivalentima a u drugom i o razlikovnicama zato što su motivi i razlozi uspostavljanja jednoga i drugoga para opreka različiti. U drugom slučaju razlikovnost je u prvom planu zbog

⁹⁶ Savić, Jadranka, Savić, Lidija (1996.), op. cit., str. 36.

istoznačnosti dvaju leksema, a u prvomu je zbog različitosti dvaju leksema u prvom planu njihova istovrijednost⁹⁷. Pogledajmo još što nam donosi Simeonov *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Za dvojezični rječnik stoji da je to „prijevodni rječnik u kojemu se uspoređuju riječi dvaju jezika, tj. za riječ na prvom jeziku daje se istoznačna riječ i njezini sinonimi na drugom jeziku, a tomu se često dodaju gramatičke karakteristike i frazeološka upotreba te riječi“, dok za diferencijalni (razlikovni) rječnik navodi da je to „rječnik koji sadržava samo one riječi tijesno srodnih jezika koje se razlikuju po svojem rječničkom sastavu“⁹⁸. Možemo zaključiti da, iako su konceptijski vrlo slični, razlikovni rječnik nije moguć kod svih jezika te nema za cilj popisati sve riječi, nego samo one koje razlikuju jedan jezik od drugoga. Prvo kada shvatimo o kojim se jezicima radi i kakav je njihov međudnos, tada ćemo moći obratiti pažnju i na ono što Peti spominje, je li riječ o leksemskim značenjskim ekvivalentima ili pored toga i o razlikovnicama.

Cilj ovoga poglavlja nije bio odgovoriti na spomenuta pitanja, nego prikazati problematiku koja je dobrim dijelom prisutna i još dandanas.

⁹⁷ Peti, Mirko: *Nerazlikovnost razlika*, Časopis instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Vol. 20, No. 1, 1994., str. 245–272.

⁹⁸ Simeon, Rikard (1969.), op. cit. II., str. 309.

6. ANALIZA RAZLIKOVNIH RJEČNIKA HRVATSKOGA I SRPSKOGA JEZIKA

U ovome poglavlju provodimo analizu nekoliko odabranih razlikovnih rječnika hrvatskoga i srpskoga jezika prateći strukturalni opis svakoga rječnika te pozitivne i negativne kritike koje su ih okruživale. Strukturalnim opisom svakoga rječnika istražujemo kako su rječnici organizirani, kako definiraju lekseme i kako obrađuju specifične jezične fenomene. Osim toga, prikazujemo i kritičke osvrtne rječnika od strane lingvista i jezičnih stručnjaka. Ovim poglavljem nastojimo pružiti dublji uvid u složene odnose među jezicima, rječnicima i jezičnim kulturama te njihov utjecaj na jezične identitete.

6.1. SERBIZMY I KROATYZMY JULIJA BENEŠIĆA

Julije Benešić napisao je gramatiku namijenjenu Poljacima pod nazivom *Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego (Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika)*. Objavljena je 1937. godine u Varšavi, a svrha joj je bila da bude priručnik za studente, turiste i prevoditelje koji su zainteresirani za učenje hrvatskoga jezika. U uvodu se nalazi kratka povijest Hrvata u kojoj Benešić napominje da ne postoji jugoslavenski jezik, nego je službeni jezik u tadašnjoj Jugoslaviji srpsko-hrvatsko-slovenski, gdje se misli na odvojeni slovenski i posebni hrvatski ili srpski jezik. Po njemu taj naziv jezika nije ispravan jer smatra da su hrvatski i srpski dva odvojena jezika kao i naroda. U nastavku se te gramatike nalazi čitav niz gramatičkih pravila, a na kraju je hrvatsko-poljski razlikovni rječnik.⁹⁹

Benešić je u svoju gramatiku, prije poglavlja o razlikama između hrvatskoga i poljskoga, uvrstio mali razlikovni rječnik, odnosno poglavlje pod nazivom *Serbizmy i kroatyzmy*. To je tada bio velik iskorak jer se s hrvatske strane do tada nitko ozbiljnije nije bavio tom temom. U tome poglavlju autor nastoji objasniti uzroke neujednačenosti standardnoga jezika. Primijetio je da između dvaju kulturnih središta postoje razlike u izrazima koji označuju iste pojmove pa prilaže niz riječi. Rječnik je organiziran u tri paralelna stupca gdje se na prvome mjestu nalazi poljski izraz, na drugome je mjestu izraz koji se koristi u Zagrebu (tzv. kroatizam), dok se na trećemu mjestu nalazi beogradski izraz (tzv. srbizam). Benešić dakle sve beogradske, odnosno srpske izraze

⁹⁹ Pintarić, Neda: *Benešićeva hrvatska gramatika za Poljake*, u: Selak, Ante: *Dani Julija Benešića* (zbornik radova), Pergamena – Muzej grada Iloka, Zagreb, 2004., str. 105–112.

naziva srbizmima, dok zagrebačke (hrvatske) naziva kroatizmima.¹⁰⁰ Zanimljivo je kako Rikard Simeon definira te pojmove u svojem *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva*. Za kroatizam navodi da je to „hrvatska riječ, izraz, konstrukcija ili izreka preuzeta u doslovnom, promijenjenom ili prevedenom obliku u koji drugi jezik; osobina (samo) hrvatskoga jezika“¹⁰¹, dok za srbizam navodi da je to „srpska značajka u jeziku; srpska riječ, izraz, fraza, jez. konstrukcija u kojemu drugom jeziku ili u nesrpskom narječju ili govoru“¹⁰². Dakle, pogrešno je reći da je hrvatski izraz kroatizam, a srpski izraz srbizam. Hrvatski je izraz kroatizam, odnosno srpski srbizam tek spram drugoga, u drugome jeziku. Što znači da je kroatizam hrvatski izraz preuzet u koji drugi jezik isto kao što je srbizam srpski izraz u kojemu drugomu jeziku.

U Benešićevu se rječniku nalazi popis razlikovnih riječi općega leksika, npr. *sudjelovati – učestvovati, cjenik – cenovnik, lubanja – lobanja, škare – makaze, čavao – ekser, kruh – hleb, žohar – bubašvaba* itd., zatim riječi strukovnih leksika, npr. *topništvo – artiljerija, kemija – hemija, lipanj – jun, povijest – istorija, klokan – kengur, jednadžba – jednačina* itd. Popis obuhvaća i vlastita imena te toponime, npr. *Talijan – Italijan, Švicarska – Švajcarska, Atena – Atina, Cipar – Kipar* itd., kao i imenice koje se u hrvatskome i srpskome jeziku razlikuju u gramatičkome rodu, npr. *Alpe* (ž. r.) - *Alpi* (m. r.), *gripa* (ž. r.) - *grip* (m. r.), *ispravak* (m. r.) - *ispravka* (ž. r.), *razmjer* (m. r.) - *srazmera* (ž. r.) itd. Na kraju se nalaze riječi koje u hrvatskome jeziku znače jedno, a u srpskome jeziku drugo, npr. *brijač* se u hrvatskome jeziku može upotrebljavati samo u značenju *čovjek koji brije*, a ne i u značenju *britva*, kako se upotrebljava u srpskome jeziku. *Kovčeg* se u hrvatskome upotrebljava u značenju *putna torba*, a ne i u značenju *lijes*, kao u srpskome jeziku.¹⁰³

Benešić je većinu razlikovnih opreka između hrvatskoga i srpskoga jezika dobro uspostavio, no ima i pokoji propust. Tako je u opreci domaća riječ i riječ stranoga podrijetla, domaće riječi smjestio u stupac kroatizama, a strane u stupac srbizama, iako se te riječi koriste i u hrvatskome, samo u manjoj uporabi, npr. *zoologija, linija, komisija, direktor, paradajz, mašina* itd.¹⁰⁴ Naveo je i takve razlikovne opreke koje se

¹⁰⁰ Mićanović, Krešimir: *Leksičke razlike i Benešićeva gramatika*, u: Selak, Ante: *Dani Julija Benešića* (zbornik radova), Pergamena – Muzej grada Iloka, Zagreb, 2004., str. 113.

¹⁰¹ Simeon, Rikard: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I, A – O*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 724.

¹⁰² Simeon, Rikard: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva II, P – Ž*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 477.

¹⁰³ Peti, Mirko (2006.), op. cit., str. 514–515.

¹⁰⁴ Mićanović, Krešimir (2004.), op. cit., str. 114.

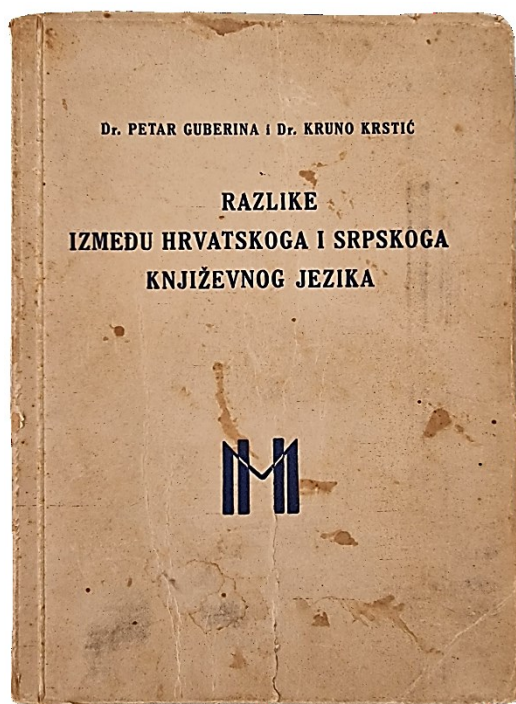
na temelju uobičajenih leksikografskih načela ne mogu prihvatiti kao ispravne. To su one kojima je hrvatskomu leksemu (koji je uzet kao stilski i normativno neobilježen standardni oblik) suprotstavljen kakav srpski žargonizam, egzotizam ili regionalizam, npr. *limar – klonfer, roda – štrk, novčić – krajcara, slon – filj, sladoled – doldrma* itd. Takve su riječi niske učestalosti te se ne mogu uzeti kao poštena razlikovna opreka jer se iz odnosa dvaju leksičkih sustava tih jezika ne zasnivaju na načelu leksičke jednakovrijednosti.¹⁰⁵

Na Benešićevo poglavlje o hrvatsko-srpskim jezičnim razlikama kritički se osvrnuo srpski filolog Aleksandar Belić u članku *Benešićeva gramatika* u časopisu *Naš jezik*. Oštro je isticao Benešićeve omaške te je pokušavao diskreditirati popis razlika. No, bez obzira na omaške koje sadrži, Benešićev razlikovni popis donio je mnogo koristi jezičnoj kulturi standardnoga jezika obaju naroda¹⁰⁶ te se Benešićev razlikovni rječnik srbizama i kroatizama smatra kao preteča kasnijim razlikovnim rječnicima koji su nastali.¹⁰⁷

6.2. RAZLIKE IZMEĐU HRVATSKOGA I SRPSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA PETRA GUBERINE I KRUNE KRSTIĆA

Razlikovni se rječnik Petra Guberine i Krune Krstića pod nazivom *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* iz 1940. godine sastoji se od dvaju dijelova. U prvome je dijelu Petar Guberina napisao tekst pod nazivom *Lingvistička rasprava o hrvatskom književnom jeziku* (5 – 74. str.), dok se u drugome dijelu nalazi *Rječnik razlika između srpskoga i hrvatskoga književnog jezika* (75 – 217. str.) koji su sastavili Petar Guberina i Kruno Krstić.

U prvome se dijelu knjige, odnosno u *Lingvističkoj raspravi* nalazi poglavlje pod

Slika 1. *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, 1940.

¹⁰⁵ Peti, Mirko (2006.), op. cit., str. 516.

¹⁰⁶ Ibid., str. 516–517.

¹⁰⁷ Pintarić, Neda (2004.), op. cit., str. 112.

nazivom *Zašto možemo govoriti o posebnom hrvatskom književnom jeziku?* koje „predstavlja novinu jer ne ističe barbarizme i nepoćudne riječi, već samostalnost i osobitosti hrvatskoga jezika“¹⁰⁸. Na pitanje iz naslova poglavlja Guberina nudi prvi dio teksta čiji naslov glasi *Lingvistički dokazi* (7 – 23. str.) gdje kroz sedam točaka „odgovara“ na pitanje. U prvoj se točki nadovezao na dihotomiju sinkronije i dijakronije Ferdinanda de Saussurea. Ističe da se kod proučavanja jezika dijakronija (povijest jezika) i sinkronija (današnje stanje jezika) ne smiju nikako miješati. Govori da je svaki stupanj jezičnoga razvoja rezultat povijesnoga zbivanja, „ali ne smijemo poistovjetiti sadašnji stupanj jezika s jezičnim stanjem, recimo, pred sto godina, jer su u toku zadnjih pedeset, dvadeset ili deset godina mogle nastati goleme promjene“¹⁰⁹, gdje zapravo ističe da se sinkronija od dijakronije treba jasno razgraničiti. U daljnjim točkama navodi da se jezik neprestano mijenja i razvija te da je za postojanje jezika mjerodavno jedino današnje stanje jezika jer iz iste osnove mogu nastati različite riječi, npr. i hrvatska riječ *uš* i srpska riječ *vaš* nastale su iz iste riječi *vъš*. Vrlo važnim smatra i razlikovanje dijalekata od standardnih oblika jezika. Spominje da je dijalekt prostorno ograničen gdje pojedine riječi govori manji broj ljudi te da postoje riječi koje su u hrvatskome jeziku dijalektizmi, dok su u srpskome jeziku u standardnoj uporabi, a da su takve riječi u rječniku na kraju knjige stavljene kao srpske jer su riječi razgraničene prema standardnim oblicima obaju jezika. U šestoj točki Guberina opisuje nastanak hrvatskoga jezika kao i to da se hrvatski i srpski jezik nisu razvijali u isto vrijeme i na isti način pa je logično da između tih dvaju jezika danas postoje mnoge razlike. U zadnjoj točki govori o hrvatskome jezičnom osjećaju: „Plodni književni rad Hrvata razvio je hrvatski književni jezik do velike visine, i Hrvati ga osjećaju kao svoje vlasništvo. Imaju razvijen jezični osjećaj za glasove, oblike, sintaksu i stil, koji upotrebljavaju u književnom jeziku, a taj je osjećaj najjači faktor za postojanje i suvremenu vrijednost jezika.“¹¹⁰

Drugi dio teksta pod nazivom *Jezične činjenice u hrvatskom književnom jeziku i srpskom književnom jeziku* (24 – 74. str.) vrlo temeljito donosi razlike u glasovima, oblicima, sintaktičke razlike, stilske i stilističke razlike te razlike u riječima. Guberina je vrlo detaljno pristupio svakoj razini te prikazao i opisao razlike, a najbrojnije su one

¹⁰⁸ Baraban, Borko: *Jezično kultiviranje hrvatskoga jezika i jezično savjetništvo u 20. stoljeću*, u: Bičanić, Ante (ur.), *Povijest hrvatskoga jezika*, 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio, Croatica, Zagreb, 2018., str. 451.

¹⁰⁹ Guberina, Petar, Krstić, Kruno: *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1940., str. 7.

¹¹⁰ Ibid., str. 22.

razlike u riječima. U tu je skupinu, nakon opisnoga prikaza razlika, abecednim redom donio popis riječi koje pripadaju isključivo hrvatskome standardnom jeziku. Prikazat ćemo samo neke od njih: *abeceda, biljeg, bratovština, cvjetača, četvrt, ćudoređe, dugočasno, dobar tek, fratar, glazba, gnojnica, hlače, ishlapljivanje, jezikoslovac, kazalište, kušnja, leća, moruzgva, nametnik, nutrina, okolica, proljeće, pristojba, raspelo, spolni, šalica, ticalo, tiskara, učinak, vijak, zaručnik, žlica* itd. Mirko Peti u svojem tekstu napominje da je ovaj razlikovni rječnik za tu problematiku najvažnije djelo u 20. stoljeću. Ističući o knjizi posebno hvali Guberinin uvodni tekst koji smo upravo opisali: „Snažnu joj teoretsko-metodološku utemeljenost za utvrđivanje razlika među tim dvama jezicima daje uvodna Guberinina jezikoslovna rasprava o hrvatskom književnom jeziku. Rasprave s tako temeljito i do u detalje izloženom problematikom standardnoga hrvatskoga jezika s modernoga lingvističkoga gledišta hrvatska filologija dotada nije imala. A valja naglasiti i to da je Guberinino izlaganje oslobođeno konotacija aktualne politike, i zasnovano samo na lingvističkoj argumentaciji, što mu sa strukovnoga gledišta daje dodatnu vrijednost.“¹¹¹

Nakon lingvističke rasprave o hrvatskome jeziku slijedi *Rječnik razlika između srpskoga i hrvatskoga književnog jezika*. Na početku prethodi uvod u kojemu se izlažu načela po kojima je rječnik rađen. Korpus koji su Guberina i Krstić koristili pri prikupljanju riječi bile su tadašnje školske knjige izdane u Beogradu koje su se upotrebljavale zadnjih desetak godina u školama Jugoslavije. Osim toga, uzimale su se i riječi iz stručne i prijevodne književnosti i iz jezikoslovnih izdanja toga vremena. Autori se pri razlučivanju hrvatskih riječi od srpskih nisu vodili ni strogim filološkim, ni estetskim, ni teritorijalnim kriterijima, nego hrvatskom jezičnom praksom. Ta praksa kao rezultat proizlazi iz onoga što autori nazivaju hrvatskim jezičnim osjećajem jer, kako navode, ima i onih riječi koje su došle u Hrvatsku s istočne strane još prije 1918. godine te su stekle domovno pravo i u Hrvatskoj se redovito govore. Takve riječi nitko ne osjeća kao tuđe jer su ušle u hrvatski jezični krug i ne vrijeđaju hrvatski jezični osjećaj pa njih nisu ni uvrštavali u rječnik. U rječnik nisu ni uvrštavali stručne izraze ili riječi koje su po upotrebi rjeđe, nego su „zabilježili tipičnije slučajeve, koje često čitamo u srpskim knjigama i koji više puta prave konfuziju u hrvatskom književnom jeziku“¹¹². Ono što još ističu je to da ovo nije hrvatski pravopisni rječnik pa da je neka inačica

¹¹¹ Peti, Mirko (2006.), op. cit., str. 519.

¹¹² Guberina, Petar, Krstić, Kruno (1940.), op. cit., str. 81.

bolja od druge, nego da opisuju „današnji¹¹³ hrvatski književni jezik za razliku od srpskoga književnog jezika“¹¹⁴ te da ne tvrde da je „hrvatska riječ 'pravilnija', 'ljepša', 'narodnija' od srpske“, nego da „pojedina riječ ne pripada hrvatskoj književnoj jezičnoj praksi, i treba je zamijeniti drugom, hrvatskom“¹¹⁵. Na kraju se ispričavaju Muslimanima Hrvatima jer su zbog ujednačenosti kriterija u izradi rječnika odbacili dijalektizme. Tako su neki turcizmi koji se upotrebljavaju u muslimanskim krajevima završili na popisu srpskih riječi, npr. *avlija*, *ćumur*, *boranija* itd. Razlog tomu je to što ih Srbi u svojem jeziku stilski neutralno upotrebljavaju, ali je pored takvih riječi stavljena oznaka (*hd*)¹¹⁶ što znači da se takve riječi, pored i ostalih hrvatskih dijalektalnih riječi, upotrebljavaju i u hrvatskome jeziku, ali u manjoj uporabi te da svejedno pripadaju i hrvatskomu govornom krugu. Takve su riječi u rječniku samo zato jer pripadaju kao književno blago srpskomu jezičnom krugu. Nasuprot tomu, riječi koje su značajne za muslimanski govorni krug, ali ih nema u srpskome književnome jezičnom krugu nisu uvrštene u ovaj rječnik, npr. *akšam*, *efendija*, *kadija*, *ašikovanje*, *ahmetli*, *besbeli* i sl.

U rječniku se s lijeve strane nalaze velikim slovima riječi koje pripadaju srpskomu jezičnom krugu, dok su tim riječima pridružena običnim slovima hrvatske riječi. Nekim je srpskim riječima, osim već spomenute kratice *hd*, dodana i jedna zvjezdica (*). Ona znači da se ta riječ uz koju stoji može gdjegdje naći i kod hrvatskih pisaca, dok ju Srbi gotovo uvijek upotrebljavaju. Što znači da je u tome slučaju riječ s lijeva tipičnija za srpski jezik, dok je riječ s desna tipičnija za hrvatski jezik. To su uglavnom strane riječi gdje hrvatski jezik ima dobru zamjenu za takve riječi. Autori upozoravaju i na iste riječi koje u srpskome imaju jedno, a u hrvatskome drugo značenje. U takvim slučajevima pored takvih riječi u zagradi stoji kratica *hrv.* s hrvatskim značenjem riječi. Prikazat ćemo nekoliko primjera s navedenim kraticama točno onako kako su autori naveli u rječniku:

ALJKAVOST (*hd*) - neurednost

BAJAT (*hd*) - star

BORANIJA (*hd*) - grah (zeleni), mahune

KROMPIR (*hd*) - krumpir

TRAMPA (*hd*) - zamjena

¹¹³ Misli se na vrijeme kada je rječnik pisan i objavljen.

¹¹⁴ Guberina, Petar, Krstić, Kruno (1940.), op. cit., str. 80.

¹¹⁵ Ibid., str. 79.

¹¹⁶ *hd* = hrvatski dijalektalno

PROSTAKLUK (hd) - prostota
PROSTOTA (»jezična prostota«) - jednostavnost (hrv. nepristojnost)
NAUČNIK - učenjak (hrv. šegrt)
NEREŠEN - neodlučan (hrv. koji nije riješen)
NEVERAN (»neveran prikaz«) - netočan (hrv. koji ne drži obećanje)
OBRT - okret (hrv. zanat)
UČENIK - naučnik, šegrt (hrv. đak)
DIJAFRAGMA* - ošit
IBERCIG* - ogrtač
KOMPOZITOR* - skladatelj
MAJKSI* - svibanjski
PAGANIZAM* - poganstvo
TROTOAR* - pločnik.

Pored navedenih postoje i ostale kratice koje imaju filološku, a ne praktičnu vrijednost. One nisu toliko zastupljene kao ove koje smo opisali, no svejedno ih valja spomenuti: *h. arh.* (hrvatski arhaični), *adm., admin.* (administrativni naziv), *elektroteh.* (elektrotehnički naziv), *fiziol.* (fiziološki naziv), *geogr.* (geografski naziv), *geol.* (geološki naziv), *geom.* (geometrijski naziv), *kem.* (kemijski naziv), *m.* (muški rod), *mat.* (matematički naziv), *miner.* (mineraloški naziv), *muz.* (muzički naziv), *opt.* (optički naziv), *prav.* (pravni naziv), *s., sr.* (srednji rod), *v.* (vidi), *zool.* (zoološki naziv), *ž.* (ženski rod). Autori na kraju napominju da su, u želji da u rječničome pogledu razgraniče srpsku i hrvatsku jezičnu praksu, možda gdje i pogriješili.

6.2.1. RASPRAVE O GUBERINA-KRSTIĆEVIM RAZLIKAMA

Oko Guberina-Krstićeva razlikovnika vodile su se mnoge polemike. Kao prvi pravi razlikovni rječnik između hrvatskoga i srpskoga jezika pobudio je zanimanje i na hrvatskoj i na srpskoj strani. Samardžija upozorava da rječnik sadrži neke omaške, a jedna je od njih da je korpus autora pri prikupljanju građe za rječnik suzio granice obuhvata pa je velik broj srpskih leksema ostao izvan rječnika. Samo zato jer su neki leksemi bili uvršteni u školske udžbenike ili novine, autori su takve lekseme uvrstili u rječnik, a da pritom nisu detaljnije istražili kakvo je mjesto tih leksema u leksiku

srpskoga standardnog jezika (radi li se o arhaizmima, historizmima, dijalektizmima, regionalizmima, lokalizmima i sl.). Tako su u rječniku uvršteni leksemi kao što su *brasleta (narukvica)*, *faklja (baklja)*, *klomfer (limar)*, *macija (maćeha)*, *poboraviti (zaboraviti)*, *štofletna (cipela)*, *vrskaput (ogrtač)* i dr.¹¹⁷ Takvi leksemi su u manjini te se bez obzira na njih može reći da su autori u osnovi dobro postavili problem i popisali više od 4200 natuknica. Samardžija također piše da „uz prigovore i upozorenja na nedostatke, na hrvatskoj strani djelo je pozdravljeno kao nagovještaj boljih prilika za hrvatski jezik. Nasuprot tomu, na srpskoj je strani izlazak *Razlika* protumačen kao pouzdan dokaz da Hrvati namjeravaju izgraditi nekakav nov, poseban jezik [...]“¹¹⁸, a mi ćemo prikazati tekstove nekolicine kritičara koji su branili i hvalili te osporavali i oštro kritizirali Guberina-Krstićeve *Razlike*.

Prvi koji je kritizirao navedeni razlikovnik bio je Dragoljub Arandžević u članku *Povodom jedne knjige*. Njegova ocjena knjige nije pisana s filološkoga, već s drugoga gledišta jer on, kako i sam kaže za sebe, nije filolog, pa i nije kompetentan donositi zaključke sa znanstvenoga gledišta. Njegova kritika ide autorima da objavljivanjem knjige namjerno remete harmoniju između Srba i Hrvata baš dok traje rat u Europi, a koji prijete i tadašnjoj državi Kraljevini Jugoslaviji. Njega Guberina i Krstić nisu uvjerali da su hrvatski i srpski dva različita jezika, a pogotovo ne po leksemima koje su naveli u rječniku.¹¹⁹

Negativnu kritiku upućuje i Josip Škavić u članku *Marginalije uz knjigu 'Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika'*. U članku oštro navodi omaške koje su se potkrale u razlikovniku, a prva se odnosi na onu koju je načinio Petar Guberina. Škavić optužuje Guberinu da ni sam ne piše ispravnim hrvatskim jezikom čim u njegovu tekstu možemo naći riječi kao što su *poistovetiti* (umjesto *poistovjetiti*), *iz ničega* (umjesto *ni iz čega*), *skoro svi* (umjesto *gotovo svi*), *suvišnje* (umjesto *suvišno*), *jašiona* (umjesto *jašionica*) i sl. Nije zadovoljan ni s tim što su autori u rječnik uvrstili neke riječi i oslovili ih kao srpske, iako ih i sami Srbi ne pišu ili ih izbjegavaju: *dackal*, *Jerdelj*, *jastastvenica*, *moler*, *komendija*, *načalnik*, *numera*, *sumaren*, *uvo*, *goveđina*, *pilećina*, *telećina*, *idem kod lekara* itd. Škavić se nadovezao i na Guberinin jezični osjećaj te smatra da jezični osjećaj dolazi s građanskom upotrebom, odnosno da nije

¹¹⁷ Samardžija, Marko: *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. – 1941.)*, Školska knjiga, Zagreb, 2012., str. 517.

¹¹⁸ Samardžija, Marko: *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2004., str. 211.

¹¹⁹ Arandžević, Dragoljub: *Povodom jedne knjige*, Pravda, XXXVI., br. 12959., 1940., str. 6.

loše upotrebljavati one riječi i izraze koje građani češće pišu i čitaju u novinama. Po njemu je jedino to mjerodavno što je dobro za neki jezik, a što nije. Za njega onda nije pogrešno koristiti izraze kao što su *prevađati, ju* (od *ona*), *uticaj, jašim* (od *jahati*), *osebina, uvažati* i sl. Također je kao kritiku naveo i to što su autori proglasili srpskim riječima neke riječi koje su Ivan Broz i Vatroslav Rožić smatrali hrvatskim u svojim djelima pod nazivom *Hrvatski pravopis i Barbarizmi u hrvatskom jeziku* iz 1904. godine. Guberina i Krstić su riječi *osebujan, propuh, sretan, vlak, kolodvor, rodno mjesto, osnutak, tjedan, Švicarska, vječan, vlastelinstvo* itd. smatrali prikladnijima umjesto *osobit, promaja, srećan, voz, željeznička stanica, mjesto rođenja, osnivanje, sedmica, Švajcarska, vječit, vlasteostvo* itd., kako su ih bilježili Rožić i/ili Broz.¹²⁰

S tvrdnjom da postoje dva odvojena jezika nikako se ne slaže Jerko Gršković. Protivi se Guberininoj tvrdnji da dijalekti nemaju važnu ulogu za proučavanje standardnoga jezika. Smatra da su dijalekti „važan činilac u postojanju i razvijanju a prema tomu i proučavanju književnoga jezika, a naročito u stvaranju našega – hrvatskoga ili srpskoga – književnoga jezika, jer upravo naši dijalekti dokazuju, da je to jedan jezik sa dva imena“¹²¹. Ne slaže se ni da u jeziku nema sinonima, nego smatra da postoje primjeri koji se ne razlikuju po snazi, boji i osjećajnoj vrijednosti. Kao primjer navodi da nema razlike između *kiše* i *dažda, nade* i *ufanja, učenika* i *đaka, ognja* i *vatre, težaka, poljodjelca, zemljoradnika* i *ratara, krupe* i *tuče* ili *grada* itd. Možemo primijetiti da se te riječi ne zasnivaju na načelu leksičke jednakovrijednosti, npr. *kiša* je standardni oblik, dok je *dažd* arhaizam. Priznaje da u jeziku između Srba i Hrvata ima razlika, ali da tih razlika ima više između nekih hrvatskih govora među sobom. Navodi da tako onda neki Hrvat iz Primorja, Like ili Dubrovnika bolje razumije Srbina nego Zagorca.¹²²

Na taj su Grškovićev članak odgovorili Kruno Krstić te Ivo Ursić. Kao Krstićev odgovor izdvojit ćemo citat koji najbolje opisuje odgovor na kritiku: „Guberina i ja nismo napisali knjigu o razlikama srpskih i hrvatskih 'govora', nego o razlikama između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika. [...] Hrvatski književni jezik nije isto, što i govoreni dijalekti Hrvata; njemu ne pripada sve ono, što je na ustima ljudi, koji su po narodnosti Hrvati. Hrvatskom književnom jeziku na pr. ne pripadaju glagolski oblici

¹²⁰ Škavić, Josip: *Marginalije uz knjigu 'Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika'*, Nastavnički pokret, I., br. 7–8., 1940., str. 12–15.

¹²¹ Gršković, Jerko: *Razlika između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Novosti, XXXV., br. 22, 1941., str. 16–17.

¹²² Ibid.

'uzea', 'uzeja', 'zel' i 'vazel', premda se svi oni govore na hrvatskom etičkom tlu.¹²³ Time možemo uočiti da Krstić i Guberina vrlo dobro razlikuju standardni jezik od dijalekata ili nekoga lokalnog govora. Što se tiče Ursića, stao je u obranu Guberine i Krstića. Slaže se s tvrdnjama koje je Guberina postavio u uvodnome dijelu knjige te smatra da je Grškovićeve kritika neutemeljena jer se temelji na dijalektizmima. Obrazlaže da standardni oblik jezika mora biti „čist“, odnosno u njemu nema mjesta lokalizmima, provincijalizmima, barbarizmima, stranim riječima te svemu onome što škodi čistoći jezika. Dalje brani autore sljedećim riječima: „[...] g. Guberina zna, da svaki kulturni narod ima svoj književni jezik i da ga nastoji sačuvati i usavršavati. Na tome se polju kod nas Hrvata malo učinilo i možemo reći, da je rasprava g. Guberine i g. Krstića prvi ozbiljan pokušaj da se normira hrvatski književni jezik.“¹²⁴.

Zanimljiv je i Babićev osvrt na knjigu. Po Babiću knjiga ima nekih slabijih strana kao što je presnažno naglašivanje jezičnoga osjećaja. Smatra da su se autori vodili svojim jezičnim osjećajem bez da su ga objektivizirali. Zbog toga su u rječniku nastale neke pogreške. Govori da trebamo uzeti u obzir i to da je u njihovo vrijeme jezični osjećaj bio nešto drugo nego što je danas. Iduća zamjerka je ta što Guberina dovoljno ne naglašava da je hrvatska riječ i ona koja se nekada upotrebljavala u hrvatskome jeziku. Takve su riječi zastarjelice ili arhaizmi i koristili su ih stariji hrvatski pisci. Iako su autori pored nekih riječi upućivali kraticom *h. arh.* da se radi o arhaizmima, takvih je primjera malo, a pored nekih riječi ih uopće nema, npr. *plata*. Babić pažnju skreće i na zamjenicu *čiji*. Spominje da se zamjenica *čiji* može odnositi na živa bića i stvari u sva tri roda, a ne samo na muški rod u jednini kako tvrdi Guberina. Ne slaže se s Guberinom ni u tome da izrazi kao što su *ne jede mi se, ne pije mi se, ne šeta mi se* nisu hrvatski. Nabrojani su još pokoji nedostaci, ali zato znatno više pohvala. Babić smatra da je „Guberinin tekst najbolji i najiscrpniji tekst napisan do sada o hrvatsko-srpskim jezičnim razlikama, iako je o toj temi mnogo pisano“¹²⁵. Ističe da Guberina jasno razlikuje suvremeno stanje od prošlih, odnosno sinkroniju od dijakronije. Druga je važna spoznaja razlikovanje dijalekata i standardnoga jezika, kao i to da je izvrsno

¹²³ Krstić, Kruno: *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika*, Jutarnji list, XXX., br. 10441., 1941., str. 18–19.

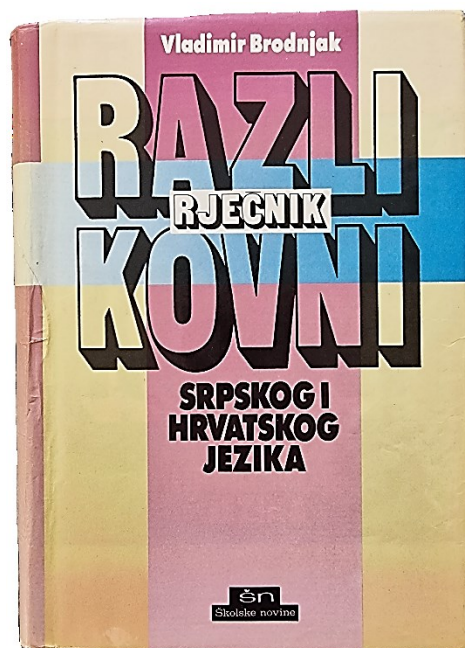
¹²⁴ Ursić, Ivo: *Razlika između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Hrvatski glas, I., br. 25., 1941., str. 13–14.

¹²⁵ Babić, Stjepan: *Hrvanja hrvatskoga*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 102.

istaknuo stilističke vrijednosti koje još nisu nadmašene (npr. pisanje *da li i je li*, pisanje *infinitiva i da s prezentom i sl.*).¹²⁶

6.3. RAZLIKOVNI RJEČNIK SRPSKOG I HRVATSKOG JEZIKA VLADIMIRA BRODNJAKA

Vladimir Brodnjak objavio je 1991. godine *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*. Na sam se pogled može uočiti da je rječnik daleko opsežniji od prethodnika, ali i od razlikovnika koji su objavljeni nakon Brodnjakova. Knjiga ukupno sadrži 647 stranica, a prije samoga rječnika razlika nalazi se tekst koji je Brodnjak naslovio *Umjesto predgovora*. U njemu autor piše o razlikovnicima koji su objavljeni prije njegova te opisuje kada je i zašto počeo s pisanjem ovoga razlikovnog rječnika. Razlikovnik je prvenstveno pisan da bi služio kao vrsta priručnika za čitanje s razumijevanjem srpskih književnih djela. Njegov zametak seže u dane prvoga desetljeća

Slika 2. *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, 1991.

komunističke vlasti, kad je još u Jugoslaviji postojala ustavna odredba o četirima službenim jezicima (hrvatskome, srpskome, makedonskome i slovenskome) te kad je prevođenje tekstova sa srpskoga na hrvatski i obratno bio zakonit posao. Tada je Brodnjak počeo bilježiti sve leksičke, sintaktičke i stilističke osobitosti srpskoga jezika. No, 1954. godine dolazi do Novosadskoga dogovora te 1960. godine do zajedničkoga pravopisa iz kojega je slijedilo postupno zatiranje hrvatskoga jezika. S obzirom na stanje koje je nastupilo, Brodnjak je shvatio da bi ideja o objavi priručnika za koji je skupljao materijale bila neostvariva, ali i kontrarevolucionarna. Tada autor ponovno kreće sa svojim bilješkama, ali ovaj put ne da od njih načini savjetnik za čitanje srpskih tekstova nego da taj savjetnik uklopi u pravi stručni rječnik koji će pripomoći da se lakše i točnije procijeni i očituje međudnos srpskoga i hrvatskoga jezika. S obzirom na to da se nije odrekao one prve svrhe za koju je bilježio riječi za svoje djelo,

¹²⁶ Ibid., str. 102–107.

napominje da će čitatelj među srpskim riječima „naići i na mnoge zastarjele i arhaične riječi, i to stoga što ih ima u svih starijih srpskih pisaca, pa ih je valjalo unijeti i u ovaj rječnik, premda se u suvremenih književnika prilično rijetko javljaju (npr. 'načalnik' u romanima Dobrice Ćosića)¹²⁷, a upravo to će mu kasnije mnogi zamjerati. Pažnju skreće i na turcizme koji su mu bili najveća teškoća pri sastavljanju rječnika. U rječnik su uvršteni oni turcizmi koji su potvrđeni kod više srpskih pisaca ili su zabilježeni u srpskim rječnicima, pri čemu se vodilo računa da te potvrde ne budu kod srpskih pisaca u Bosni i Hercegovini. Iako je autor svjestan svih nedostataka i manjkavosti svoga rječnika, ipak se nada da će rječnička građa koju je sastavio poslužiti kao prilog argumentiranoj raspravi o tome u kakvome su međuodnosu hrvatski i srpski jezik.

Nakon predgovora slijedi tumač kratica i znakova, a zatim opsežan rječnik razlika. Navedena su svega dva znaka: ▲ (znači da riječ ima, uz značenja koja su različita u srpskome i hrvatskome jeziku, i značenja koja su u oba jezika istovjetna) te znak > (znači da riječ navedena ispred njega spada (i) u hrvatski jezik, a o njezinu odnosu prema srpskome i položaju u hrvatskome jeziku pobliže govore brojčani simboli na riječi ispred njega; ako nema tih brojčanih simbola ona upućuje na općenito prihvatljivu riječ). Kratica ima znatno više, a neke od njih su: *ant* (antički), *barb* (barbarizam), *csl* (crkvenoslavenski), *ekon* (ekonomija, gospodarstvo), *europ* (europeizam), *farm* (farmacija), *hd* (hrvatski dijalektalno), *hipok* (hipokoristik, odmilica), *kaz* (kazalište), *meteor* (meteorologija), *novč* (novčarstvo), *onomat* (onomatopejski), *pom* (pomorstvo, pomorski pojam), *razgov* (razgovorno), *stil* (stilistika, stilistički termin), *šatr* (šatrovački), *tal* (talijanski), *vet* (veterinarski termin), *zast* (zastarjelo, arhaizam). Iz nekolicine primjera kratica koje smo izdvojili možemo primijetiti da Brodnjak ne samo da je koristio arhaizme i turcizme koje spominje u predgovoru knjige nego i pregršt termina iz raznih drugih područja, a moramo napomenuti da nismo ni prikazali sve kratice.

Rječnik je pisan na način da se s lijeve strane nalaze masno otisnute riječi poredane abecednim redom koje uglavnom pripadaju srpskomu jeziku, dok su odmah pored njih, s desna, običnim slovima napisane hrvatske riječi uz koje može doći i dodatno objašnjenje. Između tih riječi mogu se nalaziti određene kratice i/ili znakovi, kao i neke odrednice (npr. o rodu i broju imenice), a iznad riječi s lijeva mogu biti brojčani simboli od 1 do 22. Objašnjenje se tih brojčanih simbola nalazi s unutrašnje

¹²⁷ Brodnjak, Vladimir: *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, Školske novine, Zagreb, 1991., str. IX.

strane prve korice knjige (v. sliku 3), a služi za bolje razumijevanje. Moramo napomenuti da riječi koje se nalaze na lijevoj strani nisu nužno samo srpske, nego one mogu biti i riječi koje se koriste u hrvatskome jeziku, ali za njih je s desne strane ponuđen bolji hrvatski izraz. Takvi leksemi su označeni brojčanim simbolima, a proučavanje ovoga razlikovnika bez tih simbola bilo bi nepotpuno, pa i u konačnici pogrešno. Prikazat ćemo nekoliko primjera onako kako su zabilježeni u rječniku, a pomoću slike 3 možemo iščitati objašnjenje brojčanih simbola ukoliko ih sama riječ sadrži:

advokat^{1,4} m lat > odvjetnik; budžaklijski advokat – čovjek koji se bespravno bavi odvjetničkim poslovima

bubojed, -eda m zool – kukcožder, kukcojed

cunet²⁰, -eta pokr – uska duguljasta boca

čakšire^{1,4,10} ž mn tur > ¹hlače s jako povećanim turom i s nogavicama zakopčanim sa strane (kakve se nose u Šumadiji); ²jahaće hlače, hlače do koljena široke a od koljena uske, nose se samo u čizmama (po njima preneseno značenje riječi čakšire); ³hlače uopće

felga⁴ ž njem > ¹naplatak na kotaču, kolni vijenac; ²obruč kotača (na biciklu, automobilu)

hronista m – kroničar, ljetopisac

imitovanje s – imitiranje > oponašanje, nasljedovanje

kičma^{1,9} ž tur anat – kralježnica; u drugim značenjima i u hrv je obična riječ: imati kičmu, biti bez kičme, biti beskičmenjak

nabavka⁴ ž – ¹nabava, dobava; ²i u hrv ono što je nabavljeno

oluk¹, oluka m tur – ¹žlijeb; ²limena cijev za odvod kišnice s krova

pečenje s – pečenka; u hrv pečenje je radnja: vještina pečenja, vještina u priredbi pečenke

sušara¹⁹ ž pokr > sušionica (za žito, kukuruz)

šejtan¹³ m tur > ¹vrag, sotona, đavao; ²pren dovitljiv čovjek, obješenjak

trenutan^{2,4}, -tna -tno > trenutačan

usuti⁸, uspem svrš – ▲¹uliti, naliti; ²i u hrv usuti npr. sol u vreću

zamak⁴ m > ¹utvrđen feudalni dvorac; kula, grad, burg; ²vila, ljetnikovac, kurija.

Objašnjenje brojčanih simbola

Među srpske riječi odnosno riječi koje su tipičnije za srpski nego za hrvatski jezik (ili su u njemu mnogo učestalije) uvršteni su i oni mnogobrojni turcizmi što su u tijeku dugih stoljeća suživota Srba i Turaka postali sastavni dio srpskog jezika i srpske književnosti, i to u onom obliku u kojem su ih upotrebljavali a i danas ih upotrebljavaju srpski pisci u Srbiji, Vojvodini i na Kosovu (npr. *čaura* a ne *čahura*, *pustaija* ne *pustahija*, *jekmek* a ne *ekmek* [kruh] i sl.).

- 1 Srpska riječ odnosno riječ tipičnija za srpski nego za hrvatski jezik zabilježena u djelima starijih hrvatskih pisaca, prema *Rječniku hrvatskog književnog jezika* što ga je (uključivo do slova R) sastavio Julije Benešić, a koji obuhvaća razdoblje od narodnog preporoda do kraja drugoga svjetskog rata.
- 2 Srpska riječ kojom se od 1918. a osobito u novije vrijeme u sredstvima javnog priopćivanja nastojala istisnuti odgovarajuća hrvatska riječ, često i u iskrivljenu ili ijekaviziranu obliku (*povjerilac* mjesto *vjeronik*, *svetilište* (hd) mjesto *svetište*, *mapa* mjesto *zemljovid*, *nehat* mjesto *nehaj*, *neimar* mjesto *graditelj*, *ujdurma* mjesto *podvala*, *vinovnik* mjesto *krivac*, *uzročnik*).
- 3 Srpska riječ (ili turcizam) potpuno prihvaćena u hrvatskom jeziku, bilo zato što za nju nema dobre zamjene (npr. *udžbenik*, *stihija*, *iznuditi*) bilo zato što je dugom uporabom stekla »građansko pravo« (npr. *dozvola*).
- 4 Riječ ili oblik tipičniji za srpski nego za hrvatski književni jezik (*uputnica* – *doznačnica*, *prijatan* – *ugodan*, *opeka* – *cigla*, *domaćinstvo* – *kućanstvo*, *omladina* – *mladež*) premda je u uporabi i u hrvatskom književnom jeziku.
- 5 Srpski arhaizam, kakvih ima mnogo u starijih pisaca, i koje čitatelj često teško može razumjeti; u suvremenih srpskih pisaca ti se arhaizmi upotrebljavaju ponajčešće kao stilski obilježene riječi, ali se u hrvatski prenose kao stilski neobilježene (*deneral* – *general*, *kovandžija* – *pčelar*, *dumrugdžija* – *carinik*); ponekad se takva riječ može zamijeniti hrvatskom stilski obilježenom riječju istoga značenja.
- 6 Hrvatske riječi koje su sustavno potiskivane i izbacivane iz uporabe, proglašavane nacionalističkima pa čak i ustaškima, kao npr. *puk*, *pućanstvo* (narod), *vojarna* (kasarna), *časnik* (oficir), *obitelj* (porodica), *odvjetnik* (advokat) i sl.
- 7 Srpska odnosno hrvatska riječ ili tudica uz koju u hrvatskomu postoji i druga stilski neobilježena riječ (*upotreba* – *uporaba*, *materija* – *tvar*, *legura* – *slitina*).
- 8 Riječ koja u srpskomu ima navedeno značenje, ili značenja, označena sa ♣) koje u hrv. nema, dok su ostala značenja i u srpskomu i u hrvatskomu ili ista ili u hrvatskomu postoji i značenje kojega u srpskomu nema; oznaka *i u hrv* znači da riječ ima i u srpskomu i u hrvatskomu isto (navedeno) značenje.
- 9 Riječ koja u srpskomu ima jedno značenje a u hrvatskomu drugo; npr. *brijač* (u srpskomu *britva*, u hrvatskomu *čovjek koji brije*), *tečan* (u srpskomu *tekući*, *koji teče*, u hrvatskomu *ukusan*, *koji ide u tek*) i sl.; hrvatsko značenje navodi se uz oznaku u *hrv*.
- 10 Turcizam koji je ušao u srpski književni jezik kao stilski neutralna, a u hrvatskomu se javlja kao stilski obilježena riječ.
- 11 Tudica koja je u srpskomu sasvim obična riječ za koju ponekad čak i nema prave zamjene (npr. *direktan* nema korelata *izravan*), dok se u hrvatskomu umjesto nje ponajčešće uzima hrvatska riječ (*period* – *razdoblje*, *decenija* – *desetljeće*, *deponovati* – *deponirati* > *položiti*); tako su označene i tudice koje se ponekad upotrebljavaju u govornom jeziku, ali se u književnom jeziku ponajčešće zamjenjuju hrvatskom riječju.
- 12 Srpska riječ za crkvene pojmove, koja, kad se odnosi na pravoslavlje, u prijevodu ostaje neizmijenjenom (*vladika žički*, *manastir Mileševa*).
- 13 Turcizam koji je ušao u korpus srpskoga književnog jezika, ali je ponekad potreban i u hrvatskomu književnom jeziku kao stilski neutralna riječ koja pridonosi slikovitosti opisa ili preciznosti izražavanja.
- 14 Srpski razgovorno (kolokvijalno): *kila belog* – *litra bijelog* (vina).
- 15 Srpska šatrovačka riječ.
- 16 Hrvatski arhaizam (*biinstvo*, *našastar*, *munjina*, *mudroslovlje* i sl).
- 17 Hrvatska stilski obilježena riječ.
- 18 Hrvatski dijalektalno (*zipka*, *žnora*, *oblizeki*; *bječve*, *pržun*).
- 19 Uglavnom u vojvođanskih pisaca.
- 20 Uglavnom u pisaca crnogorskog podrijetla.
- 21 Uglavnom u pisaca s Kosova ili podrijetlom s Kosova.
- 22 Natuknica – nije srbizam već samo zajednički nazivnik za niz razjašnjenja pojmova i sintagma koji dolaze iza nje.

Zadnji dio knjige sadrži frazeološki rječnik. U njemu je Brodnjak ponudio „petstotinjak poslovice, izreka, uzrečica, ulomaka iz Biblije, te ustaljenih sintagma i izričaja na srpskom jeziku (djelomice navedenih i u pojedinim natuknicama »Razlikovnog rječnika«), objašnjen hrvatskim istoznačnicama ili bliskoznačnicama odnosno prijevodom na hrvatski jezik“¹²⁸. Neki od primjera su:

Badava se ni Božji grob ne čuva. – Nema džabe ni u stare babe.
doći do iseta – popeti se na zelenu granu; imati sreće
jesti kardaš–đuveč – biti u zatvoru
Neka ide u mutnu Maricu. – Neka ga voda nosi. Neka ga vrag nosi.
Obala Slonovače – Obala Bjelokosti (*zemljop*)
o svetom Živku – kad na vrbi bude rodilo grožđe, tj. nikada
svabiti ševe – a) biti na smrtnoj postelji; b) spasti na prosjački štap
štuknuti pameću – poludjeti, izgubiti razum
Te ura te fura. – Mnogo vike ni za što.
Udarila ga čutura u glavu. – Napio se, mrtav-pijan.
žuti amber – jantar
Valjalo bi mu očitati veliku molitvu. – Što taj priča to ni pas s maslom
ne bi pojeo.

Možemo primijetiti da su s lijeve strane srpski izrazi, dok su nasuprot njih izrazi koji pripadaju hrvatskomu govornom krugu.

Vladimir je Brodnjak u nakani da rječnik bude dostupniji što većemu broju čitatelja pripremio i džepno izdanje. U džepnome se izdanju pod nazivom *Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika* nalazi desetak posto natuknica manje nego u osnovnome rječniku, ali pritom se nisu narušila osnovna načela na kojima je sastavljen.¹²⁹ Tako primjerice osnovni rječnik sadrži pojmove *kandidovanje, kandidovati (se); opervaziti, opervažavanje, opervažavati, opervažen, opervažavanje; podmeravanje, podmeravati, podmeriti*, dok džepno izdanje sadrži *kandidovati (se); opervaziti, opervažavati; podmeravati, podmeriti*. Možemo primijetiti da džepno izdanje nudi samo jednu ili dvije riječi, a obično se zadržavaju glagoli. U skraćenome izdanju nisu dodane natuknice kojih nema u osnovnome rječniku.

¹²⁸ Ibid., str, 615.

¹²⁹ <https://shop.skolskaknjiga.hr/rjecnik-razlika-između-hrvatskoga-i-srpskoga-jezika.html> (pristupljeno 15. siječnja 2024.)

6.3.1. RASPRAVE O BRODNJAKVU RAZLIKOVNOMU RJEČNIKU

O ovome se razlikovniku također dosta pisalo. Ivo Pranjković iznosi neke pohvale, ali i prigovore. Za dobru stranu *Rječnika* iznosi to što je u rječniku prisutna golema građa dugogodišnjega rada autora, a koja sadrži rijetke, zastarjele, regionalne i novotvorbene lekseme. Po tome ovaj rječnik ima značajan prinos proučavanja srpskoga jezičnoga blaga, ali može poslužiti i kao bogati izvor buduće leksikografske i jezikoslovne raščlambe. Tvrdi i da su originalni, iako nepraktični, brojčani simboli koje sadrži većina natuknica. Ističe da bi rječnik bez tih brojki bio neupotrebljiv, bez obzira na nepraktičnost takvoga iščitavanja. Pranjković također ističe da raznovrsnu građu ovoga rječnika punu arhaizama, historizama, žargonizama, regionalizama i sl. možemo razumjeti ako imamo na umu da je Brodnjak *Rječnik* prvotno zamislio kao svojevrsni savjetnik za čitanje srpskih, uglavnom književnoumjetničkih tekstova. Kada je odustao od te nakane, preuredio je knjigu u razlikovni rječnik, ali je ostala građa koju je bilježio za prvotnu ideju. Od prigovora Pranjković upućuje na to da se na lijevoj strani nalazi velik broj leksema koji su svojstveni samo komunikaciji nepismenih ili polupismenih. Ne sumnja da je Brodnjak takve riječi nalazio u svome korpusu, ali zasigurno i u tekstovima iz razdoblja kada još srpski jezik nije bio normiran, npr. *ćinica* (zdjela), *ćerčica*, *aptrajben*, *arfa*, *danuti* (dahnuti), *bioskopdžija* i sl. Ne sviđa mu se ni Brodnjakova upotreba vrste turcizama koja bi se mogla svrstati u tzv. egzotizme i/ili historizme, a koje nisu karakteristični ni za srpski ni za hrvatski standard, npr. *azab* (muka), *fahiša* (prostitutka), *ardija* (skladište), *jagrzast* (riđ) i sl. Pored njih se ne upotrebljava ni velik broj rusko(crkveno)slavizama, npr. *bespolezan*, *čerez*, *dviženije*, *izvestije* i sl., a neki primjeri su krivo navedeni. Tako se npr. *isplivati* u rječniku smatra srbizmom te se kao zamjena nudi *preplivati*, a te dvije riječi imaju drukčije značenje te se obje koriste u hrvatskome jeziku.¹³⁰

Mirko Peti uglavnom daje negativnu kritiku ovome razlikovniku. Kaže da je Brodnjakov rječnik u otprilike 50 % obrađene građe metodološki primjeren razlikovnomu rječniku, a da su ostatak građe raznovrsni elementi srpskoga jezika koji nemaju jasnu razlikovnu opreku pa takve elemente Brodnjak samo tumači i opisuje. Time se, uz razlikovni rječnik, dobiva dojam da je riječ o savjetodavnome djelu, a stvara se i „dojam da je srpski jezik leksemski bogatiji od hrvatskoga, što je, dakako, samo

¹³⁰ Pranjković, Ivo: *Kronika hrvatskoga jezikoslovlja*, Matica hrvatska, Zagreb, 1993., str. 161–165.

privid koji proizlazi iz neprimjerene leksikografske metode u rječniku ovakva tipa“.¹³¹ Po njemu je metodološki nedopustivo da se u razlikovnome rječniku uspoređuju leksemi iz aktivnoga sloja leksika iz jednoga jezika s leksemima iz pasivnoga sloja leksika drugoga jezika, jednako tako nije ni dopustivo uspoređivati neutralno obojene standardne lekseme sa žargonskim leksemima, pokrajinsko s književnima itd.¹³² Peti smatra da je promašaj ovoga rječnika taj što nije izveden kao dvojezični rječnik, takav da bi na lijevoj strani bio isključivo srpski leksem, a s desne strane njegov hrvatski ekvivalent. Ovako je taj rječnik, tvrdi Peti, možda i nehotice izveden kao jednojezični, i to kao jednojezični srpski „u kojem se na lijevoj strani nalazi srpska riječ a na desnoj njezino hrvatsko tumačenje i opis značenja, bez hrvatskoga leksičkog adekvata“¹³³.

Stjepan Babić pozitivno ocjenjuje knjigu te govori da je došla u pravome trenutku, s obzirom na stanje hrvatskoga jezika toga doba. Tvrdi da knjiga s oko 30.000 riječi nema što nema, a da s takvim obujmom „bez nje ne bi smjelo biti ni jedno uredništvo, ni jedan urednik, novinar, profesor, pisac, intelektualac...“¹³⁴. Upozorava da se lijeva strana ne smije tumačiti kao isključivo srpskom, nego da se knjigu treba proučavati sa svim znakovima i simbolima koje sadrži. Sviđa mu se što je Brodnjak u rječnik unosio i cijelu porodicu pojedine riječi, npr. uz riječ *kengur* nalazi se i *kenguri*, *kengurac*, *kengurski*, *kenguru* (s gramatičkim i ostalim odrednicama), ali i ističe da knjiga „ne opisuje samo suvremeno stanje na književnojezičnoj razini, nego ide u dubinu, u prošlost tih dvaju jezika, i u širinu, u dijalektalnu razvedenost tako da ima mnoštvo riječi koje u ovakvu rječniku ne bismo očekivali“.¹³⁵ Babić smatra da je slabijih strana relativno malo. Uglavnom navodi neke lekseme za koje je Brodnjak pogrešno naznačio da nisu hrvatske ili obratno, npr. *londžati se* je zabilježena kao hrvatska riječ iako to nije, dok je u srpskome više dijalektizam nego standardna riječ. *Crvast* i *majmunast* su označeni kao ne hrvatske riječi, a s time se Babić nikako ne slaže. Ima još pokoji sličan primjer, dok frazeološki rječnik na kraju knjige smatra nepotrebnim a čiji bi složeniji nazivi i fraze trebali biti u rječniku. Babić opravdava propuste te govori da je za ovakvu knjigu i razumljivo da ne bude bespriječna s obzirom na golemu građu

¹³¹ Peti, Mirko (2006.), op. cit., str. 525.

¹³² Ibid.

¹³³ Peti, Mirko (1994.), op. cit.

¹³⁴ Babić, Stjepan: *Spasonosna knjiga*, u: Selak, Ante: *Taj hrvatski*, Školske novine, Zagreb, 1992., str. 162–165.

¹³⁵ Ibid.

i složenu problematiku koju sadrži. Po njemu je knjiga vrlo jednostavna za korištenje jer sadrži sve što treba pa korisnik ne treba mnogo razmišljati.¹³⁶

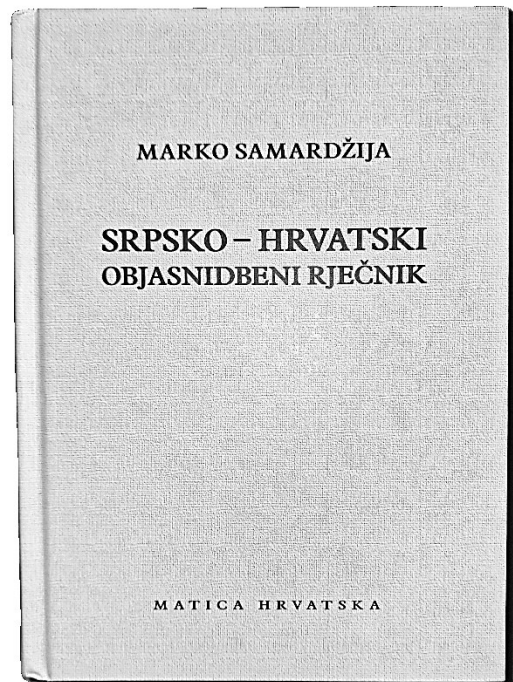
Lada Badurina govori da ovo Brodnjakovo djelo nije klasičan dvojezični rječnik, nego se radi o posebnome tipu rječnika u kojemu su popisani izrazi koji se razlikuju u dvama srodnim jezicima. Badurina u svojem članku uglavnom hvali djelo te spominje ono što smo već i opisali, a izdvojit ćemo samo ono o čemu još nije bilo riječi. Ističe da su Benešić te Guberina i Krstić bili Brodnjakov uzor, ali da mnoge riječi koje Benešić navodi u svojem rječniku kao srbizme nisu zapisani u Brodnjakvu, pa ni u Guberina-Krstićevu rječniku. Neki od takvih primjera su: *botanika, četa, dvotočje, električka, gimnastika, gromobran, izbjeglica, jelovnik, lopov, naplatiti, park, povlastica, radoznao, rečenica, ubrzati, uzbuđen* itd. Ovdje Badurina skreće pažnju na jezični osjećaj. Benešiću je, najvjerojatnije, taj jezični osjećaj nalagao da se radi o ne hrvatskim riječima te ih je svrstao pod srbizme, dok je jezični osjećaj kod Guberine i Krstića te kasnije i kod Brodnjaka nešto drugo. Badurina u skladu s time želi reći da i ako kod Brodnjaka naiđemo na neku neprikladnu odrednicu u rječniku, ne moramo odmah sumnjati u vlastito poznavanje jezika te u konačnici na svoj jezični osjećaj.¹³⁷ Mi se dakako ne moramo složiti s takvom tvrdnjom. U redu je voditi se jezičnim osjećajem, no ako nam znanstvena uporišta dokazuju da je npr. *rečenica* hrvatska riječ, pogrešno ju je navoditi kao ne hrvatsku, bez obzira što nam naš jezični osjećaj govori. Jezični osjećaj treba objektivizirati, kako je već rekao i Stjepan Babić, u suprotnome bismo dobili da svaki pojedinac koji se poziva na jezični osjećaj govori drugačije.

¹³⁶ Babić, Stjepan: *O Brodnjakovu rječniku sa slabije strane*, u: Selak, Ante: *Taj hrvatski*, Školske novine, Zagreb, 1992., str. 239–243.

¹³⁷ Badurina, Lada: *O sličnostima i razlikama*, Fluminensia, Vol. 3, No. 1-2, 1991., 223–225.

6.4. SRPSKO – HRVATSKI OBJASNIDBENI RJEČNIK MARKA SAMARDŽIJE

Iako su u posljednjemu desetljeću prošloga stoljeća objavljeni mnogi razlikovni rječnici te se možda činilo da se ušavši u 21. stoljeće više nitko ne bavi tom temom jer se stalo s objavljivanjem, nešto više od dvadeset godina kasnije Marko Samardžija objavljuje svoj *Srpsko – hrvatski objasnidbeni rječnik*. Djelo je objavljeno 2015. godine, a Samardžija je za sada posljednji koji je objavio ovakav tip rječnika. Prije nego vidimo kako je rječnik sažet, prikazat ćemo „problem“ koji se javlja u naslovu knjige, odnosno u pojmu *objasnidbeni*. Simeon u svome *Enciklopedijskome rječniku* taj pojam definira kao „jednojezični rječnik koji tumači značenje i upotrebu uvrštenih objašnjenjima

Slika 4. *Srpsko – hrvatski objasnidbeni rječnik*, 2015.

parafraza, sinonima i sl., tj. upotrebom različitih varijanata (podvrsta) intraverbalnog prijevoda¹³⁸, a prema tome su objašnjenja u objasnidbenome rječniku moguća samo unutar istoga jezika. To bi značilo da su hrvatski i srpski jedan jezik. Mislav Kovačić u svojemu članku¹³⁹ ukazuje na još jednu mogućnost. Objasnidbeni rječnik ne mora tumačiti značenje riječi unutar jednoga jezika ako se radi o specifičnim skupinama leksema, npr. egzotizmima. U tome bi slučaju objasnidbeni rječnik morao biti dvojezični, a to se odnosi na one jezike koji su udaljeniji i kulturom različitiji, što nije slučaj kod hrvatskoga i srpskoga pa ta teorija otpada. Kovačić zatim pažnju skreće na drugi slučaj, a radi se o atributu *srpsko – hrvatski*, također u naslovu knjige. Ovdje Samardžija upotrebljava crticu, a ne spojnicu. Prisjetimo se pravila da se sa spojnicom pišu, između ostaloga, „dvije sastavnice od kojih se prva ne sklanja, koje označuju jedan pojam, a svaka ima svoj naglasak“¹⁴⁰. Tako je Samardžija stavivši crticu odvojenu bjelinama (što nije slučaj kod spojnice) suzbio svaku pomisao na poistovjećivanje jezika, kako je bilo do raspada Jugoslavije (srpsko-hrvatski,

¹³⁸ Simeon, Rikard (1969.), op. cit. II., str. 309.

¹³⁹ Kovačić, Mislav: *Kako objasniti objasnidbenik?*, *Suvremena lingvistika*, Vol. 42, No. 81, 2016., str. 117–124.

¹⁴⁰ Jozić, Željko i dr.: *Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013., str. 104.

srpskohrvatsko, srpski ili hrvatski jezik). Također u predgovoru knjige Samardžija spominje da je rječnik sastavio „po načelima dvojezične leksikografije“¹⁴¹ gdje vidimo da misli na dva odvojena jezika. Kovačić napominje da značenje naziva *srpsko-hrvatski* (sa spojnicom) kakvo je imalo do 1990. godine ostaje historizmom te da „nema nikakve veze s današnjim normativnim zahtjevom da dvojezični rječnik tih idioma bude nazvan 'srpsko-hrvatski'“¹⁴². No, ostaje nam onda pitanje zašto je autor u naslov knjige stavio pridjev *objasnidbeni*? Samardžija je u jednome razgovoru dao odgovor na to pitanje, a to je „zbog toga da bi se istaknula razlika prema dosadanjim rječnicima, koji su bili 'razlikovni' jer su neki od njih nastojali popisati sve razlike između hrvatskoga i srpskoga“, a zatim nastavlja da se njegov *Rječnik* „u osnovi ograničava na leksik, odnosno na leksičko-semantičku problematiku, na riječi koje su različite ili jednako zvuče u srpskom i hrvatskom, a značenja su im poprilično udaljena i kod neupućenih mogu izazvati nedoumice“¹⁴³. Spominje i da neki srpski leksemi poput historizama, upravnih naziva i sl. u hrvatskome nemaju svoje leksičke jednakovrijednice, pa se takvi leksemi u rječniku moraju objasniti. Znači li onda to da *Srpsko – hrvatski objasnidbeni rječnik* ne spada pod razlikovnike? Načelno spada ako pogledamo u njegov sadržaj rječnika. Istina je da Samardžija neke lekseme objašnjava, no i za dobar dio srpskih leksema donosi razlikovne opreke koje ćemo tablično vidjeti u nastavku rada. Moguće da je Samardžija ovaj rječnik oslovio s *objasnidbenim* i da bi izbjegao neželjene kritike kakve su snašle Brodnjakov *Rječnik* s obzirom na to da je i on za neke lekseme nudio objašnjenja, no to su samo naša naslućivanja.

Svjestan kroz što je sve prošao hrvatski jezik i u kakvim se (ne)prilikama nalazio kroz čitavo 20. stoljeće, Samardžija u predgovoru svojega djela upućuje na određene poteškoće s leksičkim razgraničivanjem u prošlosti. U predgovoru objašnjava i za koga je namijenjen ovaj rječnik, kako je koncipiran, odakle je crpio građu te što sve sadrži. Što se samoga rječnika tiče, on je dosta opširan (29 – 589. str.), no ne ide u dubinu kao Brodnjakov. U njemu su obrađeni „uglavnom leksemi s čijim bi razumijevanjem moglo biti (leksičko-semantičkih) poteškoća, a ne [...] 'svi srpski leksemi' u kojima postoji bar neka razlika prema hrvatskim leksemima“, a namjera mu nije bila „popisati sve razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika [...], nego govornicama i govornicima hrvatskoga olakšati razumijevanje srpskih općeleksičkih i češćih terminoloških

¹⁴¹ Samardžija, Marko: *Srpsko – hrvatski objasnidbeni rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb, 2015., str. 7.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Samardžija, Marko: *Očekivao sam kvalificiranije napadače*, <https://www.matica.hr/vijenac/569%20-%20570/ocekivao-sam-kvalificiranije-napadace-25158/> (pristupljeno 23. siječnja 2024.)

osebujnosti kad se i ako se s njima suoče u govorenoj i(li) pisanoj komunikaciji“¹⁴⁴. Tako u rječniku nisu obrađene određene skupine leksema, npr. leksemi u kojima je srpski jezik naslijedio staroslavensko /št/, a za koje je u hrvatskome uobičajen fonem /č/ (*opštinar* i *općinar*, *sveštenik* i *svećenik*, *opšti* i *opći* i sl.) ili posuđenice koje postoje i u hrvatskome i u srpskome, ali za njih postoji i hrvatska zamjena (*datum*, *lift*, *pegla*, *aplauz*, *muzičar* i sl.) i druge skupine leksema (7 – 10. str.). Nema ni mnogih arhaizama, historizama, turcizama, općenito svih nestandardnih oblika kao u Brodnjakovu rječniku, samo onih oblika koji se češće upotrebljavaju u govorenome i u pisanome obliku srpskoga jezika. Time je ovaj rječnik znatno lakše čitati i proučavati. Korpus kojim je Samardžija težio za izradu rječnika bile su suvremene srpske pisane i govorene komunikacije (novinstvo i književnost), što znači da su u obzir dolazili standardni srpski leksemi, ali i razgovorni funkcionalni stil i žargoni. Iz organskih idioma, znanstvenih i strukovnih nazivlja obradio je samo odabrane nazive. U rječniku je obradio i neke leksičke sveze te uobičajene frazeme u srpskome jeziku. Obraden je i dobar dio religijskih leksema (uglavnom onih koji se odnose na srpskopравoslavno kršćanstvo), a koji dijelom u hrvatskome imaju status egzotizama (to je obrađeno zbog srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj). Samardžija prije samoga rječnika donosi popis leksikografskih djela korištenih u prikupljanju leksema (19 – 22. str.).

Sam rječnik koncipiran je tako da se na svakoj stranici nalaze tri stupca. Na lijevoj je stranici masno otisnuta srpska riječ na latinici, a kosa ju crta odvaja od iste te riječi napisane na ćirilici. U sredini su u kurzivu napisane određene odrednice: uz imenice je navedena odrednica o gramatičkome rodu, uz glagole se donosi podatak o vidu, uz pridjeve oblici ženskoga i srednjega roda, dok uz ostale podatak o vrsti riječi. Uz odrednice su navedene i kratice ako je riječ o određenoj skupini riječi, npr. *iron* (ironično), *kršč* (krščanski naziv), *med* (medicina), *pogr* (pogrdno), *šalj* (šaljivo), *tehn* (tehnički naziv), *zb* (zbirna imenica) i sl. (15 – 16. str.) te su gdje gdje navedeni i znakovi (v. sliku 5). Konačno, desna je stranica stupca namijenjena za hrvatske riječi. Ukoliko u hrvatskome nema odgovarajuće jednakovrijednice za srpsku riječ, utoliko se donosi njezino objašnjenje ili je navedena bliskoznačnica, a to je posebno naznačeno pomoću znakova.

¹⁴⁴ Samardžija, Marko (2015.), op. cit., str. 7.

Slika 5. Objašnjenje znakova u Samardžijinu *Rječniku*

1. U obradbi natuknica koriste se tri vrste zagrada:
 - a) Ako je natuknica posuđenica, u razlomljenim se zagradaama (< >) donosi podatak o jeziku davatelju (pokadšto i o jeziku iz kojeg je preuzeta u jezik davatelj, što je vrlo često jezik podrijetla).
 - b) Nakon pridjevske natuknice u oblim zagradaama (()) donose se oblici za ženski (ž) i srednji rod (s).
 - c) Nakon glagolskih i imeničkih natuknica u uglatim se zagradaama ([]) daju gramatički / morfološki podatci: za glagole I. lice jednine prezenta, a za imenice genitiv jednine (označem kraticom G) i / ili nominativ množine (kratica N).
2. Strjelicom (→) se upućuje na riječ koja je kao natuknica obrađena u rječniku.
3. Znakom jednakosti (=) upozorava se da je određena natuknica značenjski podudarna s nekom drugom natuknicom kod koje se donosi značenje.
4. Dvema valovitim crtama (≈) u hrvatskome su stupcu označene hrvatske blisko značnice srpskoj natuknici.
5. Upitnikom (?) je uz posuđene natuknice / lekseme upozoreno na u literaturi nepouzdanu podatke o jeziku davatelju.
6. Iza znaka ○ donose se češće veze leksema ili nazivi u kojima se natuknica uobičajeno pojavljuje.
7. Iza znaka □ donose se frazemi i ustaljene veze leksema.

Svaka je natuknica zasebno omeđena dvjema crtama, a mi ćemo pomoću tablice prikazati nekoliko primjera onako kako je i Samardžija naveo u rječniku.

Tablica 2. Primjeri natuknica iz Samardžijina *Rječnika*

avanzovati	<fr> nsv [avanzujem]	napredovati; avanzirati
bližnjajiv	(ž –a, s –o)	pun ožiljaka
čiknuti	s [čiknem]	izazvati, potaknuti
hamburgerija	ž razg	→ hamburgernica
eparhija	<grč> ž	1. pravosl crkvena pokrajina podložna → eparhu (1.); ≈ biskupija 2. pov područje kojim je zapovijedao → eparh (2.)
kaluđer	<grč> m pravosl ○ Mantija ne čini ~a.	pravoslani redovnik, monah

moča	ž <i>reg</i> □ mokar kao ~	1. komad kruha umočen u mast 2. podvala, pakost, spačka
prijatan	(ž –na, s –no) ○ mnogo ~ čovek	ugodan
priticati	<i>nsv</i> [<i>pritičem</i>]	pritjecati, dotjecati
smehurija	ž	= smejurija
smejuriya	ž	smijuriya, smijurina

U tablicu nismo unijeli srpske nazive na ćirilici, kao što je slučaj u samome rječniku, a trebamo napomenuti da je prije samoga rječnika Samardžija prikazao pisanu i tiskanu srpsku ćirilicu pored kojih se nalaze slova na latinici. Pomoću slike 5 možemo iščitati objašnjenje znakova koje sadrže pojedine natuknice. Time možemo uočiti sličnost s Brodnjakovim *Rječnikom* i njegovim brojčanim simbolima, samo što ovaj rječnik sadrži znatno manje znakova, dok Guberina-Krstićev sadrži zanemariv broj takvih znakova.

Na kraju se knjige nalazi dodatak u kojemu je popis čeških zemljopisnih naziva. Popis je također organiziran u tri stupca gdje je u prvome srpski oblik koji je fonetiziran, u drugome je stupcu isti taj oblik, ali na ćirilici, dok je u trećemu stupcu izvorni oblik kakav se piše kod Hrvata. Za potrebe ovoga rada prikazat ćemo par primjera izostavivši onaj oblik pisan ćirilicom: *Džekson – Jackson, Džordžija – Georgia, Juta – Utah, Kalokan – Caloocan, Kan – Cannes, Šajen – Cheyenne, Šćećin – Szczecin, Vizbaden – Wiesbaden* i slični primjeri.

6.4.1. RASPRAVE O SAMARDŽIJINU RJEČNIKU

Ovaj je rječnik naišao na neke oštre negativne kritike. Zanimljivo je da su najžešće kritike dali baš upravo oni jezikoslovci koji su veliki zagovornici da Hrvati, Srbi, Bošnjaci i Crnogorci govore jednim jezikom. To su dakako Snježana Kordić i Mate Kapović. Kordić smatra da rječnik nije pisan po principu moderne lingvistike te da Samardžija nije upoznat ni sa sociolingvističkim činjenicama jer da unutar svakoga

većega europskog jezika postoje razlike ovisne o nacijama koje tim jezikom govore. Tu se opet vraćamo na njezine teorije s početka rada, odnosno o policentričnosti jezika. Samardžija je u svojem rječniku uvrstio i neke strukovne lekseme, a upravo to mu Kordić zamjera: „Naime, neka osoba koja izvrsno govori standardni jezik uopće ne mora znati i ne zna stručnu terminologiju većine disciplina. Zato se u sociolingvistici pri utvrđivanju radi li se o istom jeziku gleda opći vokabular, a ne strukovna terminologija.“¹⁴⁵. Kordić ovdje ima pravo, no ponovno naglašavamo da je Samardžija popisivao samo one razlikovne opreke koje se češće upotrebljavaju kod srpskoga i hrvatskoga jezika, a različite su. Stoga ne vidimo razlog zašto se u ovakvu vrstu rječnika ne bi popisale razlike i iz stručne terminologije ako su učestale. Kordić također smatra da u ovakvoj vrsti rječnika nema mjesta ni usporedbi crkvene terminologije kojoj Samardžija pridaje veliku pozornost. Osvrće se na Ernsta Kiliana koji smatra da razlike u crkvenoj terminologiji ne znače ni drugi dijalekt, a kamoli drugi jezik.¹⁴⁶

S obzirom na vrijeme kada je objavljen ovaj rječnik, Kapović smatra da uopće nije potreban te da će novije generacije za razlikama prije posezati na mrežnim stranicama, nego u tiskanome rječniku. Zaključuje onda da je rječnik pisan s eksplicitno političkim namjerama, a ne da je namijenjen mladim generacijama. Smatra da je i ovaj rječnik pokušaj dokazivanja da su hrvatski i srpski različiti jezici, a da po tome pitanju podbacuje te je ujedno i prepun potpuno izmišljenih razlika.¹⁴⁷

Virna Karlić smatra da je ovakav rječnik potreban u današnje vrijeme jer su se leksički fondovi hrvatskoga i srpskoga standarda udaljili zbog slabljenja međukulturnih kontakata, ali i zbog posljedica jezično-političkih djelovanja. Ovakav tip rječnika bi, zaključuje Karlić, dobro došao npr. sudskim tumačima, no samo kada bi nudio objektivne podatke, a po njoj to nije slučaj s ovim rječnikom. Ne vidi svrhu objašnjenja značenja riječi kao što su *beznačajan*, *bezukusan*, *lešinar*, *moreplovac*, *daviti*, *zakačiti*, *trapavost* itd. Smatra da te riječi pripadaju i hrvatskome leksičkom fondu, a da su prisutne i u aktualnim rječnicima hrvatskoga jezika. Po njezinome se mišljenju smještanje tih riječi u srpski leksički fond osiromašuje hrvatsko jezično blago. Većina su ipak leksičkih natuknica one riječi koje pripadaju srpskome standardnom jeziku i po Karlić bi takve riječi i trebale pripadati korpusu ovakvoga priručnika. No pored njih se nalazi i pregršt arhaizama, regionalizama, etnoloških pojmova i drugih leksema koji

¹⁴⁵ <https://www.novilist.hr/ostalo/jezikoslovci-o-objasnidbenom-rjecniku-bioskop-jednako-nerazumljiv-kao-i-stekat/> (pristupljeno 10. veljače 2024.)

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

spadaju u pasivni leksik pa zbog toga, po Karlič, ovaj rječnik ne nudi objektivan prikaz jezične stvarnosti. Za kraj još ističe da bi korisnici kod nekih natuknica mogli steći pogrešan dojam radi li se o leksemima u aktivnoj upotrebi ili ne jer uz taj leksem ne stoji nikakva oznaka koja upućuje na to. Tako bi neki mogli pomisliti da je riječ *njad*, umjesto *tamnoplav*, *teget* ili *tamnozelen*, u svakodnevnoj uporabi, a to nije nikako slučaj, zaključuje Karlič.¹⁴⁸

Marija Znika u svojem članku ukazuje da ovaj rječnik nema za cilj prikazati razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika, nego upoznati različitosti koje bi trebale olakšati sporazumijevanje i otkloniti moguće nesporazume. Hvali *Rječnik* te ističe da je on znanstveni „doprinos moderno koncipiranoj dvojezičnoj leksikografiji blisko srodnih jezika“ te da objavljivanjem ovoga rječnika „hrvatska leksikografija pokazuje da drži korak sa svjetskim leksikografskim tijekovima“.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Znika, Marija: *Pouzdan djelo o hrvatskim i srpskim riječima*, Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Vol. 42, No. 2, 2016., str. 609–612.

7. USPOREDBA RAZLIKOVNIH RJEČNIKA HRVATSKOGA I SRPSKOGA JEZIKA

U ovome poglavlju uspoređujemo lekseme iz analiziranih razlikovnih rječnika hrvatskoga i srpskoga jezika. Usporedbu radi preglednosti donosimo tablično. Tablica se sastoji od četiri stupca. Korpus kojim se koristimo za ovo istraživanje leksemi su iz Guberina-Krstićevih *Razlika između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* koji se nalaze u prvome stupcu tablice naslovljeni kao *srpska riječ*. To nam je i polazišni rječnik za ovu usporedbu. U drugome su stupcu hrvatske razlikovne opreke tih leksema iz toga razlikovnika, dok u trećemu i četvrtome stupcu prikazujemo kako Brodnjakov i Samardžijin razlikovnik donose u svojim rječnicima hrvatske razlikovne opreke tih leksema. Ako Brodnjak i Samardžija u svojim rječnicima ne donose neke natuknice, to je u tablici označeno kosom crtom (/). Gdje gdje nakon kose crte možemo naići na masno otisnutu riječ (koja se odnosi na natuknicu iz Brodnjakova i Samardžijina razlikovnika) i njezinu razlikovnu opreku. Takve smo primjere bilježili tamo gdje Brodnjak i(li) Samardžija ne donose identičan leksem kakav su zabilježili Guberina i Krstić nego sličan njemu ili pak smatraju da nije riječ o srpskoj riječi.

Uz neke srpske lekseme u prvome stupcu, one koje su bilježili Guberina i Krstić u svojem razlikovniku, stoji zvjezdica (*) i(ili) kratica *hd*. Prisjetimo se da zvjezdica znači da autori tu riječ uz koju stoji ne smatraju isključivo srpskom, nego da ju koriste i Hrvati, samo je češća u srpskome jeziku, dok za hrvatski jezik donose izraz koji je češći u hrvatskome jeziku. Riječ uz koju stoji *hd* po Guberini i Krstiću znači da je ta riječ u hrvatskome jeziku u dijalektalnoj uporabi, dok se u srpskome jeziku radi o standardnoj uporabi. Takve se oznake odnose samo na Guberina-Krstićev razlikovnik.

S obzirom na to da se Brodnjakov *Rječnik* ne može iščitavati bez brojčanih simbola tamo gdje ih donosi, u njegovu se stupcu prvo nalazi brojčani simbol koji se odnosi na *srpsku riječ* pa tek onda hrvatska razlikovna opreka. O tim smo brojčanim simbolima već pisali (v. sliku 3), a nakon tablice ćemo radi bolje praktičnosti objasniti one najčešće.

U tablici nema gramatičkih odrednica. One se, kao i određeni znakovi, donose samo kod onih primjera bitnih za razumijevanje određenoga leksema. Leksemi će u tablici biti popisani abecednim redom, a nakon nje će se nalaziti opisana zapažanja i zaključci same usporedbe.

Tablica 3. Usporedba leksema iz Guberina-Krstićeva, Brodnjakova i Samardžijina razlikovnika

	Guberina, P., Krstić, K.: <i>Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika</i>	Brodnjak, V.: <i>Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika</i>	Samardžija, M.: <i>Srpsko – hrvatski objasnidbeni rječnik</i>
<u>srpska riječ</u>	<u>hrvatska riječ</u>		
Aćim	Joakim	/	Joakim, Jako
administracija*	uprava	/	/
administrovati	upravljati	administrirati	/
adresa*	naslov	/	/
advokat*	odvjetnik	^{1,4} > odvjetnik; budžaklijski advokat – čovjek koji se bespravno bavi odvjetničkim poslovima (+ ^{1,4} advokatica – odvjetnikova žena; u <i>hrv</i> odvjetnica)	/
aerodrom*	uzletište	⁷ > uzletište, zračna luka	/
ajkula	morski pas	morski pas, kučak	morski pas, <i>pren pogr</i> grabljivac, izrabljivač
ajvar	kavijar	⁹ usoljena ikra, kavijar; u <i>hrv</i> samo vrsta salate od patlidžana i paprike	/
Alpi (m.)	Alpe (ž.)	Alpe	/

aljkav (hd)	neuredan, zbrkan	⁴ > nemaran, neuredan; <i>hd</i> šlampav	/
ambasador*	poklisar	/	/
analisanje	analiziranje	analiza, ¹¹ analiziranje > raščlamba, raščlanjivanje	raščlanjivanje, razglobljivanje; analiziranje
anđeo hranitelj	anđeo čuvar	anđeo čuvar	/
apateka	ljekarna	/	/
apoteka*	ljekarna, ljekarnica	^{1,4} > ljekarna	/
aps (hd)	zatvor	¹ zatvor, uze	→ haps (zatvor, uze; pritvor)
apšenik (hd)	zatvorenik	zatvorenik, uhićenik	→ hapšenik (uhićenik, zatvorenik, uznik)
arhiva	arhiv	^{1,9} arhiv, pismohrana; arhiva je u hrv arhivska građa	/
artiljerc*	topnik	topnik, artiljerac	/
avetinjski*	sablasni	^{1,4} sablastan, koji je plod priviđenja	koji se odnosi na → avet(inju) (avet - sablast, utvara; nepromišljena osoba; noćna životinja)
baviti se	boraviti (hrv. zanimati se)	⁸ biti negdje, prebivati, boraviti; zadržavati se, ostati; <i>i u hrv</i> zanimati se čime, raditi nešto	zanimati se čime; boraviti
Bečlija	Bečanin	Bečanin	/
Bečlika	Bečanka	Bečanka	/

bediti	klevetati, potvoriti	ocrnjivati, objeđivati, lažno optuživati	ogovarati, ocrnjivati
berbernica	brijačnica	brijačnica	brijačnica
bespomočno	nemoćno	/	/
bezdana	bezdan	bezdan	/
bezopasan	neopasan	/	/
bilijon*	bilijun	/ (bilion – bilijun, tisuću milijardi)	/ (bilion – bilijun)
bitisati	postojati	³ uginuti, umrijeti; propasti, nestati; proći, minuti	bitisati ¹ – postpjati, živjeti; <i>filoz</i> bivstvovati, egzistirati bitisati ² – nestati, propasti, minuti; umrijeti; uginuti
blagorodstvo	plemenitost, plemstvo	plemička i činovnička titula: Vaše blagorodstvo – Vaša plemenitosti!	→ blagorodnost (plemenit; krotak; otmjen, dostojanstven; visokorodan)
blatnjav	blatan	blatav i blatnjav – blatan	/
bogoraditi	prostiti, zaklinjati	¹ preklinjati, usrdno moliti ponavljajući »boga radi«; prostiti, prosjačiti zazivajući Boga	/
bolovanje	dopust radi bolesti	/	/
borni	bojni	bojni, borbeni	/
branilac*	branitelj, branič	⁴ > branitelj, branič; zaštitnik, pobornik (+ branilja – braniteljica)	/

brijač	britva (hrv. čovjek, koji brije)	^{1,9} britva; aparat za brijanje (žiletom); <i>u hrv</i> čovjek koji brije, brico, frizer	brijač; britvica, žilet
brojati	brojiti	brojiti, brojati brda i doline – govoriti u vjetar, govoriti uzalud; ubrajati se, on se nije brojao u rodbinu – nije se ubrajao u rodbinu; računati se, to se ne broji – to se ne računa	/
bubašvaba	žohar	/	žohar crni
budžet*	proračun	⁷ > proračun (državnih) prihoda i rashoda; kućni budžet > usklađivanje obiteljskih prihoda i rashoda	/
buđelar (hd)	novčarka	lisnica, novčarka; poznavati nešto kao svoj buđelar – poznavati nešto kao svoj džep, izvrsno, dobro poznavati	lisnica, novčanik
bušljika	pora	pora, rupica, šupljina	/
carstvo nebesko	kraljevstvo nebesko	/	/
cediljka	cjedilo	/ (cedilac – cjedilo, cjediljka)	/
celishodan	prikladan, svrsishodan	shodan, prikladan, svrsishodan	svrhovit, svrsishodan
cenovnik	cjenik	cjenik	cjenik
centrala*	središnjica	⁸ ▲ središnjica	/

cepanje	deranje, trganje	⁸ ▲ kalanje, deranje, paranje; cepanje hartije – deranje papira; ostala značenja kao i hrv riječ cijepati	cijepanje: ~ drva; dijeljenje: ~ jezika; razbijanje: ~ atomskog jezgra
cicija (hd)	škrtac	škrtac, škrčina, tvrdica	/
cifra*	brojka	^{1,4} > brojka, znamenka	/
cigura	cikorija	cikorija	/
cinober*	rumenica	⁷ > rumenica	/
cirkular*	okružnica	⁴ > okružnica, raspis, službeno pismo upućeno većem broju osoba o istom predmetu; <i>tehn</i> kružna pila	/
crevo	(gumeno crevo) - cijev	gužnje crevo – guzno crijevo, sukano crevo – tanko crijevo, zadnje crevo – debelo crijevo, zavezana creva – zapletaj crijeva, krčenje creva – kruljenje crijeva; gumeno crevo – gumena cijev	/
crni luk	crveni luk	crveni luk; <i>kuh</i> luk	(crveni) luk
crpaljka	sisaljka	sisaljka, crpka; pumpa	/
crpka	sisaljka	/	/
crvenomrk	crven-kastosmeđ	crvenosmeđ, crven-kastosmeđ	/
cucaljka	njihaljka	/ (cubaljka – njihaljka, ljujačka)	/
cucati	njihati	njihati dijete držeći ga na koljenima	/

cvast	cvat	cvat, inflorescencija, skup cvjetova u obliku grozda, metlike; cvjetanje	cvat
cvetni prah	pelud, polen	pelud, polen (v. ⁴ polen > cvjetni prah, pelud)	/
čađ	čađa	¹ čađa, gar; <i>pren</i> gusta magla (đadina – čađa)	/
čamotinja	usamljenost	/	→ čama (samoća, tjeskoba, tmurno raspoloženje)
čar (ž.)	čar (m.) (hrv. ž. r. samo u pluralu)	čar, čara m; <i>u hrv</i> ženski rod smo u množini: ove čari	/
čas	sat (hrv. minuta, kratko vrijeme)	/	sat (60 minuta)
časovnik	sat, ura	¹ sat, ura; časovnik pomoću zapinjače sa kotvom – sat s kotvenim zaporom	sat (naprava)
čedan	nevin (hrv. skroman)	^{1,9} nevin, koji je bez poroka, neporočan, moralno čist, <i>u hrv</i> skroman, blag	/
čegrst	svađa; oprečnost	svađa, zadjevica	prepirka, mala svađa, svađica
čerek (hd)	komad, četvrt(ina)	^{1,10} > četvrtina čega, četvrt; komad odrezan od čega	četvrtina nečega; četvrtina zaklana janjeta i(li) uopće živinčeta; komad nečega što je raskomadano
čest	gust	⁸ ▲ gust, zbijen; <i>i u hrv</i> učestao	/
četverougao	četverokut	/ (četvorougao – četverokut)	četverokut

čtvorka (cifra)	četrvtica (brojka) (hrv. vrsta plesa)	/	/
čigra (hd)	zvrk	^{1,8} zvrk; kuglica na ruletu; <i>ornit a)</i> golub prevrtač, <i>b)</i> <i>i u hrv</i> <i>Sterna hirundo</i> – galebić (vrsta galeba)	zvrk
činodejstvo	obred	/	celebriranje, vođenje crkvene pobožnosti
čioda	pribadača	^{1,4} igla bez ušice (s glavicom), pribadača; <i>hd</i> špenadl	pribadača, <i>reg</i> bačenka, gumbašnica, špenadla
čitko	čitljivo	¹ čitljivo (kad je riječ o rukopisu, pismu); <i>u hrv</i> kad je riječ o knjizi koja se lako čita	/
član (§)	članak	članak	član; <i>pravn</i> članak: ~ zakona, ~ ustava
članak (u čitanci)*	štivo	/	/
čmavati	drijemati, spavati	^{1,4} > spavati, drijemati	drijemati, drjemuckati; <i>reg</i> tonjkati
čoja	sukno, tkanina, čoha	čoha, sukno	/
čulo (hd)	osjetilo, ćutilo	¹ osjetilo, ćutilo	osjet; osjetilo
časkanje	čavrljanje	⁷ > čavrljanje	/
ćata	pisar	ćato, pisar	pisar, evidentičar; <i>zast</i> upisatelj
ćelica	stanica	umanj od ćelija – ćelijica; mala stanica	/
ćelični	stanični	stanični, ćelična struktura – struktura stanica	<i>anat</i> stanični

ćelija	stanica	<i>biol</i> ▲ stanica, osnovni element biljnog i životinjskog tkiva; <i>i u hrv</i> zatvorska ili redovnička soba	<i>anat</i> stanica; ćelija
ćeliski	stanični	/ (⁸ ćelijski - ▲ stanični, ćelijska opna – stanična ovojnica; <i>i u hrv</i> koji ima veze sa zatvorskom sobom)	/ (ćelijski – stanični; ćelijski)
ćerčica	kćerka	kćerkica	kćerkica, kćerčica
ćerka (hd)	kći	kćerka (ćer – kći)	kćerka
ćilibar (hd)	jantar	^{4,13} > jantar, žuta fosilna smola	jantar
ćopav	šepav	ćopo, šepavac, šantavac	/
ćošak (hd)	ugao, kut	^{1,4} > ugao; kut	/
ćumur (hd)	ugljen	^{1,18} > drveni ugljen; ugljen općenito	/
ćuran	puran	/ (ćurak – puran, tukac; <i>pren</i> budala, glupan, povodljiv čovjek)	puran
ćurka	pura	pura, purica, tuka (ćura – pura, tuka)	<i>zool</i> pura; <i>pren pogr</i> glupača; guska; <i>reg</i> tuka
ćutanje	šutnja, muk, mučanje	¹ šutnja, šućenje	šutnja, muk
ćuvik	brežuljak; vrhunac	⁴ > strm brežuljak, vrh brda, glavica	briježak, glavica; uzvisina
dackal i daskal	učitelj	⁵ daskal – učitelj	<i>zast</i> daskal – učitelj
daskalica	učiteljica	⁵ učiteljica	/

daća	podušje (karmine)	¹ podušje, karmine, gozba u čast mrtvome za pokoj njegove duše; <i>šalj</i> svinjska daća – gozba prilikom kolinja, svinjokolje + daća – dar, sreća, obilje, napredak	blagovanje na pokojnikovu grobu; podušje; karmine
dalekovidost	dalekovidnost	dalekovidnost	/
Dardaneli (m.)	Dardanele (ž.)	/ (Dardanele ž mn – Dardaneli)	/
dati ispit	položiti ispit	položiti ispit	/
daviti se (hd)	utapljati se (hrv. gušiti se, daviti se zalogajem)	⁹ utapati se, topiti se, tonuti; <i>u hrv</i> gušiti se	(daviti – gušiti, <i>razg</i> gnjaviti, <i>dosadivati</i>)
davljenje (hd)	utapljanje	⁹ utapanje; <i>u hrv</i> gušenje	gušenje; <i>razg</i> gnjavljenje
decenija (ž.)	decenij (m.)	decenij m > desetljeće	/
defanziva	defenziva	defenziva > obrana	/
defile*	mimohod	^{1,4} > svečani mimohod, paradni marš	/
dejstven	djelotvoran	djelatan, djelotvoran	djelotvoran; učinkovit
demobilisati	demobilizirati	demobilizirati, otpustiti iz vojnog sastava	/
desetogodišnji	desetgodišnji	/	/
direktor*	ravnatelj	> ravnatelj, direktor vaspitne institucije – ravnatelj odgojnog zavoda, direktor škole – školski ravnatelj (+	/

		direktorka – direktorica > ravnateljica, upraviteljica)	
dopadljiv	mio, drag, simpatičan	⁷ > mio, drag, umilan, privlačan, simpatičan	/
doprinosa	namet	/	/
drhtati , prez. drhtim	drhtati, prez. drhćem	drhtati, drščem	/
druželjubiv	društven	društven, koji je rado u društvu, druževan	/
državni tužilac	državni odvjetnik	/	/
dvojiti	razlikovati (hrv. sumnjati)	⁹ razlikovati, razdvajati; u hrv biti u dvojbi, u nedoumici, sumnjati	/
dvospratnica	dvokatnica	dvokatnica	/ (dvospratan – dvokatan)
džabe (hd)	badava	^{1,13} džaba > ono što je besplatno dano, poklon	vrsta haljetka u gradskoj i seoskoj nošnji (džabaka – povoljno, pristupačno; besplatno)
džak (hd)	vreća	¹ vreća, kupiti mačka u džaku – kupiti mačka u vreći	vreća, reg žaka
džandrljiv	zajedljiv, razdražljiv	¹ čangrizav, svadljiv, zajedljiv, koji mnogo prigovara	čangrizav, srdit, svadljiv
džapati se	prepirati se, svađati se	⁴ otimati se o nešto	/
džbunje	žbunje	žbunje, grmlje	/ (džbun – žbun, grm)
dželat (hd)	krvnik	^{1,4,10} > krvnik	krvnik; <i>pren</i> bešćutnik, bezdušnik; <i>žarg</i> mesar
džeparoš (hd)	džepar	džepar	džepar, džepokradica; <i>žarg</i> džepos, geposlav

džgadija	gamad	/	/
džimrija	škrtac	škrtac	škrtac
džin (hd)	div, orijaš	^{1,2} div, gorostas, orijaš	div, orijaš; <i>pren</i> spretnjaković
dživdžan	vrabac	vrabac	/
đelsamin	jasmin	jasmin	<i>zast</i> jasmin
đeneral	general	<i>zast</i> general	<i>zast</i> general
đenijalnost	genijalnost	⁵ <i>zast</i> genijalnost	/
đida	razmetljivac	<i>zast</i> obješenjak, spadalo, mangup; jakota, junačina, delija (v. ¹³ delija > vojnik u turskoj vojsci; <i>pren</i> junak; zdrava, jedra i naočita osoba)	/
đon (hd)	potplat	/	/
Đorđe	Đuro	Đuro	Juraj, Jure, Đuro
đubre (hd)	gnoj, smeće	⁴ smeće, nečistoća, nečist; ustajali i nagomilani stočni izmet, gnoj; gnoj iz rane; nešto što je slabo, male ili nikakve vrijednosti; ljudski ološ, smeće	gnoj; smeće; <i>pren</i> pokvarenjaštvo, pokvarenost
đubretar	smetlar	smetlar	smetlar; <i>pogr</i> pokvarenjak
đubrište (hd)	smetište, gnojište	¹ smetlište; bunjište, gnojište (v. bunjište – bunište, gnojište; smetlište)	gnojište

đule	tane	kugla, metak, topovsko zrno; uteg na vagi, uteg općenito; gruda	topovsko zrno
đumati	žderati	proždrljivo, pohlepno jesti, žderati	/
đumruk (hd)	carina	¹³ > carina, maltarina; taksa, porez; carinarnica	<i>zast</i> carina, trošarina; carinarnica
đurđevak	đurđica	đurđica	đurđica
efikasan*	uspješan	⁴ > uspješan, djelotvoran	/
ekran	platno (projekciono)	⁷ > <i>zast</i> ¹⁶ zaslon (u vrijeme početaka filma)	/
ekser (hd)	čavao, klinac	¹ čavao, klin	/
elektrisanje	elektriziranje	/	/
Emanuilo	Emanuel	Emanuel	/
Eolo	Eol	/	/
eparhija	dijeceza, biskupija	¹² > <i>pravosl</i> biskupija, dijeceza; <i>pov</i> u Bizantiji pokrajina kojom je upravljao eparh	<i>pravosl</i> crkvena pokrajina podložna → eparhu ~ biskupija; <i>pov</i> područje kojim je zapovijedao → eparh
episkop	biskup	¹² > biskup	biskup
episkopski	biskupski	¹² > biskupski	/
Estonija	Estonska	/	/
etar (gen. etra)	ezet (gen. etera)	eter	/

etarski (etarski talas)	eterni, eterski	eterski	/
etikecija	etiketa	etiketa; strogo utvrđen red i način otmjenog i udvornog društvenog ponašanja; znak, natpis, naljepnica na robi s njezinim imenom i naznačenim svojstvima; neargumentirana optužba kojom se netko kleveće i diskvalificira	/
etnologija*	narodoznanstvo	/	/
evangelije	evanđelje	¹ zast – Evanđelje	/
evangelist	evangelik (hrv. pisac evanđelja, na pr. Marko)	/ (evangelista – evanđelist)	/ (evangelista – evangelik; protestant)
evangelistički	evangelički	evangelički	/
Evbeja	Eubeja	Eubeja, grčki otok u Egejskom moru	/
evnuh	eunuh	eunuh > uškopljenik, uškopljeni nadzornik harema	/
evo ga (otac)	evo (oca)	/	/
fabrika*	tvornica	^{1,4} > tvornica	/
fabrikovanje	pravljenje	fabriciranje > proizvodnja, proizvođenje; <i>pren</i> izmišljanje, pravljenje lažnih vijesti, lažnih optužaba; krivotvorenje	fabriciranje; <i>pren</i> širenje glasina

fah , poštanski	pretinac	⁸ ▲ struka, specijalnost; pretinac, poštanski pretinac; <i>i u hrv</i> glumački, pjevački fah	/
famuluz	školski podvornik	famulus, školski podvornik, poslužitelj; sluga; gojenac, pomoćnik	/
farisej	farizej	farizej, pripadnik bigotne sekte u staroj Judeji; licemjer, prijetvoran čovjek	/
fijoka, fioka	ladica	¹ ladica	ladica, pretinac; <i>pren</i> zatvor, uze
fiks-ideja	fiksna ideja	¹ fiksna ideja, prislina ideja	/
filosofija	filozofija	filozofija	/
finans	financ, financijski stražar	<i>pov</i> financ, porezno-carinski stražar	/
firma*	tvrtka	⁴ > tvrtka; cimer nad vratima trgovine ili gostionice	/
firnajz	firnis	/ (firnajs – firnis, lakni firnajs – pokosni firnis)	/
fizička (sala)	fizikalna (dvorana)	/	/
flaša (hd)	boca, staklenka	^{1,4} > boca, staklenka	/
foka	tuljan	^{1,4} > tuljan, tulanj (<i>zast</i>)	tuljan
formular*	obrazac, uzorak	> obrazac, tiskanica	/
fotelja	fotelj, naslonjač	¹ naslonjač, fotelj	/
Franc Josif	Franjo Josip	/ (Franjo Josif – Franjo Josip, austro-ugarski car)	/
Franja	Franjo	/	/

front (m.)	fronta (ž.)	fronta ž; <i>pov</i> narodni front – pučka fronta, istočni front – istočna fronta	/
furuna (hd)	peć	^{1,13} > peć; <i>pren</i> ima još da pojedeš tri furune hleba – morat ćeš još pojesti mnogo kruha <i>hd</i> (Kikić)	/
gadost	gnusoba, grdoba, gadnost	¹ gnusoba, grdoba	/
garantija	garancija, jamstvo	garancija > jamstvo	jamstvo, garancija; jamstveni list
gasara	plinara	plinara; petrolejka	plinara; petrolejka
gatara	gatalica	⁴ gatalica, bajalica, vračarica	/
Gavrilo (arandel)	Gabrijel	Gabrijel (arhandel)	Gabrijel, Gabro
geaćiti se	prosto se ponašati	prostački se ponašati, ponašati se kao seljačina	vladati se poput → geaka; postajati → geak
geak	prostak	seljak, prostak, neotesanac	seljak; <i>žarg</i> seljo, seljober
genije	genij	genij	/
gigalje	štule	štule, hodulje, štake	hodulje
gimnastička sala	gombaonica	/ (gimnastikovanje zast – gimnasticiranje; ¹⁶ gombanje (<i>zast</i>))	/
gimnazista	gimnazijalac	¹ gimnazijalac	gimnazijalac
glasanje (hd)	glasovanje	/	/

glasnogovornik	zvučnik	⁹ zvučnik; <i>hrv zast</i> čovjek (ili žena) koji govori u tuđe ime	razglas, zvučnik
glavačke	naglavce, strmoglavce	naglavce, strmoglavce	/
gluv	gluh	¹ gluh, gluvlji – gluši, gluva nedjelja – glušnica, gluha nedjelja, peta korizmena nedjelja	gluh
gluvak	gluhak, gluh čovjek, gluhi	¹ gluh čovjek, gluhak	→ gluvać (gluhak)
gluvakinja	gluha, gluha žena	gluhakinja, gluha žena	/ (gluvara – gluha žena)
gojazan (hd)	ugojen, debeo	⁴ > gojan, ugojen, pretio, debeo	/
goličljivost	škakljivost	škakljivost, nadražljivost, draškavost	/
golja	puki siromah, goliš	/	/
gord (hd)	ponosan, ohol	⁴ > ponosan, ohol; uznosit, nepristupačan; napuhnut	/ (gordeljiv – gord, ponosan)
gostoprmljiv	gostoljubiv	gostoljubiv, dočekljiv	
gotovost	pripravnost	⁸ ▲ spremnost, pripravnost, voljnost, bojna gotovost – pripravnost, spremnost za borbu; <i>i u hrv</i> svršenost, dovršenost	završenost, gotovost; <i>vojn</i> pripravnost, spremnost
grguranje	grkljanje	/ (grgorenje – grgljanje)	/
grickati (hd)	griskati	griskati	/
grip (m.)	gripa (ž.)	gripa; prehlada	gripa

grudva	gruda	¹ gruda	gruda
gvožđevit	željezan, gvozden	željezovit	željezovit, koji sadržava željezo
hadžiluk	hodočašće (hrv. samo za muslimane)	¹³ > hodočašće (<i>u hrv</i> samo hodočašće muslimana u Meku)	/
halapljiv (hd)	pohlepan, požudan, proždrljiv	^{1,4} > pohlepan, proždrljiv, lakom, požudan	/
Haldeja	Kaldeja	Kaldeja	/
half*	pomagač	pomagač, central-half – srednji pomagač, half-linija – pomoćni red	/
hartija	papir	¹ papir; isprave; dokumenti; dionice, vrijednosni papiri; <i>množ</i> rukopisi, bilješke	papir
hemija	kemija	kemija, <i>zast</i> ¹⁶ ludžba (Šulek)	kemija, <i>zast</i> lučba
hirurg	kirurg	kirurg	kirurg
hitati , prez. hitam	(hrv. arh. hitjeti) - žuriti se	⁹ hitjeti, žuriti se; <i>u hrv</i> bacati	/
hladnik	sjenica	¹ <i>pokr</i> suncobran; hladionik; <i>i</i> <i>u hrv</i> sjenica	/
hladnjača	hladilo	/	/
hlebar	pekar	pekar	pekar
hlebara	pekara	pekarnica; prodavaonica kruha; prostorija u kojoj stoji kruh	prodavaonica kruha i pekarskih proizvoda; <i>reg</i> vrsta rakije
hor	kor, zbor	kor, zbor	zbor; kor

hranilac	hranitelj	hranitelj	/
hranitelj	čuvar	^{1,9} čuvar; <i>u hrv</i> samo onaj koji hrani	/
hrid (m.)	hrid (ž.)	hrid, hridi ž	/
Hrist	Krist	/ (¹² Hristos – Krist, nadimak Isusov, koji se kasnije spojio s njegovim imenom)	i Hristos – Krist
hrišćanska nauka	vjeronauk	/	/
hrom	krom	krom	krom (Cr)
hroničan	kroničan, kronički	/ (hronički – kroničan; koji se odnosi na kroničku bolest, kroničan; koji se odnosi na kroniku, kronički)	kroničan (+ hronički – kronički; <i>zast</i> povremeni)
humka (ž.)	humak (m.)	humak; grobni humak	/
ibercig*	ogrtač	/ (^{1,4} iberciger > lagani jesenski ili proljetni ogrtač)	/
igra	ples (hrv. u značenju Spiel, jeu)	⁸ ▲ ples, red igara – plesni raspored; <i>i u hrv</i> dječja igra, športska igra	igra: dječja ~; ples; <i>zast</i> svirka
igrač	plesač (hrv. čovjek, koji igra, na pr. na karte)	⁸ ▲ plesač, čovjek koji pleše; <i>i u hrv</i> čovjek koji se igra ili igra neku igru	igrač; plesač; <i>zast</i> svirač
igračica	plesačica (hrv. žena, koja igra, na pr. na karte)	⁸ ▲ plesačica; <i>i u hrv</i> ženska osoba koja sudjeluje u igri	igračica; plesačica; <i>zast</i> sviračica
ikona	sveta slika (hrv. samo za slike u bizantinskom stilu)	^{1,12} > sveta slika; <i>u hrv</i> samo svetačka slika u bizantskom stilu	sakralna slika izgrađena na drvi ili na platnu

imalac (prav.)	posjednik	posjednik	vlasnik; posjednik
imenilac (mat.)	nazivnik	nazivnik, zajednički imenilac – zajednički nazivnik	nazivnik
imperija (ž.)	imperij (m.), carstvo	imperij m, carstvo	/
interes	kamate (hrv. zanimanje)	^{1,8} ▲ kamate, dati novac pod interes – pozajmiti uz kamate, preterani interes – zelenaške, lihvarske kamate; ostala značenja kao i u hrv	/
Isak	Izak	Izak	/
iscepati	poderati (hrv. i drva)	poderati, razderati, podrapati; istrgnuti (list iz knjige), iskinuti	/
iskupiti se	skupiti se	skupiti se, okupiti se, iskupilo se društvo – okupilo se društvo, skupilo se društvo; <i>u</i> <i>hrv</i> iskupiti se za nešto	/
iskušenje	kušnja, napast (n. pr. u očenašu)	⁴ > kušnja, napast („ne uvedi nas u napast“)	/
isporučiti	dostaviti	¹ izručiti, predati, isporučiti pismo – izručiti, predati pismo, isporučiti poručenu robu – dostaviti naručenu robu	/
ispravka (ž.)	ispravak (m.)	ispravak	/
isporban*	iskušan, prokušan	iskušan, prokušan, isprobano sredstvo – prokušano sredstvo	/
istovremeno	istodobno	/ (⁷ istovremen – istodoban)	/

isuviše	odveć, preveć, previše	⁴ > odveć, preveć, previše	/
iščuđavati se	čuditi se	/	/
izdajnik*	izdajica	izdajica	/
izdejstvovati	izraditi, isposlovati	isposlovati, postići, izraditi	ishoditi, isposlovati
izviđač	izvidnik	/	/
izvod	izvadak	izvadak; <i>mat</i> izvodnica; svršetak; krsni list, izvadak iz knjige rođenih	<i>adm</i> izvadak; izvod, izvođenje
izvršenje* (hd)	ovrha	¹ ovrha: provedba sudske presude; provedba općenito	/
jagnječina	janjetina	i ¹ jagnjetina – janjetina	i jagnjetina – janjetina
jastuče	jastuk, jastučić	jastučić, mali jastuk	jastučić, <i>reg</i> jastučak
ječmičak (hd)	jačmen, ječmenac	⁷ > ječmenac	/
jedinjenje (kem.)	spoj	spoj, azotova jedinjenja – dušikovi spojevi	spoj
jednačenje (gram.)	izjednačivanje, asimilacija	⁷ > izjednačavanje, asimilacija (suglasnika)	/
jednačina	jednadžba	jednadžba, jednačina sa dve nepoznate – jednadžba s dvije nepoznanice	<i>mat</i> jednadžba; <i>zast</i> znak jednakosti (=)
jednomišljenik	istomišljenik, pristaša	istomišljenik	/
jednovremeno	istodobno, u isti čas	istodobno, istovremeno, u isti čas	/ (jednovremen – istodoban, istovremen)
Jegejsko more	Egejsko more	Egejsko more (v. jegejski)	Egejsko more

Jelisije (prorok)	Elizej	Elizej (prorok)	/ (Jelisej – Elizej)
jelka	božićno drveće, bor	jela; božićno drveće, bor (o Božiću u Hrv. se kiti bor, a u Srbiji ukrašuje se jelka)	/
jemčevina	jamčevina	jamčevina	/ (jemčiti – jamčiti)
Jeostahova truba (anat.)	Eustahijeva cijev	⁵ Eustahijeva cijev	/
jerarh	hijerarh	¹² svećenik visokog čina: vladika, episkop, arhijerej	pripadnik → jerarhije (episkop, arhiepiskop, patrijarh)
jeretik	heretik	heretik, krivovjerc, krivobožac; <i>hrv arh</i> ¹⁶ zašlac	heretik
Jermenin	Armenac	Armenac (+ Jermenka – Armenka)	i Jeremen – Armenac (+ Jermenka – Armenka)
Jemenska	Armenija	/ (Jermenija – Armenija)	Armenija
jetra (sing. ž.)*	jetra (plur. s.)	jetra, jetara s mn, boli me jetra – bole me jetra, ideš mi na jetru – ideš mi na jetra	/
jezgro (sr.)	jezgra (ž.)	jezgra ž	/
Jugosloven	Jugoslaven	Jugoslaven (+ Jugoslovenka – Jugoslovenka)	/
juvelir	draguljar	draguljar, zlatar koji pravi nakit od zlata i dragulja	/
kačket	kapa	¹ kapa sa štitnikom; <i>hd</i> ¹⁸ šildkapa	/
kafana	krčma; kavana	¹ krčma, gostionica; kavana	/
kaišariti (hd)	lihvariti	lihvariti, zelenašiti, varati	lihvariti, kamatariti

kajmak (hd)	vrhnje, skorup	^{1,4} > vrhnje, skorup	/
kalauz (hd)	otpirač	¹ putovođa, vodič; posrednik u trgovini stokom, mešetar; otpirač, poseban ključ kojim se može otključati svaka brava	1. vodič (na putovanju) 2. univerzalni ključ, ključ „za sve brave“
kaligrafija*	krasopis	⁴ > vještina lijepog pisanja, krasopis	/
kalijum	kalij	kalij i kalijum, kem. element	/
kaluđer	redovnik, fratar	^{1,12} > <i>pravosl</i> monah; redovnik, fratar (i za kat. redove)	pravoslavni redovnik, monah
kaluđerica	redovnica, koludrica, dumna, časna sestra	^{1,12} pravosl. monahinja; redovnica, opatica (i za kat. redove)	redovnica, monahinja
kaljugati se	prljati se, zablattiti se	kaljužati se, blatiti se, valjati se u blatu, u kaljuži	/
kanap	uzica, špaga	uzica, špaga, konopac	konopac
karavan (m.)	karavana (ž.)	¹ karavana ž	/
Kartaginjanin	Kartažanin	Kartažanin (+ Kartaginjanka – Kartažanka)	Kartažanin (+ Kartaginjanka – Kartažanka)
kasa*	blagajna	/	/
kičeljiv	razmetljiv	razmetljiv, tašt, uobražen	tašt, uobražen
Kipar	Cipar	Cipar	Cipar
Kiprijan	Ciprijan	/ (Kipranin i Kipranka – Cipranin i Cipranka)	/ (Kipranin i Kipranka – Cipranin i Cipranka)

kirija (hd)	stanarina (hrv. podvoznina, obavljanje prevoza robe ili ljudi)	^{1,9} stanarina, najamnina, zakupnina; najam zakup, dati sobu pod kiriju – iznajmiti sobu; <i>u hrv</i> podvoznina	/
klasa (u vozu)*	razred (u vlaku)	¹ <i>u zoologiji</i> : klasa životinja – razred životinja; <i>u školi</i> : klasa – razred; <i>u admin</i> : klasa – činovni razred; <i>u vlaku</i> : prva i druga klasa – prvi i drugi razred; društvena klasa – društveni sloj, društveni razred, društveni stalež	/
klatiti se	njihati se	^{1,9} > njihati se, nesigurno hodati, glavinjati; <i>u hrv</i> klatariti se, skitati se, potucati se	/
knjižarnica	knjižara	knjižara, izdavačka knjižara	/
kockar	kartaš	⁸ ▲ kartaš; <i>i u hrv</i> onaj koji se kocka (kockom, novčićima, ruletom)	/
kofer (hd)	kovčeg	^{1,4} kovčeg	/
komanda *	zapovjedništvo	⁴ zapovijed, naredba zapovjednika; zapovjedanje; zapovjedništvo (zgrada i ustanova), komanda grada – zapovjedništvo grada	/
komisija *	povjerenstvo	/	/
kompozitor *	skladatelj	⁷ skladatelj (+ ⁷ kompozitorka – skladateljica)	/
komšija (hd)	susjed	¹⁴ > susjed	/

komšika	susjeda	komšijka i komšinka – susjeda, susjetka	/
konceptovati	koncipirati, sastavljati, slagati	konceptirati, koncipirati	/
korpa (hd)	košara	¹ košara, dobiti korpu – dobiti košaricu, biti odbijen od nekoga	/
krečnjak	vapnenac	vapnenac	vapnenac
kuće (hd)	pašče	¹ pašče, pseto, <i>pren</i> nemati ni kućeta ni paščeta – nemati nigdje nikoga; slepo kuće zool <i>Spalax nonticula</i> – sljepaš	psić, pašče
kujna	kuhinja	¹ kuhinja	kuhinja
kuraž	odvažnost, kuraža	⁴ > smjelost, hrabrost, odvažnost	/
kvarc	kremen	⁷ > bjelutak, kremen; silicij	/
ladnoća	hladnoća	/	/
lagati s ak. („lagao sam ga“)	lagati s dat. („lagao sam mu“)	lagati (nekome konstr. s dativom), lagao sam ga – lagao sam mu	lagati (+ <i>dativ</i>)
larma (hd)	vika, buka	^{1,7} > vika, buka, galama	/
lednik	ledenjak	ledenjak, glečer, Lednici nastaju od snežnika – ledenjaci nastaju od sniježnika (vječnoga snijega)	i ledinac – ledenjak
lekar i lekarka	liječnik i liječnica	liječnik i liječnica	liječnik i liječnica
lenta	vrpca	/	/

lenj	lijen	lijen, ljeniv	lijen
lenjir	ravnalo, redalica	ravnalo, lineal	ravnalo; <i>reg</i> linir, lenjir
lešnik	lješnjak	lješnjak	lijeska (<i>Coryllus avellana</i>); lješnjak
Letonija	Letonska, Lotiška	Latvija, Lotiška	/
licens	licencija	/ (licenc – licenca, licencija, dozvola za korištenje patenta)	/
licitacija*	dražba	/	/
ličiti	sličiti	⁹ nalikovati, biti sličan; <i>u hrv</i> ličiti nešto bojom	/
litija	procesija, ophod	^{1,12} ophod, procesija	procesija; dio svenočnog bdjenja uoči blagdana
livnica	ljevaonica	ljevaonica	ljevaonica
lopta („zemljina lopta“, „volumen lopte“)	kugla	^{1,8} ▲ kugla; kugla zemaljska; biljarska kugla; <i>isto što i u hrvatskomu</i> : lopta za igranje	/
lovđija (hd)	lovac	lovac; ljubitelj lova (+ ¹ lovđijka i ¹ lovkinja – mačka lovetica, mačka koja dobro lovi miševе)	/
loz	srećka	srećka, njegov je loz izišao – njegova je srećka izvučena	srećka
ludak (h. arh.)	luđak	luđak	luđak
ludast	budalast	/	/

ljigav	sluzav	^{1,4} > sluzav, sklizak, gladak; koji nema ponosa, dostojanstva, koji nema karaktera	/
ljiljak (h. arh.)	šišmiš	zool <i>Myotis myotis</i> – šišmiš; netopir; <i>bot</i> jorgovan	/
ljubičica	ljubica	^{1,8} ljubica; <i>u hrv</i> umanj. od ljubica	/
ljubopitljiv	radoznao, znatiželjan	¹ radoznao, znatiželjan	→ ljubopitiv (radoznao)
ljubopitstvo	radoznalost, znatiželja	radoznalost, znatiželja	→ ljubopitljivost (radoznalost, znatiželjnost)
ljuspa	ljuska	ljuska, kora, opna, pokožica	/
ljuspast	ljuskast	/	ljuskast
ljuspatak	otpadak, olupina	otpadak, olupina, lupina; iver	/
ljuspica	ljuščica	ljuskica, ljuščica; pahuljica: sojine ljuspice – sojine pahuljice, osvene ljuspice – zobene pahuljice	ljuščica, ljuskica; pahuljica (osvene ljuspice – zobene pahuljice)
mačor	mačak	^{1,4} > mačak, stari mačak	mačak; <i>žarg</i> kit, laf, frajer; <i>žarg</i> kita
mađija	čarobnjaštvo, magija	magija, čarobnjaštvo; vradžbina, čarolija	magija
mađioničar	čarobnjak, magioničar	magičar, čarobnjak, opsjenar; <i>hd</i> ¹⁸ cuberkinstler	/
magacin	skladište (magazin)	skladište, spremište	/
Magdalina	Magdalena	/	/

mahom	redovito, obično, s reda	/	/
malouman	slabouman	slabouman	/
malter*	žbuka	¹ žbuka; <i>hd</i> ¹⁸ mort	žbuka; mort
mapa	zemljovid	¹ zemljovid, zemljopisna karta, geografska karta; nacrt, tlocrt	/
marama (hd)	rubac	^{1,7} > rubac, ubrus	/
maramica (hd)	rupčić	^{1,7} umanj od marama > rupčić, rupčić za nos	<i>dem</i> mala marama; <i>anat</i> ovojnica: srčana ~, plućna ~, trbušna ~
marš (muz.)*	koračnica	^{1,7} > hod; <i>vojn</i> organizirano kretanje pješadije, pješački hod; koračnica, poputnica	/
maršovati	marširati	marširati	/ (marševati – marširati, stupati)
maslinka	maslina	maslina (plod), „Na tanjiru behu tri maslinke.“ (D. Ćosić)	/ (maslinjak – maslinik)
masna farba	uljena boja	uljena boja, slika od masne farbe – uljena slika, obojati kujnu masnom farbom – obojiti kuhinju uljnom bojom	/
mečji	medvjedi	medvjedi	/
melj	hmelj	hmelj	/
mesojed	mesožder	mesožderan, koji se hrani mesom, mesojede životinjske vrste – mesojedne životinjske vrste	/

mirišljav	mirisav, mirisan	¹ mirisan, mirisav	/
Mirno!	Pozor!	pozor!	/
modifikovati	modificirati	modificirati > prilagoditi, prilagođavati; preinačiti, preinačavati	modificirati, preinačiti, izmijeniti
mogućan	moguć	^{1,9} moguć; <i>u hrv</i> moćan	moguć; sposoban
moreplovac	mornar, pomorac	¹ mornar, pomorac	mornar; pomorac; <i>zast</i> brodar
moreuz	tjesnac	tjesnac; tijesno, uzina	tjesnac, prolaz
mrzi me („mrzi me da radim“)	ne volim	/ (mrzeti – mrzi me – mrsko mi je, ne volim)	/
muljača	tijesak, preša (za grožđe)	/	/
nabavka	nabava	⁴ nabava, dobava; <i>i u hrv</i> ono što je nabavljeno	nabava
načalnik	načelnik	⁵ načelnik ⁷ , predstojnik, poglavar, pročelnik	/
nadežda	nada, ufanje	^{1,5} nada, ufanje	<i>zast</i> – nada
nadležnost	djelokrug, kompetencija	djelokrug, područje djelovanja, kompetencija, na nadležnost – na dalje uređivanje	/
nahođenje	mišljenje, uvjerenje	mišljenje, sud, shvaćanje, uvjerenje	/
naložnica	priležnica	⁴ > priležnica, suložnica; ljubavnica oženjena muškarca; nezakonita žena; milosnica	ljubavnica, priležnica, suložnica; inoča

napad (hd)	napadaj	⁴ > napadaj	/
napolje*	van	^{1,4} > van	/
naredni	idući, sljedeći	/ (¹ naredan – idući, sljedeći; uredan, uređen, doveden u red; spreman)	sljedeći, idući
narudžbina	narudžba	narudžba	narudžba
naslonjača (ž.)	naslonjač (m.)	¹ naslonjač	naslonjač
naspram	prema	⁴ prijed s gen > prema, nasuprot, u parku naspram vrta – u parku nasuprot vrtu; <i>hd</i> prijedlog s lokativom: prema, naspram njemu – prema njemu	/
nasuti	naliti (hrv. za žito, pijesak, kamenje i sl.)	^{1,8} ▲ natočiti, naliti; <i>i u hrv</i> nasuti pijesak	/
naučnik	učenjak (hrv. šegrt)	^{1,9} znanstvenik, učenjak; <i>u hrv</i> učenik u privredi, šegrt	znanstvenik (+ naučnica – znanstvenica)
nebržiživ	nemaran, neuredan	nepažljiv, nemaran; nezabrinut, bezbrižan	/
nehatan (hd)	nemaran	nehajan, nemaran, nepažljiv	nehajan, nemaran, nepomnjev
nerješnost	neodlučnost	neodlučnost, neodlučenost	/
nesravnjiv	neusporediv	^{1,4} neusporediv	neusporediv; nesravnjiv (koji se ne može poravnati)
netrpeljivost	nesnošljivost	^{1,4} > nesnošljivost, netolerantnost	nesnošljivost, netolerancija

nevaspitan	neodgojen	neodgojen	neodgojen
nezajažljiv	nezasitan	⁷ nezasitan	/
novčanik	novčarka	⁴ > novčarka > lisnica	/
obazriv	oprezan, obziran, pažljiv	¹ oprezan; obziran, pažljiv prema nekome	obziran
obdukcija*	razudba	⁴ > razudba; sekcija	/
obediti*	optužiti, potvoriti, klevetati	/	oklevetati
obeležje	obilježje	obilježje	obilježje
oblica (geom.)	valjak	^{1,9} valjak; <i>u hrv</i> kula s oblim svodom; okrugla cjepanica	/
obmanuti, obmanjivati (hd)	prevariti, varati	⁴ > prevariti, zavarati, izigrati, zavesti	/
obrt	okret (hrv. zanat)	⁹ preokret, okret, promjena, obrat; promet (robom); obrtanje novca; <i>u hrv</i> obrtništvo, zanat	obrat, zaokret
obznanjavanje	proglašivanje	/ (⁸ obznanjivanje - ▲ proglašavanje; <i>i u hrv</i> objavljivanje)	/
odežda (sveštenska, crkvena)	odjeća, svečano ruho	¹² svečano ruho, ornat; svećenikova odjeća za bogoslužje, odjeća viših slojeva općenito	<i>pravosl</i> liturgijska odjeća; <i>pov</i> svečano odijelo srednjovjekovnih vladara; <i>zast</i> odjeća, odijelo
oduška (ž.)	odušak (m.)	odušak; otvor za prolaz zraka, za zračenje, ventilaciju	/

		ili rasvjetu; zrak; rupa načinjena na ledu, dobiti oduške – dobiti zraka	
oduzimanje (mat.)	odbijanje	⁸ ▲ odbijanje; suptrakcija	/
odžačar (hd)	dimnjačar	dimnjačar	dimnjačar
oficir*	časnik	^{1,7} > časnik, prvi oficir palube – prvi časnik palube	/
okačiti	objesiti, pričvrstiti	^{1,4} > objesiti, zakvačiti, pričvrstiti, okačiti o klin – objesiti o klin; <i>u hrv</i> dohvatiti, okrznuti	objesiti
olajna repica	uljana repica	uljana repica	/
opklada	oklada	oklada	/
opsenar	varalica, čarobnjak	/ (opsenator – opsjenar, varalica, obmanjivač)	/
opšti	opći, općenit	opći	/
opticaj	promet, kolanje	promet, kolanje, optjecaj	/ (opticanje – optjecanje)
osionost	nasilje, drskost	⁴ > nasilnost, drskost	silovitost, umišljenost; prepotentnost
osmotriti	razgledati	/ (osmotritelj – promatrač, motritelj, pazitelj)	promotriti, izvidjeti
osnov (m.)	osnova (ž.)	¹ osnova ž, na osnovu toga – na osnovi toga	/
osobenost	osobitost	osobitost, posebnost, zasebnost; osebnost	značajka; osobina; posebnost
ostrvljanin	otočanin	¹ otočanin	otočanin

ostrvljanka	otočanka	¹ otočanka	otočanka
otpušiti	otčepiti	^{1,9} odčepiti; <i>u hrv</i> otpuhnuti	otvoriti, odčepiti
overen (prepis)	ovjerovljen	ovjerovljen (prijepis)	/ (overač – ovjervitelj)
paralisati	paralizirati	paralizirati	paralizirati
paroh	župnik	u pravosl. crkvi: župnik, plovnik	župnik; <i>reg</i> parok, plovnik
Pažnja!	Pozor!	pozor	/
pepeljara	pepelnica	⁷ > pepeonik, pepelnjak	/
podešavanje	udešavanje, prilagođivanje	udešavanje, prilagođavanje, prilagodba, podešavanje telesne toplote – prilagođavanje tjelesne topline	/
podoficir*	podčasnik	⁴ > podčasnik, dočasnik	/
podsmevka	poruga	poruga, izrugivanje	/ (podsmevanje – podsmijevanje, podsmjehivanje)
poluprečnik (mat.)	polumjer	polumjer	polumjer, radijus
pomeranje	pomicanje, kretanje	/ (pomeravanje – pomicanje, pomak, premještanje)	pomicanje, pokretanje
poseta (ž.)	posjet (m.)	posjet m	posjet
postupno	postepeno	/ (⁴ postepeno > postupno, malo pomalo)	/ (postepeno – postupno, sukcesivno)
povtorni	opetovni	⁵ <i>zast</i> – opetovni, ponovni, koji se zbiva ili obavlja po drugi put	/

predostrožan	oprezan	oprezan, smotren, koji vodi računa o tome da se osigura od neugodnih događaja; sumnjičav	oprezan
presovati	prešati, tiještiti	prešati, tiještiti	presati, pritiskati; tiještiti, prešati
pretvoran*	licemjerman	licemjerman, neiskren	/
prolećni	proljetni	proljetni, prolećno sunce – proljetno sunce	/
protest*	prosvjed	⁴ > prosvjed	/
publikovati; publikovanje	publicirati, objaviti; publiciranje, objavljivanje	publikovanje –publiciranje > objavljivanje	publikovati – publicirati, objaviti, tiskati
pukovski	pukovnijski	pukovnijski, pukovski lekar – pukovnijski liječnik	/
putir	kalež	^{1,12} u pravosl. crkvi: kalež od drage kovine u kojemu se drži vino i kruh za pričešćivanje	kalež (bogoslužna čaša)
radenica (pčela)	radilica; radnica	pčela radnica, radilica	<i>zast</i> radnica
radiostanica*	radiopostaja	^{1,7} radio-stanica > radiopostaja, radijska postaja	/
rasmatrati	razmatrati	⁵ razmatrati	/
rastur	raspršenje; gubitak	rasip, rastep, kalo, gubitak; raspršenje, raspadanje	kalo, rastep; raspadanje, raspršenje; <i>razg</i> razlaz
rastvor	rastopina, otopina	otopina, rastvor đubriva – otopina gnojiva; rastopina	otopina
ravnokrak (geom.)	istokračan	istokračan, ravnokraki trougao – istokračni trokut	→ ravnostran (istokračan)

razlučavanje	razlučivanje	/	/
razuđenost (geogr.)	razvedenost	razvedenost (obale)	razgranatost; <i>zemlj</i> razvedenost: ~ obale
redakcija*	uredništvo	^{1,7} > uredništvo	/ (redakcioni – urednički, redakcijski)
regrut*	novak	^{1,7} > vojnik-novak	/
ren	hren	hren	hren
rendeisanje (hd)	struganje, ribanje	¹³ blanjanje; ribanje (na ribežu), struganje	/ (rendisanje – ribanje; koranje, otkoravanje (trupaca); blanjanje, struganje; obljublivanje, <i>žarg</i> ševa, ševljenje)
rešenost	odlučnost	odlučnost, odluka, nepokolebljivost, spremnost da se nešto učini	riješenost; odlučnost
rezerva*	pričuva	^{1,4} > pričuva, držati u rezervi – imati u pričuvi	/
riter	vitez	⁷ > vitez	/
roptati (ropćem)	mrmljati, prigovarati	mrmljati, gunđati, negodovati, prigovarati (riječ hroptati u hrv ima drugo značenje)	hroptati
Rumun	Rumunj	Rumunj (+ Rumunka – Rumunjka)	Rumunj (+ Rumunka – Rumunjka)
Rumunija	Rumunjska	Rumunjska	Rumunjska
rumunski	rumunjski	rumunjski	rumunjski
ruvo	ruho	¹ ruho	/

sadejstvo	sudjelovanje	sudjelovanje, suradnja; prisutnost u nečemu, udio u nečemu	sudjelovanje, suradnja
saglasan	sporazuman	² suglasan, sporazuman	/
saobraziti	prilagoditi, uskladiti	prilagoditi, ujednačiti, uskladiti	uskладiti, ujednačiti; <i>kat</i> suobraziti
saopštenje	obavijest	priopćenje, obavijest	priopćenje, obavijest, informacija
sekcija	odsjek	⁷ > odsjek, odsječak	/
sijalica	žarulja	žarulja	žarulja
sirće (hd)	ocat	ocat	/
skraćenica	kratica	⁷ > kratica	/
slediti komu	slijediti koga	/	/
sledovati („sledovati primeru“, „sleđuje mi“)	slijediti (koga); pripadati	ići za nekim, pratiti nekoga; biti na redu; (nešto) dobivati; postupati po ugledu na nekoga; proizlaziti iz čega; <i>bez/</i> pripadati; to mu sleđuje – to mu pripada, to ga ide	<i>zast</i> slijediti; <i>zast</i> ugledati se; <i>vojn</i> preuzimati, (po)dizati opskrbninu
Slovenin	Slaven	Sloven – Slaven (+ Slovenka – Slavenka; Slovenka)	Slovenin (<i>zast</i>) i Sloven – Slaven
snebljivost	neodlučnost, stidljivost	neodlučnost, stidljivost, ustručavanje	/
splav (m.)	splav (ž.)	splav, splavi ž, mn splavi	/
sportista	športaš	športaš i sportaš	športaš, sportaš

srednjevekovni	sredovječni	/	/
staralac	skrbnik, staratelj	skrbnik; staratelj, skrbitelj	→ staratelj (skrbnik; tutor)
stovna	vrč	vrč	/
student*	sveučilištarac	⁷ > sveučilištarac (+ studentkinja – studentica, sveučilištarica)	/
sujeta	taština	² taština, žudnja za slavom i počastima	taština, ispraznost
svo (vreme)	sve, cijelo	/	/
svojeručno	vlastoručno	vlastoručno	vlastoručno
šafolj	kablič	veća drvena posuda s dva uha za nošenje; čabar ¹⁸ škaf	/
šantav	hrom, šepav	⁴ > hrom, šepav	/
šega	ruglo, izrugivanje	/	šala, smijurija
šepuriti se	šepiriti se	šepiriti se	/
šiljbočiti (hd)	stražariti	⁴ > biti na straži, stražariti, stražiti	/
šinter*	živoder	/	/
šišarica	šiška	šiška (okrugla tvorevina na listu, cvijetu ili pupu koja nastaje ubodom mušica šišarica)	/
škriljac (miner.)	škriljevac	škriljevac; tinjac, liskun (naziv za svaki mineral iz skupine silikata koji se može kalati)	/

šlajfna	traka	trak; <i>tisk</i> korekturna šlajfna – korekturna špalta (v. traka – vrpca, trak)	(široka) vrpca; <i>razg</i> novinski stupac; špalta (otisak novinskoga stupca prije prijeloma)
šljam	mulj	mulj, talog; <i>pren</i> ološ, багаža, svjetina (v. bagaza – trupac koji viri iz zemlje, panj)	/
Španac	Španjolac	Španjolac (+ Špankinja – Španjolka)	Španjolac; (španac) <i>pov</i> komunistički sudionik španjolskoga građanskog rata (1936.–1939.) (+ Špankinja – Španjolka)
Španija	Španjolska	Španjolska	Španjolska
šparta	crtā, linija	/	/
šporet	štednjak	štednjak	/
štambilj	žig, pečat	⁴ > žig, pečat	/
štamparija*	tiskara	⁴ > tiskara	/
štrk (hd)	roda	roda	roda; obad, štrkalj
Švajcarac	Švicar(ac)	Švicarac	Švicarac (+ Švajcarka – Švicarka)
Švajcarska	Švicarska	Švicarska	Švicarska, <i>reg</i> Švica
švalja	krojačica, švelja	krojačica, švelja	/
tabak (papira)	arak	¹³ > arak (papira); <i>zast</i> kožar, onaj koji štavi kožu	arak

tačka	točka	točka, tačka gledišta – gledište, stajalište, tačka ključanja – vrelište, tačka mržnjenja – ledište, tačka topljenja – talište, tačka na joti – točka na i	točka; motrište: <i>s moje ~e gledišta</i> ; ledište: ~ <i>mržnjenja</i> ; talište: ~ <i>topljenja</i> ; vrelište: ~ <i>ključanja</i>
tašna	torbica	aktovka, torba, torbica; ¹⁸ geld-tašna – novčanik	ženska torbica; taška
telegram*	brzjav, brzjavka	/ (⁷ telegraf > brzjavni ured)	/
telohranitelj	čuvar (tjelesni)	tjelesni čuvar, osobni čuvar; gorila	/
teori(j)sko (znanje)	teoretsko	/ (teoretički – teorijski)	/
tesač	tesar	tesar; kamenar, klesar	/
tica	ptica	ptica	/
tipik (crkv.)	obrednik, ritual	¹² u pravosl. bogoslužju knjiga koja sadrži raspored bogoslužjenja za pojedine dane; propisi za život u pravoslavnim samostanima	pravilnik bogoslužne godine; propisi za život monaha u manastiru
tobdžija*	topnik	¹³ > topnik	<i>vojn</i> topnik, artiljerac; <i>šport razg</i> topnik, vrstan strijelac
toplotomer	toplomjer	toplomjer, termometar	/
trakulja	trakavica	trakavica	trakavica
trezven*	triježan	⁴ > triježan, trezveno rasuđivanje – triježno rasuđivanje	/

trpeljiv	snošljiv	snošljiv, strpljiv	snošljiv, tolerantan
trućalo	blebetalo, brbljavac	brbljavac, blebetalo	laprdalo, pričljivac
trućati	brbljati	⁹ brbljati, blebetati, govoriti bilo što; <i>u hrv</i> bacati	/
trudoljubiv	radišan, marljiv	⁴ > marljiv, radin, radišan	radin, marljiv, vrijedan
tunjav	blesav, budalast	tupoglav, šupljoglav	/
tužilac (prav.) i tužilja	tužitelj i tužiteljica	⁴ > tužitelj i tužiteljica	/
tvrdičiti*	škrtariti	⁴ > škrtariti	škrtariti, stezati
ubediti	uvjeriti	uvjeriti, on se ne ubeđuje – njega se ne može nagovoriti, uvjeriti (² ubijediti)	uvjeriti
u cilju	s namjerom, za, da	u svrhu	/
ućutkati	ušutkati	ušutkati (nekoga)	ušutkati
ugljenički (oksid, dioksid)	ugljični	ugljični	ugljični
ugodljiv	ljubezan, ugodan	ljubazan, ugodan	/
ugostitelj	gostioničar	⁷ > gostioničar (+ ⁷ ugostiteljka > ugostiteljica, gostioničarka)	/
ujednačenje	izjednačenje	izjednačenje	/
ulivati	ulijevati	ulijevati, ulivati se – ulijevati se	/
u međuvremenu	međutim	/	/

unižavati	ponizivati	ponižavati, ponizivati	ponižavati, vrijeđati
uopštavati	poopćiti, generalizirati	uopćavati	uopćivati
uporediti*	usporediti	⁴ > usporediti, isporučiti, prisposobiti	/
upravnik	upravitelj, ravnatelj	upravitelj, prinudni upravnik – prisilni upravitelj, upravni varoši – gradonačelnik, upravnik pozorišta- intendant, upravnik bolnice – ravnatelj bolnice (+ upravnica – upraviteljica)	upravitelj, ravnatelj, intendant; direktor (+ upravnica – upraviteljica, ravnateljica; direktorica
uprkos	usprkos, unatoč	usprkos, unatoč (nečemu)	/
uredba	pravilnik	/	/
uslov*	uvjet	uvjet	uvjet
uticaj*	utjecaj	utjecaj	utjecaj
utolegnuće	spuštanje	uleknuće	/
uverenje (admin.)	potvrda, svjedodžba	potvrda, svjedodžba; <i>u hrv</i> uvjerenje = uvjerenost u nešto	uvjerenje; <i>adm</i> potvrda: <i>lekarsko</i> ~
uvobolja	uhobolja	uhobolja	/
uzište	zatvor, uze	/	/
vajar	kipar	kipar	kipar, skulptor
variti	probavljati (hrv. kuhati)	⁸ ▲ probavljati; <i>i u hrv</i> kuhati	kuhati, variti; variti, zavarivati; probavljati

varljiv	varav	varav, varljiva nada – varava nada	/
vasceli	čitav, cjelokupan, svekolik	čitav, sav, cjelokupan, svekolik, vasceli dan – cijeli dan	sav, cijeli, čitav
vaspitač	odgojitelj, prefekt	odgojitelj	odgojitelj
vaspitačica	odgojiteljica, prefekta	odgojiteljica	odgojiteljica
vaspitati	odgajati	odgojiti, odgajati	odgojiti/odgajati
vašar (hd)	sajam, pazar	⁴ > sajam; <i>pren</i> gužva, zbrka, metež	/
Vavilon	Babilon	Babilon	Babilon; Babilonija
večitost	vječnost	vječnost	/
Velika Gospođa	Velika Gospa	Velika Gospa, kršćanski blagdan	Velika Gospa (blagdan)
velikolepan	krasan, divan	veleban, veličanstven, predivan	/
veran (prepis)*	točan	<i>u množini</i> : verni – vjernici	/
veridba	zaruke	zaruke, zaručivanje	zaruke
verovatan	vjerojatan	vjerojatan	vjerojatan
vežbalac (gimnastički)	vježbač	vježbač (gimnastičar)	/
vijor	vihor	vihor	/
vispren	okretan, spretan	² koji dobro zapaža, oštrouman, pronicav, iskričav, bistar; spretan, snalažljiv	mudar, razborit, oštrouman; plemenit, uzvišen

Vizant	Bizant	Bizant, Istočno Rimsko Carstvo; Carigrad	/
Vizantija	v. Vizant	Bizantija	Bizant
voljno	slobodno, odmor!	Slobodno! Odmor!	/
vožd	vođa	vođa kakvog pokreta u Srbiji; <i>pov</i> titula Karađorđa, vođe srpskog ustanka protiv Turaka	vladarska titula u Srbiji poznata od srednjega vijeka; službena titula Karađorđa (1768.–1817.); službena titula Miloša Obrenovića (1780.–1860.); <i>zast</i> vođa
vrloća	odlika, vrlina	/	/
vršilac	vršitelj	⁸ ▲ vršitelj, čovjek koji obavlja neki posao; <i>i u hrv</i> mlatac	/
vrtar	vrtlar, vrtljar	vrtlar	vrtlar
zabazdeti	zasmrdjeti	/	/
zabeleška	bilješka	bilješka, zabilješka, pribilješka	bilješka, pribilješka, zabilješka; notica
zaceptiti	zadrhtati	/ (zacepteti – zadrhtati, zatresti se, zacepteti kao prut na vodi – zadrhtati kao šiba na vodi)	/
zagrevati („sunce zagreva zemlju“)	grijati	grijati, zagrijavati	zagrijavati, grijati
zamađijati	začarati	opčiniti, začarati	opčiniti, očarati, začarati

zamoriti se	umoriti se, izmoriti se	umoriti se, izmoriti se	/
zanadžija (hd)	zanatlija, obrtnik	obrnik, zanatlija	/ (zanatlija – obrtnik)
zapušiti	začepiti (hrv. početi pušiti)	začepiti, zatvoriti, zapušiti usta nekome – začepiti (zatvoriti) usta nekome	začepiti
zasenuće	zasljepljenje	zasljepljenje	/
zastati	zateći (hrv. na čas stati)	zateći; dolazeći otkuda naći koga ili što; <i>u hrv</i> načas stati	/
zatoka (geogr.)	zaljev, zaton	zaljev, zaton, draga, uvala	/
zaušnjaci (med.)	zaušnjaci	zaušnjaci, zahlipci, mumps; <i>parotitis</i>	/
zaves (m.)	zavjesa, zastor	zavjesa, zastor	vrsta duga ručnika vezana na krajevima (zavesa – zastor)
zavodilac	zavodnik	zavodnik, zavoditelj; uvoditelj	/
zavođač i zavodačica	zavodnik i zavodnica	v. zavodilac i zavodnica	/
zbir	zbroj	zbroj	zbroj
zbrinuti	opskrbiti	⁹ opskrbiti; <i>u hrv</i> pobrinuti se za nekoga	/
zemljotres	potres	potres	potres
zgarište	garište	/	/
zgomilavati	gomilati	nagomilavati	/
zjap	zijev	zijev	/

zuckati	šaputati	⁴ > šaputati, zucka se po gradu – šapuće se po gradu, priča se po gradu	/
zvanično	službeno	² službeno	službeno; formalno, oficijelno
zvocanje	cvokotanje	cvokotanje, ceketanje; grđenje, brbljanje	/
zvukonoša (fiz.)	vodič zvuka	vodič zvuka	/
žandar*	oružnik	⁴ > oružnik	/
žao me je	žao mi je	/	/
žeđ*	žeđa	⁴ > žeđa, žeđe ž	/
želatin	želatina	želatina ž	/ (želatinski sunder – želatinska spužva)
ženar	ženskar	ženskar	/
žiška (kem.)	plamenik	plamenik, žižak	iskra, iskrica; žižak, plamenik
živina	živad	živad, perad; <i>zast</i> rak (bolest); <i>zast</i> mnoštvo ljudi; <i>u hrv</i> životinja	/
živopisan	slikovit	slikovit	slikovit
živostan	živahan	živahan	/
žiža (fiz.)	žarište	žarište, fokus; kandilo; središte, centar	žarište; središte; kandilo
žuljajiv	žuljevit, žuljast	/	/
žuta mrlja (anat.)	žuta pjega	žuta pjega	/

U tablici smo usporedili ukupno 600 leksema. Promatrajući tablicu i odnos Brodnjakova i Samardžijina razlikovnika prema Guberina-Krstićevu možemo uočiti da u tome odnosu Brodnjakov *Razlikovni rječnik* donosi znatno više primjera nego Samardžijin. To je i razumljivo s obzirom na to da im ni korpus ni metodologija kod prikupljanja građe nisu bili isti, pa ni ne donose jednake primjere. Moramo uzeti u obzir i to da građu nisu prikupljali ni u istome vremenskom razdoblju, a kako se jezik s vremenom mijenja, tako dolazi do promjena i u rječnicima. Od primjera koje donose možemo vidjeti da se velik broj hrvatskih razlikovnih opreka prema srpskoj riječi kod sva tri rječnika djelomično ili u potpunosti podudara. No, ima i nekih razlika.

Pogledajmo u tablici Brodnjakove brojčane simbole. Možemo uočiti da najviše donosi brojeve jedan, četiri i sedam, a kod nekih leksema brojevi jedan i četiri dolaze i zajedno. Iz slike 3 možemo vidjeti da lekseme uz koje stoji broj jedan Brodnjak ne smatra isključivo srpskima, nego da te riječi možemo naći i kod starijih hrvatskih pisaca, samo su one tipičnije za srpski nego za hrvatski jezik. Slično je i s brojem četiri. Takvi su leksemi također tipičniji za srpski jezik, ali su u uporabi i u hrvatskome jeziku, dok za lekseme uz broj sedam navodi da je također riječ i o srpskoj i o hrvatskoj riječi, samo da u hrvatskome jeziku postoji i druga stilski neobilježena riječ. O tome govori i znak > koji dolazi tamo gdje riječ navedena ispred njega spada (i) u hrvatski jezik, a o njezinu odnosu prema srpskome i položaju u hrvatskome jeziku pobliže govore brojčani simboli navedeni u tome primjeru. Tako u tablici imamo od popisanih 600 leksema čak 103 leksema uz koje stoji broj jedan, 64 leksema gdje dolazi broj četiri te 28 leksema gdje dolazi broj sedam. Znači da od popisanih primjera Brodnjak najmanje 17 % njih ne smatra srbizmima, nego da su to riječi koje se koriste i u hrvatskome jeziku, a u kojemu postoji bolja zamjena za njih. Zanimljivo je da su to uglavnom leksemi kod kojih Guberina i Krstić donose zvjezdicu (*) koja znači isto što i Brodnjakovi brojčani simboli, dok Samardžija uopće ne popisuje takve lekseme. Neki od primjera su: **aerodrom, budžet, cifra, ćaskanje, direktor, efikasan, firma, iskušanje, izdajnik, kaligrafija, licitacija, obdukcija, podoficir, rezerva, student, telegram, ugostitelj, žandar** i sl.

Zanimljivi su i brojčani simboli osam i devet. Leksem uz koji stoji broj osam riječ je koja u srpskome ima navedeno značenje koje u hrvatskome nema, dok su ostala značenja i u srpskome i u hrvatskome ista ili u hrvatskome postoji i značenje kojega u srpskome nema, dok oznaka *i u hrv* znači da riječ ima i u srpskome i u hrvatskome isto

(navedeno) značenje, a u takvim primjerima uvijek dolazi oznaka ▲, npr. **kockar** – ▲ kartaš; *i u hrv* onaj koji se kocka (kockom, novčićima, ruletom). Broj devet dolazi kod onih riječi koje u srpskome imaju jedno značenje, a u hrvatskome drugo, npr. **obrt** – preokret, okret, promjena, obrat; promet (robom); obrtanje novca; *u hrv* obrtništvo, zanat. Na jednak način i Guberina i Krstić za takve primjere donose razlikovnu opreku u svojem *Rječniku – okret*, hrv. *zanat*, dok Samardžija donosi samo *obrat*, *zaokret*.

Iz tablice možemo uočiti neke primjere kod kojih autori nisu usuglašeni. Tako Guberina i Krstić leksem **Dardaneli** (muški rod) smatraju srbizmom te za hrvatsku razlikovnu opreku nude **Dardanele** (ženski rod), dok je za Brodnjaka leksem **Dardanele** (ženski rod) srbizam, a **Dardaneli** (muški rod) hrvatska riječ. Isto je i s leksemom **postupno**. Guberina i Krstić ju smatraju srpskom riječju te za hrvatsku riječ nude **postepeno**, dok je za Brodnjaka i Samardžiju **postepeno** srpska riječ, a **postupno** hrvatska riječ. Za srbizam **ćerka** Guberina i Krstić nude kao hrvatsku riječ **kći**, dok Brodnjak i Samardžija nude **kćerka**, a znamo da je u hrvatskome standardnom jeziku **kći** jedini ispravan oblik u nominativu jednine, a **kćer** dolazi u akuzativu. Brodnjak još donosi leksem **ćer** za koji onda kao razlikovnu opreku navodi oblik **kći**. Nesvršeni oblik prezenta glagola *drhtati* u srpskome jeziku glasi oblik **drhtim**, a Guberina i Krstić kao razlikovnu opreku tom leksemu donose oblik **drhćem**, dok Brodnjak donosi oblik **dršćem**, a taj je oblik jedini ispravan u hrvatskome standardnom jeziku. Slično je i s pridjevom **naredni**. Guberina i Krstić za taj leksem nude oblik **slijedeći**, dok Brodnjak i Samardžija nude oblik **sljedeći**, a znamo da **slijedeći** i **sljedeći** nemaju isto značenje. Za srbizam **šlafna** Samardžija je donio oblik **vrpca**, Brodnjak oblik **trak**, a Guberina i Krstić oblik **traka**. **Traka** je za Brodnjaka srbizam za koji donosi razlikovnu opreku **vrpca** ili **trak**. Leksem **staralac** Guberina i Krstić te Brodnjak smatraju srpskom riječju te donose kao zamjenu **skrbnik**, **staratelj**, dok za Samardžiju **staratelj** nije hrvatska riječ te nudi riječ **skrbnik**. Isto je i s leksemom **zanadžija**. Za taj leksem Guberina i Krstić te Brodnjak nude kao zamjenu oblik **zanatlija** ili **obrtnik**, dok je **zanatlija** za Samardžiju srbizam te po njemu jedino u obzir dolazi oblik **obrtnik**.

Zanimljivo je i kako Samardžija te Guberina i Krstić daju prednost onim glagolima i glagolskim imenicama koje završavaju na **-ivati**, dok Brodnjak daje prednost onim oblicima na **-avati**. Tako za leksem **uopštavati** Brodnjak navodi razlikovnu opreku **uopćavati**, dok Samardžija navodi **uopćivati**. Guberina i Krstić za

taj leksem navode razlikovnu opreku **poopćiti**. Za leksem **jednačenje** Brodnjak navodi **izjednačavanje**, a Guberina i Krstić **izjednačivanje**. Isto je i s leksemom **obznanjavanje** – Brodnjak nudi **proглаšavanje**, a Guberina i Krstić **proглаšivanje**. Za **podešavanje** Brodnjak navodi **prilagođavanje**, a Guberina i Krstić **prilagođivanje**.

Pogledajmo i primjer gdje Guberina i Krstić provode glasovnu promjenu jednačenja suglasnika po zvučnosti, iako ju ne bi trebali provoditi. Radi se o srbizmu **otpušiti** za koji Guberina i Krstić donose razlikovnu opreku **otčepiti** gdje se glasovna promjena jednačenja suglasnika po zvučnosti ne provodi jer se radi o iznimci. To su prepoznali Brodnjak i Samardžija koji donose razlikovnu opreku **odčepiti**. Imamo i leksem **zastati** za koji Guberina i Krstić kao hrvatsku razlikovnu opreku navode **zateći**, a da **zastati** u hrvatskome jeziku ima značenje u smislu **na čas stati**. Brodnjak također kao razlikovnu opreku leksemu **zastati** navodi **zateći**, no navodi da u hrvatskome **zastati** ima značenje **načas stati**. Ovdje možemo primijetiti razliku u pisanju sastavljenoga i nesastavljenoga pisanja riječi **na čas** – **načas**. Možemo primijetiti i da Guberina i Krstić u svojem *Rječniku* srbizmom smatraju leksem **radiostanica** za koji navode razlikovnu opreku **radiopostaja**, dok Brodnjak navedeni primjer piše sa spojnicom. Tako bilježi **radio-stanica**, a nudi bolje oblike: **radio-postaja** ili **radijska postaja**. Možemo uočiti i razliku kod leksema **hemija**. Brodnjak za taj srbizam navodi hrvatsku riječ **kemija** te zastarjelicu **ludžba**, dok Samardžija uz **kemiju** bilježi zastarjelicu **lučba**. Dakle možemo primijetiti odnos **ludžba** – **lučba**.

Ono što možemo uočiti kod Brodnjakova *Rječnika* je to da neke lekseme koje objašnjava, objašnjava ih riječima koje ranije ili kasnije označava kao srpske. Na primjer za leksem **đubrište** nudi razlikovnu opreku **smetlište**; **bunjište**, **gnojište**. Dakle za konotativno značenje navodi riječ **bunjište**, a taj leksem već ranije navodi kao srbizam te za njega nudi razlikovnu opreku **bunište**, **gnojište**; **smetlište**. Izdvojit ćemo još jedan takav primjer, leksem **šljam**. Za taj leksem Brodnjak navodi razlikovnu opreku **mulj**, **talog**; **pren ološ**, **bagaža**, **svetina**. Ovdje **bagažu** smješta pod hrvatsku riječ, a ranije ju u *Rječniku* smatra srbizmom gdje donosi da je to **trupac koji viri iz zemlje**, **panj**.

Posebno je zanimljivo proučavati mocijske parnjake i njihove razlikovne opreke. Iz tablice možemo vidjeti da su najdosljedniji u donošenju takvih primjera, uz pokoji

propust, Samardžijin i Brodnjakov *Rječnik*, dok Guberina i Krstić nisu baš obraćali pozornost na to. Kod Guberine i Krstića možemo naići na mocijske parnjake (i njihove razlikovne opreke) kao što su **Bečlija** i **Bečlika** – **Bečanin** i **Bečanka**, **ćuran** i **ćurka** – **puran** i **pura**, **dackal/daskal** i **daskalica** – **učitelj** i **učiteljica**, **kaluđer** i **kaluđerica** – **redovnik** i **redovnica**, **komšija** i **komšika** – **susjed** i **susjeda**, **lekar** i **lekarka** – **liječnik** i **liječnica**, **vaspitač** i **vaspitačica** – **odgojitelj** i **odgojiteljica** i sl., ali nisu zabilježili mocijski parnjak za npr. **advokat** – **odvjetnik**, **branilac** – **branitelj**, **direktor** – **ravnatelj**, **hirurg** – **kirurg**, **Jugosloven** – **Jugoslaven**, **Kartaginjanin** – **Kartažanin**, **kompozitor** – **skladatelj**, **naučnik** – **učenjak** (hrv. **šegrt**), **Rumun** – **Rumunj**, **Španac** – **Španjolac**, **Švajcarac** – **Švicarac**, **švalja** – **krojačica** itd. Brodnjak je popisao sve spomenute lekseme, a mocijske parnjake ne donosi kod razlikovnih opreka **naučnik** – **znanstvenik** (hrv. **šegrt**), **Švajcarac** – **Švicarac**, **švalja** – **krojačica** te **hirurg** – **kirurg**. Slično je i kod Samardžije, samo što on u svojem *Rječniku* ne donosi sve spomenute lekseme, ali uglavnom popisuje mocijske parnjake. Od spomenutih primjera nema ih jedino kod imenica **daskal** – **učitelj** i **hirurg** – **kirurg**, ali zato jedini donosi mocijski parnjak **naučnik** i **naučnica** – **znanstvenik** i **znanstvenica**. Kao i Brodnjak, popisuje i mocijske parnjake za **Kartaginjanin** i **Kartaginjanka** – **Kartažanin** i **Kartažanka**, **Rumun** i **Rumunka** – **Rumunj** i **Rumunjka**, **Španac** i **Špankinja** – **Španjolac** i **Španjolka** i sl.

Zanimljivo je kako Guberina-Krstićev i Brodnjakov razlikovnik donose razlikovne opreke za mocijske parnjake **gluvak**, **gluvkinja** te **igrač**, **igračica**. Guberina i Krstić za imenicu **gluvak** donose hrvatsku razlikovnu opreku **gluhak**, **gluh čovjek**, **gluhi**, a za imenicu **gluvakinja** – **gluha**, **gluha žena**. Brodnjak za leksem **gluvak** spominje da je to **gluh čovjek**, **gluhak**, a za leksem **gluvakinja** – **gluhakinja**, **gluha žena**. Takvim bismo dodatnim opisivanjem mogli zaključiti da ženu ne smatraju čovjekom. Slično je i kod mocijskog parnjaka **igrač**, **igračica**. Guberina i Krstić za **igrača** kao razlikovnu opreku donose da je to **plesač** pa dodatno pojašnjavaju da je u hrvatskome jeziku to **čovjek koji igra, npr. na karte**, a za **igračicu** da je to **plesačica**, a u hrvatskome znači **žena koja igra, npr. na karte**. Brodnjak za leksem **igrač** daje razlikovnu opreku **plesač**, **čovjek koji pleše** (u hrv. **čovjek koji se igra ili igra neku igru**), dok za **igračicu** donosi da je riječ o **plesačici** (u hrv. **ženska osoba koja sudjeluje u igri**). Opet možemo uočiti da muški rod opisuju čovjekom, dok kod ženskoga roda izostavljaju imenicu čovjek i mijenjaju ju u žena ili ženska osoba. Treba biti oprezan kod takvoga opisivanja, a jedini je o tome mislio Samardžija koji dobro donosi

razlikovne opreke za te primjere: **gluvak** i **gluvara** – **gluhak** i **gluha žena**, **igrač** i **igračica** – **igrač**, **plesač**, **svirač** i **igračica**, **plesačica**, **sviračica**.

8. ZAKLJUČAK

Kroz razvojnu povijest, a naročito kroz 20. stoljeće hrvatski je jezik prolazio kroz različite faze razvoja, često pod utjecajem društvenih i političkih promjena, što je rezultiralo njegovim kontinuiranim oblikovanjem i definiranjem. Daljnjim istraživanjima i promišljanjima mogu se produbiti spoznaje o njegovim lingvističkim aspektima, pridonoseći tako bogatstvu i raznolikosti jezičnoga naslijeđa ovoga područja. U provedenome su istraživanju osim leksičkih razlika primijećene i razlike u pravopisu, posebno kada je riječ o riječima koje su pod utjecajem različitih pravopisnih standarda ili promjena u jezičnome standardu tijekom vremena.

Iako su u nekim segmentima manjkavi, ipak nam proučavanje razlikovnih rječnika hrvatskoga i srpskoga jezika otvara dublje uvide u njihove specifičnosti i nijanse, naglašavajući kako su ti jezici, iako povezani dijalektalno, u svojim standardnim formama različito oblikovani kroz povijesne, političke i društveno-kulturne okolnosti. Njihova nam analiza i usporedba pruža uvid u bogatstvo jezičnih varijacija unutar ovoga lingvističkoga područja te potiče na razumijevanje njihove jedinstvenosti i raznolikosti. Uvodeći u raspravu pitanja jezične identitete i standardizacije, istraživanje razlikovnih rječnika postavlja temelje za daljnje promišljanje o jezičnoj politici i kulturi u cjelokupnoj regiji. Iako su rječnici neizostavan alat za proučavanje i usvajanje jezika, važno ih je koristiti s kritičkim razmišljanjem i svjesnošću o njihovim ograničenjima. Nijedan rječnik ne može potpuno obuhvatiti sve aspekte jezika pa je stoga važno koristiti više izvora i pristupa za što cjelovitije razumijevanje pojedinih jezika.

Među istraživanim razlikovnim rječnicima postoje neke razlike, no oni su ipak dobrim dijelom usuglašeni. Za kraj moramo napomenuti da istraživani razlikovni rječnici dokazuju da se srednjojužnoslavenski jezici trebaju proučavati i da između njih postoje znatne razlike. Zbog drugačijega društveno-političkoga statusa današnjice, takvi se rječnici više nemaju potrebu pisati, no ostali su važan resurs za očuvanje, proučavanje i razumijevanje navedenih jezika i njihovih sličnosti i razlika.

9. LITERATURA

1. Aranđelović, Dragoljub: *Povodom jedne knjige*, Pravda, XXXVI., br. 12959., 1940.
2. Babić, Stjepan: *Spasonosna knjiga*, u: Selak, Ante (ur.): *Taj hrvatski*, Školske novine, Zagreb, 1992., str. 162 – 165.
3. Babić, Stjepan: *O Brodnjakovu rječniku sa slabije strane*, u: Selak, Ante (ur.): *Taj hrvatski*, Školske novine, Zagreb, 1992., str. 239 – 243.
4. Babić, Stjepan: *Hrvanja hrvatskoga*, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
5. Badurina, Lada: *O sličnostima i razlikama*, Fluminensia, Vol. 3, No. 1-2, 1991., str. 223 – 225.
6. Badurina, Lada: *Standardizacija ili restandardizacija hrvatskoga jezika u 90-im godinama 20. stoljeća*, u: Vuković, Tvrtko (ur.): *Jezične, književne i kulturne politike*, Zagrebačka slavistička škola, Zagreb, 2015., str. 57 – 76.
7. Baraban, Borko: *Jezično kultiviranje hrvatskoga jezika i jezično savjetništvo u 20. stoljeću*, u: Bičanić, Ante (ur.): *Povijest hrvatskoga jezika*, 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio, Croatica, Zagreb, 2018.
8. Bičanić, Ante i dr.: *Pregled povijesti, gramatike i pravopisa hrvatskoga jezika*, Croatica, Zagreb, 2013.
9. Bošković, Radosav: *O leksičkoj i stilskoj diferencijaciji srpskoga i hrvatskoga književnog jezika*, u: *Odabrani članci i rasprave*, Titograd, 1978., str. 45 – 48. [= *Naš jezik*, V., 1935., str. 277 – 282.]
10. Brodnjak, Vladimir: *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*, Školske novine, Zagreb, 1991.
11. Brodnjak, Vladimir: *Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika*, Školske novine – Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1992.
12. Brodnjak, Vladimir: *Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika*, <https://shop.skolskaknjiga.hr/rjecnik-razlika-između-hrvatskoga-i-srpskoga-jezika.html> (pristupljeno 15. siječnja 2024.)
13. Brozović, Dalibor: *Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
14. Brozović, Dalibor: *Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2008.

15. Frančić, Anđela, Hudeček, Lana, Mihaljević, Milica: *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006.
16. Gršković, Jerko: *Razlika između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, *Novosti*, XXXV., br. 22., 1941., str. 16 – 17.
17. Guberina, Petar, Krstić, Kruno: *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb, 1940.
18. Jonke, Ljudevit: *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.
19. Jozić, Željko i dr.: *Hrvatski pravopis*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2013.
20. Kapović, Mate: *Čiji je jezik?*, Algoritam, Zagreb, 2011.
21. Kordić, Snježana: *Jezik i nacionalizam*, Durieux, 2010.
22. Kovačić, Mislav: *Kako objasniti objasnidbenik?*, *Suvremena lingvistika*, Vol. 42, No. 81, 2016., str. 117 – 124.
23. Krstić, Kruno: *Razlike između hrvatskoga i srpskoga jezika*, *Jutarnji list*, XXX., br. 10441., 1941., str. 18 – 19.
24. Maretić, Tomo: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, <http://ihj.hr/iz-povijesti/tomislav-tomo-maretic-gramatika-i-stilistika-hrvatskoga-ili-srpskoga-knjizevnog-jezika/41/> (pristupljeno 13. srpnja 2023.)
25. Marković, Ivan: *Važniji hrvatski rječnici*, <https://zagrebacka-slavistica-skola.com/article.php?id=1794&naslov=vazniji-hrvatski-rjecnici> (pristupljeno 25. kolovoza 2023.)
26. Matasović, Ranko: *Uvod u poredbenu lingvistiku*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.
27. Mićanović, Krešimir: *Leksičke razlike i Benešićeva gramatika*, u: Selak, Ante (ur.): *Dani Julija Benešića*, Pergamena – Muzej grada Iloka, Zagreb, 2004., str. 113 – 119.
28. Mićanović, Krešimir: *Standardni jezik i razgraničavanje jezika*, *Fluminensia*, Vol. 16, No. 1-2, 2004., str. 95 – 104.
29. Moguš, Milan: *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2009.
30. Peti, Mirko: *Nerazlikovnost razlika*, *Časopis instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 20, No. 1, 1994., str. 245 – 272.

31. Peti, Mirko: *Razlikovni rječnici*, u: Hekman, Jelena (ur.): *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, Matica hrvatska, Zagreb, 2006., str. 507 – 530.
32. Peti-Stantić, Anita, Langston, Keith: *Hrvatsko jezično pitanje danas. Identiteti i ideologije*, Srednja Europa, Zagreb, 2013.
33. Petrović, Bernardina: *Hrvatski dvojezični i višejezični rječnici u 20. stoljeću*, u: Bičanić, Ante (ur.): *Povijest hrvatskoga jezika*, 6. knjiga: 20. stoljeće – drugi dio, Croatica, Zagreb, 2019.
34. Pintarić, Neda: *Benešićeva hrvatska gramatika za Poljake*, u: Selak, Ante (ur.): *Dani Julija Benešića*, Pergamena – Muzej grada Iloka, Zagreb, 2004., str. 105 – 112.
35. Pranjković, Ivo: *Kronika hrvatskoga jezikoslovlja*, Matica hrvatska, Zagreb, 1993.
36. Pranjković, Ivo: *Sučeljavanja*, Disput, Zagreb, 2008.
37. Pranjković, Ivo: *Hrvatski jezik od godine 1945. do kraja 20. stoljeća*, u: Bičanić, Ante (ur.): *Povijest hrvatskoga jezika*, 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio, Croatica, Zagreb, 2018.
38. Protuđer, Ilija: *Povijesni kronološki pregled hrvatskih jezičnih savjetnika (od početka) 1904. do 2004.*, <https://www.matica.hr/kolo/296/povijesni-kronoloski-pregled-hrvatskih-jezicnih-savjetnika-od-pocetka-1904-do-2004-20260/> (pristupljeno 25. kolovoza 2023.)
39. Rišner, Vlasta: *Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću*, u: Hekman, Jelena (ur.): *Hrvatski jezik u XX. stoljeću* (zbornik radova), Matica hrvatska, Zagreb, 2006., str. 367 – 393.
40. Samardžija, Marko: *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1993.
41. Samardžija, Marko: *Leksikologija s poviješću hrvatskoga jezika u XX. stoljeću*, udžbenik za 4. razred gimnazije, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
42. Samardžija, Marko: *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2004.
43. Samardžija, Marko: *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. – 1941.)*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
44. Samardžija, Marko: *Srpsko – hrvatski objasnidbeni rječnik*, Matica hrvatska, Zagreb, 2015.

45. Samardžija, Marko: *Hrvatski jezik od početka 20. stoljeća do godine 1945*, u: Bičanić, Ante (ur.): *Povijest hrvatskoga jezika*, 5. knjiga: 20. stoljeće – prvi dio, Croatica, Zagreb, 2018.
46. Samardžija, Marko: *Očekivao sam kvalificiranije napadače*, <https://www.matica.hr/vijenac/569%20-%20570/ocekivao-sam-kvalificiranije-napadace-25158/> (pristupljeno 23. siječnja 2024.)
47. Savić, Jadranka, Savić, Lidija: *Razlikovni rječnici u hrvatskoj jezičnoj praksi*, u: *Književna revija*, Matica hrvatska, Osijek, 1996., str. 34 – 41.
48. Simeon, Rikard: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I, A – O*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
49. Simeon, Rikard: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva II, P – Ž*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
50. Škavić, Josip: *Marginalije uz knjigu 'Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika'*, *Nastavnički pokret*, I., br. 7 – 8., 1940., str. 12 – 15.
51. Tafra, Branka: *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012.
52. Ursić, Ivo: *Razlika između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, *Hrvatski glas*, I., br. 25., 1941. str. 13 – 14.
53. Znika, Marija: *Pouzdanu djelo o hrvatskim i srpskim riječima*, *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Vol. 42, No. 2, 2016., str. 609 – 612.
54. <https://www.novolist.hr/ostalo/jezikoslovci-o-objasnidbenom-rjecniku-bioskop-jednako-nerazumljiv-kao-i-stekat/> (pristupljeno 10. veljače 2024.)

10. POPIS TABLICA

Tablica 1. Kronološki popis razlikovnih rječnika hrvatskoga i srpskoga jezika	29
Tablica 2. Primjeri natuknica iz Samardžijina <i>Rječnika</i>	54
Tablica 3. Usporedba leksema iz Guberina-Krstićeva, Brodnjakova i Samardžijina razlikovnika	59

11. POPIS SLIKA

Slika 1. <i>Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika</i> , 1940.....	35
Slika 2. <i>Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika</i> , 1991.	43
Slika 3. Objašnjenje brojčanih simbola u Brodnjakovu <i>Rječniku</i>	46
Slika 4. <i>Srpsko – hrvatski objasnidbeni rječnik</i> , 2015.	51
Slika 5. Objašnjenje znakova u Samardžijinu <i>Rječniku</i>	54

SAŽETAK

U radu se na sažet način donosi pregled hrvatskoga standardnog jezika kroz 20. stoljeće. Prikazuje se i njegov odnos prema ostalim standardnim jezicima koji su također izgrađeni na novoštokavskoj dijalektalnoj osnovici. U glavnome se dijelu rada istražuju odabrani razlikovni rječnici hrvatskoga i srpskoga jezika. Analizom se i usporedbom zaključuje o svrhovitosti i točnosti istraživanih razlikovnih rječnika.

Ključne riječi: razlikovni rječnici hrvatskoga i srpskoga jezika, standardni jezik, hrvatski jezik u 20. stoljeću.

SUMMARY

The paper provides a concise overview of the Croatian standard language throughout the 20th century. It also presents its relationship with other standard languages that are also based on the Neo-Štokavian dialectal foundation. The main part of the paper explores selected comparative dictionaries of Croatian and Serbian languages. Through analysis and comparison, conclusions are drawn regarding the purposefulness and accuracy of the researched comparative dictionaries.

Keywords: comparative dictionaries of Croatian and Serbian languages, standard language, Croatian language in the 20th century.